

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในบทนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากกรณีศึกษาภาคใต้ โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจาก 4 ครอบครัว โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. บริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่

1.1 ภูมิหลังของครอบครัว ในงานวิจัยนี้ หมายความว่าถึง ความพร้อมในการจัดการศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน คือ

1.1.1 ความพร้อมด้านผู้ปกครอง ได้แก่ วุฒิการศึกษา อายุ ประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว อาชีพ การเตรียมความพร้อมให้กับตัวเองในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว และรูปแบบการจดทะเบียนของครอบครัว

1.1.2 ความพร้อมด้านผู้เรียน

1.1.3 ความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้

1.2 มูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1.3 ปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

1.4 รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา

2. การจัดกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่

2.1 หลักสูตร

2.2 วิธีการจัดการเรียนการสอน

2.3 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

2.4 การประเมินผลการเรียนรู้

1. บริบทของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ในการจัดการศึกษาครอบครัวนั้น เป็นที่ทราบกันดีอย่างยิ่งว่าพลังสำคัญในการจัดการศึกษาในครอบครัวนั้นมีฐานมาจากความรักและปรารถนาดีต่อลูกในฐานะคุณพ่อคุณแม่แล้ว แม้กระนั้นก็ยังต้องมีส่วนประกอบต่าง ๆ หลากหลายเพื่อช่วยส่งเสริมและหนุนนำให้เกิดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างเต็มความสามารถ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสังเกตเห็นความสำคัญของบริบทแวดล้อมต่าง ๆ ที่มีส่วนช่วยให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวดำเนินไปได้ด้วยดี จากการศึกษาและการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น สามารถจำแนกออกมาได้จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ ภูมิหลังของครอบครัว โดย มุลเหตุในการจัด ปรัชญาและแนวคิด รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา โดยผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นรายละเอียดได้ ดังต่อไปนี้

1.1 ภูมิหลังของครอบครัว

ในงานวิจัยนี้ ภูมิหลังของครอบครัวนั้น หมายความถึงความพร้อมในการจัดการศึกษาซึ่งประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1.1.1 ความพร้อมด้านผู้ปกครอง 1.1.2 ความพร้อมด้านผู้เรียน และ 1.1.3 ความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1.1.1 ความพร้อมด้านผู้ปกครอง ประกอบด้วย 6 ประเด็นสำคัญ ได้แก่

(1) วุฒิการศึกษา (2) อายุ (3) ประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (4) อาชีพ (5) การเตรียมความพร้อมให้กับตนเอง และ (6) รูปแบบการจดทะเบียนของครอบครัว ดังนี้

(1) **วุฒิการศึกษา** จากงานวิจัยพบว่า ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้ง 4 ครอบครัวจบการศึกษาระดับปริญญาตรีอย่างน้อย 1 คน และ 3 ใน 4 มีผู้ปกครองอย่างน้อย 1 คน จบปริญญาโท วุฒิการศึกษาของคุณพ่อส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี ได้แก่ **ครอบครัว A B และ C** ส่วน **ครอบครัว D** อยู่ในระดับปริญญาโท ขณะที่วุฒิการศึกษาของคุณแม่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ปกครองที่เป็นผู้จัดการศึกษาหลักให้บุตร 3 ใน 4 ครอบครัว ได้แก่ **ครอบครัว A C และ D** จะมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโท สิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ แม่คุณพ่อคุณแม่หรือผู้ปกครองไม่ได้มีวุฒิการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรง แต่จากประสบการณ์การเรียนการสอนร่วมกับลูกตลอดเวลา สามารถช่วยส่งเสริมคุณพ่อคุณแม่ให้ต้องพัฒนาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาทั้งด้านหลักสูตร การเรียนการสอน เครือข่ายการศึกษา สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล จนกลายเป็นนักการศึกษา คนหนึ่งซึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงทั้งสิ้น ดังปรากฏในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ข้อมูลวุฒิการศึกษาของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
วุฒิการศึกษาของบิดา	ปริญญาตรี สาขาวิศวกรรม อุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต เทเวศร์กรุงเทพฯ	ปริญญาตรี สาขาวิชา กฎหมายอิสลาม มหาวิทยาลัย มาตีเนะ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย	ปริญญาตรี แพทย์ศาสตร์บัณฑิต คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ และ วุฒิบัณฑิตความรู้ ความสามารถเฉพาะ ทางสาขาศัลยศาสตร์ ออร์โธปิดิกส์ ภาควิชา ออร์โธปิดิกส์ คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาล รามาธิบดี	ปริญญาโท สาขา Communication/ TV Production จาก Fort Hays State University
วุฒิการศึกษาของมารดา	ปริญญาโท สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า แขนงวิศวกรรม ไฟฟ้าสื่อสาร คณะวิศวกรรมศาสตร์	มัธยมศึกษา ตอนปลายหรือ ประกาศนียบัตร วิชาชีพ (ปวช.)	ปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	ปริญญาโท สาขา การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่
สถานภาพ	สมรส	สมรส	สมรส	สมรส

(2) *อายุ* จากการศึกษา แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองทั้ง 4 ครอบครัวอยู่ในวัยกลางคน สืบได้จากข้อมูลอายุโดยรวมที่คุณพ่อคุณแม่อยู่ในช่วงตั้งแต่ 38 - 49 ปี เป็นที่น่าสังเกตว่าอายุบิดาและมารดาของครอบครัวกรณีศึกษาเกือบทั้งหมดอยู่ในช่วงอายุ 40 ปีขึ้นไป ยกเว้นคุณแม่ *ครอบครัว A* ที่ถือว่าอายุน้อยที่สุด ดังปรากฏในตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 ข้อมูลอายุของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว

อายุ	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
บิดา	43 ปี	47 ปี	48 ปี	49 ปี
มารดา	38 ปี	48 ปี	45 ปี	45 ปี

(3) **ประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว** จากการวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองทั้ง 4 ครอบครัวนั้นมีประสบการณ์ในการดำเนินการจัดการเรียนโดยครอบครัวมาเป็นระยะเวลาานพอสมควร โดยครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวนานที่สุด ได้แก่ **ครอบครัว B** ในที่นี้เทียบเท่ากับอายุของผู้เรียนซึ่งเป็นลูกสาวคนสุดท้องของครอบครัว ครอบครัวได้เริ่มดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวตั้งแต่พี่สาวคนโต ส่วนครอบครัวที่รองลงมา คือ **ครอบครัว C และ D** นั้น มีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนใกล้เคียงกัน เนื่องจากบุตรหรือผู้เรียนอยู่ในวัยใกล้เคียงในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วน **ครอบครัว A** ถือเป็นครอบครัวที่มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวน้อยที่สุดใน 4 ครอบครัว เนื่องจากผู้เรียนยังอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งถือว่าเป็นผู้เรียนที่อายุน้อยที่สุดในกลุ่มครอบครัวกรณีศึกษา ดังปรากฏในตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 ข้อมูลประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ประสบการณ์การจัด	6 ปี	12 ปี	9 ปี	8 ปี

(4) **อาชีพ** ถือได้ว่าประกอบอาชีพที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ได้แก่ วิศวกรโยธา แพทย์ ช่างฝีมือ อาจารย์มหาวิทยาลัย ซึ่งลักษณะนี้อาจเป็นส่วนหนึ่งที่เอื้อให้ครอบครัวสามารถบริหารจัดการเรื่องเวลาในการดูแลครอบครัวและการจัดการกระบวนเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ดี นอกจากนี้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีผู้ปกครองใดคนหนึ่งดูแลภาระในเรื่องการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนเป็นหลัก ดังที่แสดงในตารางที่ 6 คุณแม่ 3 ใน 4 ครอบครัวมีอาชีพเป็นแม่บ้าน ซึ่งช่วยให้มีเวลาเพียงพอในการดูแลผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นทั้งด้านการจัดการศึกษาและการใช้เวลาเรียนรู้ร่วมกันได้อย่างคล่องตัว แม้ว่าใน **ครอบครัว D** นั้นครอบครัวมีผู้จัดการศึกษาที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัวในกลุ่มครอบครัวที่เรียนอยู่ในโรงเรียนนานาชาติ แต่คุณแม่ซึ่งมีอาชีพแม่บ้านก็จะมีส่วนร่วมส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียนอยู่เสมอ ในขณะที่ **ครอบครัว A** นั้นแม้คุณพ่อคุณแม่ล้วนทำงานในมหาวิทยาลัยทั้งคู่ แต่ครอบครัวก็สามารถบริหารจัดการเวลาในการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนตามความเหมาะสมของช่วงเวลาการทำงานและช่วงเวลาว่างของคุณพ่อคุณแม่ได้เป็นอย่างดี บางครั้งผู้เรียนก็ได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกับกับนักศึกษาของคุณพ่อคุณแม่ไปด้วย

ประเด็นที่น่าสนใจจากทัศนคติของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ประสบการณ์จากการทำงานของผู้ปกครองอาจมีส่วนช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบ ดังที่ คุณพ่อจาก **ครอบครัว B** กล่าวว่า “อาชีพของผู้ปกครองมีผลต่อทัศนคติของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากต่างก็มีประสบการณ์ทำงานในระบบราชการ เหมือนรู้เขารู้เรา” ข้อสังเกตจากประสบการณ์นี้จึงอาจเป็นเหตุผลที่ครอบครัวเลือกใช้วิธีถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันกับเจ้าหน้าที่รัฐ ครอบครัวเข้าใจความลำบากและอุปสรรคในการทำงานภายใต้ระบบเช่นนี้ จึงช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ทำให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น ลดเวลาและปัญหาในการทำงานระหว่างกันได้อย่างดี อีกประการหนึ่งที่พบ คือ ทัศนคติและลักษณะนิสัยของผู้ปกครองก็มีส่วนสำคัญในการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกัน โดยสังเกตจากการแสดงออกของคุณพ่อ **ครอบครัว B** ที่มีนิสัยไม่ยึดถือเกียรติ ศักดิ์ศรี ตำแหน่งที่มาจาก

การทำงานราชการ คบคนทีใจ ตัวอย่างเช่น หลีกเลี้ยงไม่ค่อยใส่ชุดกากี คุณพ่อกล่าวว่า “รู้สึกว่าการประมาณสัก 4-5 ครั้งได้ที่ผมแต่งอยู่ทำงานมา 20 กว่าปี” เป็นคนสบาย ๆ ง่าย ๆ เป็นคนสมณะในการใช้ชีวิต นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่า 3 ใน 4 ครอบครัว อาชีพของมารดาคือ แม่บ้าน ซึ่งใช้เวลาส่วนใหญ่ในการจัดการศึกษาในบุตร ดังปรากฏในตารางที่ 6 ดังนี้

ตารางที่ 6 ข้อมูลอาชีพของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
อาชีพของบิดา	ลูกจ้าง ตำแหน่งเจ้าหน้าที่ห้องปฏิบัติการ สาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา	รับราชการ ตำแหน่ง นายช่างโยธา สำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล	แพทย์แผนก ศัลยกรรมกระดูก และข้อที่โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต	เจ้าของธุรกิจ เรือประมงและธุรกิจโรงงานปลาป่นศรีนคร
อาชีพของมารดา	รับราชการครู ตำแหน่ง อาจารย์ สาขาวิชาวิศวกรรมอิเล็กทรอนิกส์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา	แม่บ้าน (เดิมรับตัดเย็บเสื้อผ้า)	แม่บ้าน (เดิมรับราชการเป็นนักวิชาการ สาธารณสุข งานพัฒนา บุคคลากร สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดภูเก็ต)	แม่บ้านและกระบวนกรด้านจิตวิวัฒน์ ตั้งแต่ 2548 - ปัจจุบัน
ผู้จัดการศึกษาหลัก	บิดาและมารดา	บิดา	มารดา	มารดาและผู้จัดการศึกษาที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัว

(5) การเตรียมความพร้อมให้กับตัวเองในฐานะผู้จัดการศึกษาโดย

ครอบครัว ในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว จากการเปรียบเทียบทั้งสี่ครอบครัว พบว่า คุณพ่อและคุณแม่ต้องเตรียมตัวเองในหลากหลายด้าน เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบและวิธีการเรียนการสอนที่จัดการศึกษา โดยครอบครัวเพื่อที่จะได้นำมาใช้ในการปฏิบัติได้จริงของครอบครัวและเอื้อต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทั้งสี่ครอบครัวมีรายละเอียดที่สอดคล้องกัน อาจแบ่งได้

เป็น 2 ประเด็น ได้แก่ การเตรียมความพร้อมในครอบครัว และการเตรียมตัวกับผู้เกี่ยวข้องภายนอก ดังต่อไปนี้

(5.1) การเตรียมความพร้อมในครอบครัว คุณพ่อคุณแม่ทั้ง 4 ครอบครัว มีวิธีการเตรียมพร้อมสำหรับตนเองคล้ายคลึงกันโดยพอจะสรุปได้ 5 วิธี อันประกอบด้วย การอ่านหนังสือและค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง การเข้าร่วมงานประชุมต่าง ๆ การปรับเปลี่ยนทัศนคติของพ่อแม่หรือผู้จัดการศึกษา การเปิดโอกาสสนทนาให้กับสมาชิกในครอบครัว และการสร้างความเห็นพ้องกันในครอบครัวและญาติมิตร ดังนี้

1) การอ่านหนังสือและค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง ครอบครัวหรือคุณพ่อ คุณแม่ที่มีหน้าที่รับผิดชอบจัดการศึกษาโดยครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมของตนเองโดยผ่านวิธีการที่หลากหลาย โดยเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว การศึกษาทางเลือก ความรู้เกี่ยวกับเด็ก สุขภาพ โภชนาการ จิตวิทยา สังคมวิทยา ปรัชญา ศาสนาและอื่นๆ จากแหล่งการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุด วารสาร สอดคล้องกับคุณพ่อ**ครอบครัว B** และคุณแม่**ครอบครัว C** ที่ได้เล่าให้ฟังว่า “ฟัง เปิดรับหมดทุกช่อง ช่วงนี้ก็ยังไม่เปิดอยู่ แต่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรก็ยังไม่เข้าใจ เข้าทาง ก็ต้องสรรหาก่อนที่มันเหมาะ...ตอนนั้นน้องเล็ก ยังไม่เดินทางมาก แต่ก็ฟังทางนั้นนี้ ประชุมบ้าง ตอนนั้นก็อ่านหนังสือเยอะ เหมือนเราเรียนอะไรซักอย่างใหม่ นับหนึ่งใหม่กับอะไรซักอย่าง” สอดคล้องกับ**ครอบครัว D** ที่กล่าวไว้ว่า “พี่สนใจโฮมสคูลมานานแล้ว...แล้ว ก็ศึกษาหนังสือของ อาจารย์วิศิษฐ์ วัชรวิญญู...หนังสือแม่ส้ม (คุณสมพร พึ่งอุดม)...ที่อ่านเจอในหนังสือพิมพ์บ้าง แล้วก็รับหนังสือวารสารปาจารยสาร สานแสงอรุณของในเครือสเมสิกขาลัยมาอ่านหนังสือพวกนี้จะลงเรื่องพวกนี้เยอะ (การศึกษาทางเลือก)... แต่ที่จุดประกายคือ หนังสือเกี่ยวกับบอลดอร์ฟ”

2) การเข้าร่วมงานประชุมและกลุ่มเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย โดยเนื้อหาครอบคลุมทั้งเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาโดยครอบครัวที่จัดโดยเครือข่ายบ้านเรียน เครือข่ายการศึกษาทางเลือก ความรู้เกี่ยวกับเด็ก การศึกษา สุขภาพ จิตวิทยา สังคมวิทยา ศาสนาและอื่น ๆ จากการสัมภาษณ์แต่ละครอบครัวแสดงให้เห็นถึงข้อดีจากการเข้าร่วมประชุมและกลุ่มเรียนรู้ในวาระต่าง ๆ นอกเหนือจากการได้เรียนรู้ประสบการณ์ สาระเนื้อหาหรือการบรรยายในงานประชุม นั้น คือ การได้พบปะกลุ่มคนที่มีความสนใจคล้ายคลึงกัน ทำให้ครอบครัวหรือผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้มีเพื่อนหรือกลุ่มสนทนาเพื่อปรึกษาหารือ นำปัญหา ข้อค้นพบ และคำแนะนำต่าง ๆ ที่เกิดจากประสบการณ์จริงในการจัดการเรียนรู้ของตนเองมาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน รวมถึงการเสริมแรงซึ่งกัน เพื่อนำไปพัฒนาต่อยอดการเรียนรู้ ทั้งของคุณพ่อคุณแม่และตัวผู้เรียนเอง พร้อมกันนั้นยังเป็นเปิดโอกาสให้เด็กโฮมสคูลได้ทำความรู้จักพบปะ สังสรรค์ เรียนรู้และทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน ทำให้เด็กได้เรียนรู้การเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เกิดเป็นพลังเครือข่ายครอบครัว โดยเฉพาะในปัจจุบันมีการจัดการพบปะสื่อสารกันในโลกสังคมออนไลน์ มีการตั้งกลุ่ม Facebook ตัวอย่างเช่น Homeschool network กลุ่มบ้านเรียนภาคใต้ ห้องเรียนพ่อแม่ลูก อบรมจิตวิวัฒน์ Homeschool ภาคใต้ บ้านเรียนภาคอีสาน เครือข่ายบ้านเรียนล้านนา และ Trang Homeschooling เป็นต้น นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันในวาระต่อ ๆ ไป และที่สำคัญสามารถช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวของครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ คุณแม่ **ครอบครัว A** กล่าวว่า “วิธีสื่อสารกับเด็กอะไรแบบนี้...ก็จะไป ๆ อย

ไปโครงการแบบที่เขาจัดให้เด็ก..แล้วกับครอบครัวที่เป็นผู้บุกเบิกบ้านเรียนภาคใต้ก็ไปหลายรอบเวลา แก่จัดนู่น นี่ นั่น” นอกจากนี้ยังเล่าเพิ่มเติมว่า “แต่อย่างน้อยก็ปีละครั้งที่เราได้ไปหมู่บ้านเด็ก ไปเจอ พรรคพวกเก่าที่ทำโฮมสคูลด้วยกันก็ได้คุยๆ เออๆ นะเราเริ่มถลาถอยลงไปเข้าคุคลองแล้วมันก็รู้สึก... เป็นการเตรียมความพร้อมตัวเอง เกี่ยวกับเรื่องเวลาเราจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ประมาณนี้”

สอดคล้องกับครอบครัว D ที่ใช้วิธีร่วมประชุมพบปะกับกลุ่มครอบครัวโฮมสคูลเช่นเดียวกับครอบครัว A รวมถึงการสร้างช่องทางสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ และคนที่สนใจ ผ่านสังคมออนไลน์ ชื่อว่า ห้องเรียนพ่อแม่ลูก อบรมจิตวิวัฒน์Homeschoolภาคใต้ นอกจากนี้ยัง หมั่นเข้าการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนเองเพื่อจัดการศึกษาให้ลูก ดังบท สัมภาษณ์ที่ว่า “ตอนที่พี่ทำโฮมสคูลพี่ก็ลองไปศึกษาดูงานฝึกงานที่โรงเรียนวอลดอร์ฟที่ออสเตรเลีย 1 เดือน”

3) ครอบครัวปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ของลูกได้อย่างถูกต้อง ไม่เป็นการขัดขวางความอยากเรียนรู้หรือรูปแบบ การเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยการใช้ตัวตนหรือความต้องการของตนเองไปใส่ในตัว ผู้เรียน เพื่อให้เป็นไปอย่างที่พ่อแม่ต้องการ ตัวอย่างเช่น คุณพ่อครอบครัว B เล่าถึงการเปลี่ยนแปลง ทางความคิดของตนเองเมื่อได้จัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “วิธีการเรียนรู้ใหม่ พ่อแม่ต้องกลับ กลายเป็นผู้ที่ต้องใฝ่รู้มากกว่าลูก” ในการเรียนการสอน อาจพบปัญหาเมื่อลูกต้องเรียนรู้เรื่องอะไรก็ตาม บางครั้งเราที่เป็นผู้ใหญ่จะเร่งให้เค้าเข้าใจเรื่องนั้นๆภายในเวลานั้น เป็นความคาดหวังของผู้ใหญ่ หรือผู้สอน ที่เรามักเปรียบเทียบและกดดันไม่พอที่จะรอคอยให้ผู้เรียนเข้าใจในเรื่องนั้นๆ ได้ คุณพ่อ ยกตัวอย่างให้ฟังว่า “เขาไม่เร่งที่จะให้ลูกรีบที่จะมาสะกดตัว มาท่องนะ ไม่ได้ ปล่อยให้เลย แล้วมัน ได้ผลด้วยนะ แต่จริงๆ เรารอดทนอยู่กับความช้าไม่ได้ ช้าใช่ไหม ออดทนกับความช้าไม่ได้ เรากลัวเขา ไม่ได้ เรากลัวไม่ทัน และเราชอบไปเปรียบเทียบ” สอดคล้องกับการเตรียมความพร้อมของตนเอง เพื่อให้พร้อมกับการเรียนรู้ของลูก ที่คุณแม่ครอบครัว C เล่าถึงตัวเองว่า “ต้องช้าลง ใจเย็น ๆ แล้วเรา พัฒนามากเลยนะ จากการเป็น home school ต้องพัฒนาเยอะนะ ถ้าเป็นจริง ๆ จากวันที่มีลูกกับ วันนี้ เพราะเราต้องเป็นไกด์ที่ดี เราต้องไปศึกษาเยอะ” ทั้งนี้ได้แสดงความคิดเห็นถึงบทบาทของอีกฝ่าย หนึ่งที่อาจปรับช้าหน่อย ซึ่งแต่ละบ้านก็มักจะมีคนใดคนหนึ่งเป็นหลักก่อน แล้วจึงค่อย ๆ ปรับเปลี่ยน ให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ครอบครัวตั้งใจไว้ร่วมกัน ได้เล่าว่า “พ่อนี้อาจจะแบบช้า เพราะพ่อต้อง รับผิดชอบโดยตรงไง แล้วมีคนใดคนหนึ่งที่ต้องเป็น...น้อยที่จะพร้อมกันปะ แต่ว่ามันจะต้องมีคนไหน เริ่มก่อน แล้วต้องตั้งธงไว้ก่อน” สอดคล้องกับที่คุณแม่ครอบครัว A กล่าวว่า “เริ่ม ๆ ไปเลย เริ่มไป โดยที่คุณพ่อเองก็เป็นคนหนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งไปเลยไม่ต้องมาเช้ทว่าใครจะอะไร ยังไง ก็คือทำไปเรื่อย ๆ แล้วก็ค่อย ๆ สำหรับ ๆ ตัวเองนี้เตรียมตัวเองด้วยการแบบฝึกตัวเองมากกว่าให้เราเย็น ปกติที่คนใจร้อน ...แต่คนส่วนใหญ่มองว่าพี่ใจเย็น แต่เรารู้ตัวว่าเราใจร้อน” นอกจากนี้คุณแม่ยังฝึกตัวเองโดยการใช้วิธี สวดมนต์เมื่อตอนที่ผู้เรียนยังเด็ก ซึ่งคุณแม่ปฏิบัติทุกวัน เนื่องจากคุณแม่ได้ปฏิญาณตนว่าในปีที่ผู้เรียน อยู่กับคุณยายหรือ¹ ตนเองจะสวดมนต์ทุกวัน ช่วยให้คุณแม่มีสติสามารถคิดพิจารณาปรับใจของตัวเอง

¹คุณยายหรือ เป็นบุคคลที่ครอบครัวได้ทำความรู้จักกันโดยบังเอิญ จากการไปทำบุญสวดมนต์ที่วัด แล้วเกิดความ เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันแม้จะไม่ได้รู้จักกันมาก่อน คุณยายและครอบครัวจึงอาสาช่วยดูแลผู้เรียนครอบครัว A ในช่วงที่คุณแม่ คุณแม่ไปทำงานในช่วงกลางวัน และนับว่าเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญสำหรับผู้เรียน A

ในการดูแลลูกได้ คุณแม่จึงเล่าเพิ่มเติมอีกว่า “ถ้าผู้ใหญ่ใจเย็น รู้จัก ถ้าผู้ใหญ่รู้จักรอ จะได้อะไรเยอะเลย อย่างเช่น ไปเดินเก็บหอยอย่างนี้ ของผู้ใหญ่ถ้าไปเดินเก็บหอยคือไปเก็บหอยไข่มุขใหม่ เก็บเปลือกหอย แต่ของเด็กนี่จะ น้่นรูปู เฮ้ย ทรายมัน เหมือนเด็กจะเอ้อระเหย แล้วถ้า คือในสายตาของเรา ๆ จะมองว่าเด็กนี่จะเรื่อยเปื่อย คือ เหมือนกับเราต้องรู้จักรอแล้วก็ ๆ ให้เวลาเป็นของเขา ถ้าเรารีบ บ้างเราก็ค่อยกระตุ้นกลับทีละนิด ๆ เขาก็ ๆ จะชะงักนะ ถ้าเราแบบไปเก็บหอยแล้วกลับ แต่ถ้าเราปล่อยให้เขาเก็บเปลือกหอยแล้วก็พบไอนั้น พบไอนี้ พบไอนั้น พบ... มันจะไปเรื่อย ๆ ก็ได้เยอะ”

เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** กล่าวว่า “ที่พี่ทำโฮมสคูลให้ลูกนี่พี่แก้โจทย์ของตัวเอง...พี่เรียนจบปริญญาตรีเราก็กเล็แล้วไม่อยากจะเรียนอะไรทั้งสิ้นแล้ว แล้วก็อ้อมกับการเรียนรู้ในทฤษฎีของฝรั่ง จิตวิทยาอะไรที่ว่า...พี่สนใจจุดนี้แหละ...เราต้องเสียตังค์ไปเค้าคอร์สมากมาย เรียนจบก็มีคอร์สมาใหม่ แล้วมันจะเปลี่ยนแปลงถอนรากถอนโคนให้ยั่งยืนได้ไง...มันไม่ใช่จุดบรรลุ...พอกันทีกับการเรียนรู้แบบนี้...พี่กลับเห็นลูกพี่เค้าเรียนรู้ในสิ่งที่เค้าสนใจ มันก็ไปได้เองมันเป็นธรรมชาติที่เค้าจะเรียนรู้อะไรด้วยตัวเอง...”

4) คอยเปิดโอกาสสนทนาให้กับสมาชิกในครอบครัวตลอดเวลา แต่ละครอบครัวพูดคุย ปรีกษา ทั้งทบทวนความพร้อมของครอบครัวในด้านต่าง ๆ เช่น การแบ่งหน้าที่ในการดูแลและจัดการศึกษาให้ลูก เวลาที่พ่อแม่จะมีให้กับลูกเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้กระแสหลักหรือระบบโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อทำความเข้าใจต่อหลักคิด รูปแบบ วิธีการของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้ถ่องแท้ อย่างกรณีคุณแม่**ครอบครัว B** เล่าว่า เมื่อครอบครัวในช่วงตัดสินใจ ใช้เวลาในการทำความเข้าใจมากที่สุด ซึ่งที่จำประจำและถือว่าเป็นสำคัญที่สุด คือ การพูดคุยปรึกษากัน ดังที่คุณแม่**ครอบครัว B** เล่าว่า “มีคำถามเยอะมากนะ แล้วเราจะทำยังไงกัน จะสอนยังไงดี ก็คุยกันบ่อยมาก”

5) การสร้างความเห็นพ้องกันในครอบครัวและญาติมิตร โดยการปรึกษาหารือและศึกษาทำความเข้าใจร่วมกับญาติเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากการสัมภาษณ์กับคุณแม่**ครอบครัว B** ได้ขยายความในเรื่องนี้ว่าเป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมและความเข้าใจระหว่างครอบครัวและเครือญาติต้องอาศัยเวลาพอสมควร เพื่อสร้างความเข้าใจถึงรูปแบบการจัดการศึกษาที่แตกต่างกับกระแสหลัก ไม่ได้ต่อต้าน เพียงแสดงความไม่มั่นใจ สำหรับ**ครอบครัว D** ที่เริ่มต้นด้วยความต้องการทำโฮมสคูลของคุณแม่ แต่คุณแม่ไม่สนับสนุนแต่ก็ยอมให้ทำ ทำให้คุณแม่ผู้ตัดสินใจทำโฮมสคูลจึงต้องคอยสนทนาสื่อสาร เล่าให้ฟัง ทำให้เป็นประจักษ์ รวมถึงเชิญชวนให้คุณพ่อร่วมกิจกรรมที่เป็นได้ร่วมกัน ดังบทสัมภาษณ์**ครอบครัว D** กล่าวว่า “ความสนใจพี่ด้านโฮมสคูลมีมานานแล้ว แล้วพี่ก็ทะเลาะกับแฟนพี่บ่อย ๆ เพราะว่าพอพี่เอ่ยเรื่องโฮมสคูลแล้วแฟนพี่ก็ไม่รับสักที...พี่เลยทำคนเดียว โดยที่แฟนพี่ไม่มายุ่งเลย เขาบอกว่าเราอยากทำเราก็กทำไป...จนพอตัดสินใจเขาก็ไม่ได้ต่อต้านอะไร แต่ไม่มายุ่งเกี่ยว สนับสนุนเรื่องเงินอย่างเดียว...ตอนหลังพอคุยกันพอรู้เรื่องเค้าก็ว่าเรียนแบบนี้แหละไม่ต้องเข้าโรงเรียนก็ได้..”

(5.2) การเตรียมตัวกับผู้เกี่ยวข้องภายนอก ถือเป็นเตรียมตัวที่สำคัญ

อีกประการหนึ่งควบคู่กับการเตรียมตัวของครอบครัว อันเนื่องมาจากในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ครอบครัวจำเป็นต้องพิจารณาหน่วยงานไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชนที่ครอบครัวจะจดทะเบียนการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาของผู้เรียน รวมถึงครอบครัวจะได้มีโอกาสทำความรู้จักและเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสในการค้นหารูปแบบการจดทะเบียนที่สอดคล้องกับ

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในแบบของครอบครัว ซึ่งจะเอื้อต่อการเรียนการสอนของครอบครัวไปจนถึง การศึกษาต่อในอนาคต ในงานวิจัยพบว่า ครอบครัวมีวิธีการเตรียมพร้อมสำหรับกับผู้เกี่ยวข้องภายนอก คล้ายคลึงกันโดยพอจะสรุปได้ 3 วิธี ได้แก่

1) ติดต่อขอคำปรึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ตามภูมิสำเนาของ**ครอบครัว B** และ **C** ซึ่งเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ตามมาตรา 12 เปิดโอกาสให้บุคคล องค์กรเอกชน ชุมชน สถาบัน ศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันทางสังคมอื่น ๆ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ รวมไปถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและมีการ รองรับด้วย กฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว ซึ่งกำหนด ให้ครอบครัวที่ต้องการจะจัดการศึกษาเองมาขออนุญาตที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัว มีภูมิสำเนาอยู่ โดยพ่อแม่จะต้องเรียนจบไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า เว้นแต่ได้รับการ ประเมินว่า เป็นผู้มีความสามารถในการจัดการศึกษา โดยผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวจะต้อง วัตถุประสงค์การเรียนรู้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดทำรายงานการวัดผลส่งที่ สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง และให้ทางสำนักงานประเมินผล การเรียนรู้อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง แล้วจึงจะได้รับหนังสือรับรองการจบการศึกษา ในทางตรงกันข้าม การเริ่มต้นทำโฮมสคูลของ**ครอบครัว D** นั้นมีอุปสรรคกับการติดต่อทางเขตพื้นที่การศึกษา เนื่องจาก ทางเขตพื้นที่การศึกษายังไม่ค่อยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการลงทะเบียนโฮมสคูล จึงทำให้เริ่มทำไป โดยไม่ได้จดทะเบียน ตามที่**ครอบครัว D** กล่าวว่า “...คือไปขอคำแนะนำจากเขต แต่พอดีเรารู้สึกว่า ทางเขตเองก็ไม่ค่อยมีประสบการณ์ตรงนี้...เราก้เลยทำไปโดยไม่จดทะเบียนกับที่ไหน”

2) การแสวงหากลุ่มที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากแหล่ง ต่างๆ เพื่อให้ครอบครัวได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ครอบครัวมีความรู้ความเข้าใจ และช่วยสร้าง ความมั่นใจการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ จากงานวิจัยพบว่า ทุกครอบครัวใช้วิธีการนี้ในตอนแรก เริ่มทำโฮมสคูล แม้เมื่อดำเนินการไปแล้ว ครอบครัวก็ยังใช้วิธีนี้อยู่เรื่อยๆ ทั้งเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียน โฮมสคูลได้เจอและทำความรู้จัก แต่ยังเป็นช่องทางเพื่อช่วยครอบครัวในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ต่าง ๆ เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรู้ของแต่ละครอบครัว และช่วยทำให้เครือข่ายบ้านเรียน เข้มแข็งขึ้นไปและสร้างความมั่นใจในการทำโฮมสคูล สำหรับผู้เข้ามาใหม่ในคราวเดียวกัน ดังที่ คุณพ่อ **ครอบครัว B** กล่าวถึงว่าเมื่อเริ่มจัดการศึกษาตั้งแต่ปี 2545 แสวงหากลุ่มเพื่อนครอบครัวโฮมสคูล เพื่อช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันต่อไป ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวและเข้าร่วมการสัมมนา ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสมาคมบ้านเรียนไทย รวมถึงครอบครัวผู้มีประสบการณ์จัดการศึกษามาก่อน เช่น สมาคมบ้านเรียนไทย เครือข่ายบ้านเรียนภาคใต้ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดสตูล สอดคล้องกับ พี่สาวคนโตใน**ครอบครัว B** เล่าประสบการณ์ของตนเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า “แต่ที่รู้จักคือเค้าจะติดต่อโทรหา ก็คือถ้าหาใน Internet แล้วเจอข้อมูลอะไรเค้าจะโทรหากัน ทำความรู้จักอะไรอย่างนี้นะคะ แล้วถ้ามี การประชุม เค้าก็ขึ้นไปประชุมที่ กทม.” รวมถึงการที่ครอบครัวสนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าร่วม กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ชุมนุม ชมรมดนตรี ชมรมกีฬา กลุ่มการแสดง เป็นต้น เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่ผู้ปกครองเริ่มศึกษาและแสวงหากลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งครอบครัวได้ทำ เช่นนี้ก่อนที่จะตัดสินใจนำลูกออกจากโรงเรียนเพื่อทำโฮมสคูล กล่าวไว้ว่า “ก็รู้จักกับกลุ่ม... (ครอบครัว โฮมสคูล) ก็ทำให้เรารู้จักโฮมสคูลอื่น ๆ มากขึ้น ทำให้เรามั่นใจว่าไอ้หนทางนี้นั้นไม่ได้ยากเย็นอะไร”

3) ครอบครัวมีการทำความเข้าใจกับครูผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาที่ครอบครัวมอบหมายให้จัดการศึกษาให้ผู้เรียน ดังที่ปรากฏใน *ครอบครัว A* และ *ครอบครัว D* เพื่อให้ทุกฝ่ายที่เป็นมีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาเกิดความเข้าใจตรงกัน และปรับวิธีคิดให้เข้ากระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างสะดวก ราบรื่น และสอดคล้องไปกับแนวคิดและความเชื่อในการจัดการศึกษาของครอบครัว ดังตัวอย่างที่ คุณแม่ *ครอบครัว A* ที่แก้ไขปัญหานี้ โดยการอธิบายผู้เรียนและทำความเข้าใจกับครูว่า “ตอนหลังพี่เลยไปบอกกับครูที่โรงเรียนว่าคือเวลาเช้าแถวสายมันก็โอเคนะ เด็กได้ทำกิจกรรม แต่บางทีโดนว่าไง โดนว่า โดนบ่น คือ ถ้าเด็กโตหน่อยก็ไม่ใช่ไร แต่นี้เด็กเขายังเล็ก เขาเลยรู้สึกว่าเขาผิด โอ้ความรู้สึกนี่มันจะทำลาย ก็เลยไปบอกครูว่าตอนเช้าเราจะให้ลูกทำกิจกรรมที่บ้านอะไรประมาณนี้ แล้วก็เหมือนกิจกรรมที่โรงเรียนเช้าแถวก็แล้ว แต่ว่าเขามีความต้องการจะมาเข้าแถวร่วมกับเพื่อนตอนเช้าหรือไม่ คือเด็กเขายังรับไม่ป็นไง ก็บอกครูเขา แต่ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ให้ลูกเขาแถวสายนะ แต่ว่าจะบอกครูไว้ก่อนประมาณนั้นแหละ เขาจะได้อะไรที่มันเป็นเชิงลบกับลูกเราไง”

(6) **รูปแบบการจดทะเบียนในการจัดการศึกษาของครอบครัว** จากเอกสารของครอบครัวและการสัมภาษณ์ พบว่า ทั้งสี่ครอบครัวมีการจดทะเบียนและรูปแบบการจัดการศึกษาของครอบครัวมีทั้งที่คล้ายคลึงกัน แต่รูปแบบการจัดการศึกษานั้นมีความแตกต่างหลากหลายไปตามวิถีชีวิตของครอบครัวและเป้าหมายการศึกษาของครอบครัวเป็นสำคัญ โดยลักษณะการจดทะเบียนมี 2 ครอบครัวเลือกใช้วิธีจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัด โดยมีเหตุผลตรงกัน คือ ต้องการใช้สิทธิเรื่องโอกาสทางการศึกษาและปฏิบัติเพื่อเป็นการปูทางเป็นตัวอย่างให้กับครอบครัวอื่นที่สนใจ คำนึงถึงความสะดวกในการติดต่อประสานงานและความยั่งยืนในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในอนาคต ส่วนอีกสองครอบครัวเลือกการจดทะเบียนร่วมกับองค์กรเอกชนในประเทศหรือต่างประเทศ เนื่องจากการดำเนินการมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียนมากกว่า วิธีและกฎเกณฑ์การประเมินผลการเรียนรู้ที่ครอบครัวทำได้ง่ายกว่า รวมถึงช่วยลดปัญหาเรื่องการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและความเข้าใจที่ไม่ตรงกันในเรื่องการจัดการศึกษาในครอบครัวที่มีหลักแนวคิดที่แตกต่างจากการจัดการศึกษาในระบบซึ่งยังคงเป็นปัญหาสำคัญในการจัดการศึกษาในครอบครัว ดังปรากฏในตารางที่ 7 ดังนี้

ตารางที่ 7 ข้อมูลรูปแบบการจดทะเบียนในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
รูปแบบการจดทะเบียน	โรงเรียน หมู่บ้านเด็ก จังหวัดกาญจนบุรี	สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสตุล	สำนักงาน เขต พื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากาญจน์	หลักสูตรสำเร็จรูป โฮมสคูล WES (Home School Curriculum) ประเทศอังกฤษ

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าด้านภูมิหลังของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวภาคใต้นั้น ผู้ปกครองสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทเป็นส่วนใหญ่ มีอายุอยู่ระหว่าง 38 - 49 ปี ประสบการณ์การจัดการศึกษาโดยครอบครัวโดยเฉลี่ย 9 ปี อาชีพผู้ปกครองมีความหลากหลายทั้ง รับราชการ เจ้าของธุรกิจ ลูกจ้างมหาวิทยาลัย แพทย์ และแม่บ้าน ในฐานะผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้นครอบครัวมีการเตรียมความพร้อมให้กับตัวเอง เริ่มจากการเตรียมความพร้อมในครอบครัว ด้วยการอ่านหนังสือศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้วยตนเอง เข้าร่วมงานประชุมและกลุ่มเรียนรู้ต่าง ๆ อยู่เสมอ การปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมของพ่อแม่ คอยเปิดโอกาสสนทนาให้กับสมาชิกในครอบครัวและสร้างความเห็นพร้อมกันในครอบครัวและญาติมิตร นอกจากนี้ยังมีการเตรียมตัวกับผู้เกี่ยวข้องภายนอกด้วยการ ติดต่อขอคำปรึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตามภูมิสำเนา แสวงหากลุ่มที่มีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากแหล่งต่าง ๆ และการทำความเข้าใจกับครูผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาที่ครอบครัวมอบหมายให้จัดการศึกษาให้ผู้เรียน รวมไปถึงการดำเนินการเรื่องรูปแบบการจดทะเบียนในการจัดการศึกษาของครอบครัว

(7) **ความพร้อมด้านผู้เรียน** นอกเหนือจากผู้จัดการศึกษาหรือพ่อแม่ต้องเตรียมตัวแล้ว ตัวผู้เรียนเองก็ต้องการมีเตรียมตัวเช่นเดียวกัน เนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น สมาชิกทุกคนในครอบครัวถือเป็นพื้นที่องสำคัญในการเรียนการสอน เพื่อให้เป็นตามความต้องการและสามารถดำเนินการได้จริงในชีวิตประจำวันของครอบครัวได้อย่างเหมาะสม ในที่นี้เพื่อให้เข้าใจถึงบริบทของครอบครัวและสามารถเห็นภาพการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในแต่ละครอบครัวได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยจะกล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานและลักษณะนิสัยการเรียนรู้ ความถนัด ความสนใจ ลักษณะพิเศษหรือเฉพาะตัวของผู้เรียนพอสังเขป ดังปรากฏในตารางที่ 8 ดังนี้ (ดูข้อเพิ่มเติมจากภาคผนวก ค)

ตารางที่ 8 ข้อมูลผู้เรียน

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
เพศ	หญิง	หญิง	ชาย	ชาย
อายุ	8 ปี	12 ปี	12 ปี	12 ปี
ระดับการศึกษา	ประถมศึกษาปีที่ 3	ประถมศึกษาปีที่ 6	ประถมศึกษาปีที่ 6	ประถมศึกษาปีที่ 6 (Year 5)
จำนวนพี่น้อง	ลูกคนเดียว	4 คน (ผู้เรียนเป็นคนสุดท้าย)	ลูกคนเดียว	3 คน (ผู้เรียนเป็นคนคนที่ 2)
การเข้าเรียนในโรงเรียน	เคย	ไม่เคย	ไม่เคย	เคย

จากการศึกษาวิจัย แสดงให้เห็นว่า แต่ละครอบครัวมีกระบวนการทำความเข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาโดยครอบครัวกับบุตรของตนเองคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ตั้งแต่เริ่มแรกที่ครอบครัวต้องการเปลี่ยนแปลงจากกระแสหลักไปสู่การศึกษาทางเลือกในรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่สำคัญทั้งสี่ครอบครัว เนื่องจากผู้เรียนยังอยู่วัยเด็ก ระดับประถมศึกษา จึงเป็นคุณพ่อคุณแม่หรือผู้ปกครองที่เป็นมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดเตรียมความพร้อมทั้งเรื่องการเรียนรู้ การใช้ชีวิต และความเข้าใจทั้งหมดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับบุตรหลาน โดยมีประเด็นที่เป็นวิธีการเตรียมพร้อมคล้ายคลึงกัน 4 วิธี คือ การเปิดโอกาสให้มีเวทีพูดคุย การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และการประชุมที่เกี่ยวข้อง คอยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และการได้รับโอกาสทั้งเวลาและอิสระจากครอบครัวสำหรับการคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) พ่อแม่เปิดโอกาสให้มีพื้นที่พูดคุย ปรีกษา เสนอความคิดเห็นภายในครอบครัวในเรื่องราวต่าง ๆ ที่แต่ละคนได้ประสบและต้องตัดสินใจอยู่เสมอ เมื่อได้พบเจอเรื่องราวต่าง ๆ ก็รับฟัง ไม่ตัดสินความคิดของผู้เรียน โดยใช้พื้นฐานความคิดของตนเอง สอดคล้องกับคุณแม่**ครอบครัว A** เล่าถึงช่วงเริ่มแรกที่คุณเรียนเข้าไปเรียนร่วมในโรงเรียน ผู้เรียนรู้สึกแปลกแยกเนื่องจากผู้เรียนไปเรียนเป็นครั้งคราว ต่างจากเพื่อนนักเรียนคนอื่น แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็ค่อยๆ ปรับตัวได้ ได้พูดคุยปรึกษากันเสมอว่า “น้องเรียนโฮมสคูลแล้วไปโรงเรียนเขาเรียนอะไรกัน เขาทำอะไรกันที่โรงเรียน แล้วเขามีวิธีการเรียนแบบไหนที่โรงเรียน แล้วมาอยู่บ้านน้องอยากจะปรับวิธี อยากจะเรียนแบบไหนหรืออะไรก็ นั่นแหละก็คือปรับฐาน” นอกจากการปรับตัวเข้ากับเพื่อนแล้ว ผู้เรียนก็ได้เรียนการยอมรับกฎระเบียบที่โรงเรียนตั้งไว้ให้เป็นแนวปฏิบัติ คุณแม่จึงอธิบายให้ฟังว่า “ก็ใหม่ ๆ เขาก็จะไปโดนเข้าแถวคนมาสาย แต่ว่าพี่ก็บอกว่าก็ไม่ใช่ไร ลูกก็คิดว่าถ้าลูกไปสายลูกก็ต้องไปเข้าแถวนี้ แล้วเขาก็จะยอมรับได้ ตอนหลังพอไปถึงเขาก็ไปเข้าแถวคนมาสาย เขาไปเก็บขยะรอบโรงเรียน น้องรู้สึกยังไง สนุกดีแม่เก็บ พวกที่เข้าก่อนไม่ได้เก็บ อธิบาย เราต้องติดตามเลยว่าไปโรงเรียนนี้เขาเป็นยังไง แบบไหน สภาพที่โรงเรียนเป็นยังไง แล้วค่อยมาถามเขา ถามเขาก่อนว่าเขาคิดอะไรในเรื่องนี้ บางที่เราเห็นแต่เขาอาจจะคิดอีกแบบไง ถามเขาก่อนว่าเขาคิดยังไง แล้วเราค่อยบอก”

(2) ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้และการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยน เรียนรู้และทำความเข้าใจร่วมกับผู้เรียนโฮมสคูลคนอื่น ๆ สอดคล้องกับ **ครอบครัว A** ที่กล่าวถึงการได้ปรับ เปิด มุมมองใหม่เพื่อให้ผู้เรียนได้ซึมซับวิธีการเรียนรู้ในการปฏิบัติและเรียนรู้จากชีวิตจริง โดยคุณแม่เล่าให้ฟังว่า “มันหลายค่ายนะ มันเหมือนค่ายสุขภาพ ค่ายธรรมชาติบำบัด แม้แต่ค่ายของอาจารย์ภาณุ ๆ เป็นค่ายเกี่ยวกับเกษตร มีค่ายเยาวชนแต่ไม่ใช่เด็กเล็ก แล้วก็พวกค่าย เตียวที่จำได้ก็มีของอาจารย์ภาณุ เกษตรอินทรีย์วิถีไทย มันก็คือมันไม่แยกส่วนไง มันรวมหมด แต่มันไม่ใช่เจาะจงไปที่เด็ก แต่มันคือเจาะจงวิถีชีวิต...ช่วงที่น้องเล็กๆ การได้ไปอย่างนั้นเหมือนเราได้ไปเติม ไป Refresh ตัวเองให้มันอยู่ในวิถีที่จะโฮมสคูลลูก”

(3) การสังเกตและคอยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวหรือโฮมสคูลกับผู้เรียนตั้งแต่เริ่มต้นและทำตลอดเวลา จะเห็นได้จาก เมื่อคุณแม่ต้องเดินทางไปประชุมในเรื่องๆต่างที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้เรียนก็จะต้องไปด้วยกันเป็นส่วน

ใหญ่ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยเกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้ที่เปลี่ยนของครอบครัว ที่สำคัญเป็นการปูทางไปสู่เส้นทางการเรียนรู้ในแบบที่ผู้เรียนสนใจ ผู้เรียนได้ทั้งความรู้ สังคม และเพื่อนในเวลาเดียวกัน เมื่อทำมาเป็นเวลายาวนาน วิธีการนี้ก็กลมกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและรูปแบบการเรียนรู้ไปโดยปริยาย ดังจะเห็นได้จาก**ครอบครัว B** ที่ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจและอธิบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ชัดเจน อาจเนื่องมาจากตนเองมีประสบการณ์เรียนรู้แบบโฮมสคูลมาหลายปี ได้ทำความเข้าใจด้วยตนเองผ่านการพูดคุยกับครอบครัวเป็นประจำ การปฏิสัมพันธ์กับทั้งเพื่อนที่เรียนในระบบโรงเรียนและผู้เรียนโฮมสคูล สอดคล้องกับเมื่อผู้วิจัยสอบถามถึงความหมายของโฮมสคูล ผู้เรียน**ครอบครัว B** ตอบอย่างฉะฉานว่า “ช่วงหลัง พอมีคนมาถามว่าโฮมสคูลคืออะไร ก็ตอบไปว่า พ่อแม่สอนลูกเองไม่ต้องส่งลูกไปโรงเรียน...ก็คิดเองเวลา ๆ มีคนมาถาม ก็ตัวเองกับพี่ ๆ ก็เรียนที่บ้าน ตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว” ข้อสังเกตหนึ่งที่ผู้เรียน**ครอบครัว B** แตกต่างไปผู้เรียนครอบครัวอื่นๆ ตรงที่ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจได้ง่าย เนื่องจากตนเองได้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวต่าง ๆ เรื่อยมาตั้งแต่เล็กจนโต จากประสบการณ์ของพวกเขาๆที่ก็เป็นนักเรียนโฮมสคูลมาก่อน ได้เห็นวิธีการเรียนการสอนที่พ่อแม่สอนพี่ ได้เห็นและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของพี่ ๆ อยู่เป็นประจำ อาจถือว่าเป็นข้อได้เปรียบสำหรับผู้เรียนที่เป็นน้องสาวคนสุดท้อง ส่วน**ครอบครัว C** คุณแม่เล่าการพูดคุยและสังเกตความเข้าใจเรื่องโฮมสคูลของผู้เรียน ให้ฟังว่า “ก็ดูด้วยแล้วให้เค้าตัดสินใจเลือกเอง แต่เราเข้าใจเค้าได้เลย ว่าที่เค้าพูดมาเหมือนกับเรา และเค้าก็สนุก ถึงแม้เค้าจะไม่ได้เห็นในโรงเรียน แต่เค้าก็ไม่อยากไป พี่ให้เค้าตัดสินใจเอง ให้เค้าเป็นคนเลือกเองว่าจะไปแนวทางไหนก็เลยง่ายที่สุด” และ**จากการสัมภาษณ์ครอบครัว D** พบว่า คุณแม่ซึ่งเป็นผู้จัดการศึกษาหลักให้ผู้เรียน นั้นสังเกตและพูดคุยกับลูก จนเข้าใจและรับรู้ว่าลูกอยากไปโรงเรียน ตลอดจนต้องนำเข้าโรงเรียนที่มีลักษณะหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการออกแบบและปรับหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน

(4) ผู้เรียนได้รับโอกาส เวลาและอิสระจากครอบครัวสำหรับการคิดพิจารณาเรื่องต่าง ๆ เพื่อช่วยในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตของครอบครัวและการเรียนรู้แบบโฮมสคูล โดยผ่านประสบการณ์ตรงของตนเอง ซึ่งผู้เรียนสามารถเปรียบเทียบวิถีชีวิตการไปโรงเรียนกับการเรียนแบบโฮมสคูล และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเองในการที่จะเลือกเรียนแบบโฮมสคูลต่อไป ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การบอกเล่าจากเพื่อนที่เรียนในโรงเรียนและผู้อื่น การไปลองเรียนในโรงเรียนระยะหนึ่ง เป็นต้น สอดคล้องกับ คุณแม่ครอบครัว A กล่าวว่า “แรกๆ เขาก็ไม่เข้าใจ พอเขาไปโรงเรียนเขาก็เริ่มเห็นความแตกต่างว่าเด็กโฮมสคูลกับที่เรียนในโรงเรียนนั้นมันแตกต่างกัน แต่เขายังเขาอาจจะเห็นภาพไม่หมด เขาอาจจะเห็นแค่ว่าเด็กในโรงเรียนต้องไปโรงเรียนทุกวัน ส่วนเขาไปบ้างหยุดบ้าง” และกล่าวเสริมว่า “ถ้าเราไปในโรงเรียนแบบนี้ กระบวนการอาจหล่อหลอม มันเยอะ ความเป็นตัวตนของเด็ก เค้ายังหาไม่เจอเหมือนไปตามน้ำ เค้ายังไม่ได้หยุดเลือกว่าเค้าอยากจะเป็นอะไร ยังไงชอบอะไร มาใส่ตัว มันไม่มีเวลาหยุดคิด เดี่ยวสอบไม่ได้ ไม่ทันเพื่อน มันเป็นไปตามระบบไง เหมือนถ้าเทียบผลสัมฤทธิ์ เด็กจะต้องรู้เยอะ โดยชวนขวยหาที่เรียนพิเศษ เอาให้ทันเพื่อน ระบบมันไม่ได้มองไปที่ตัวเด็ก เลยทำให้เด็กบางคนเสียโอกาส เช่น อยากเข้ามหาวิทยาลัยที่นี่ แต่ไม่มีสิทธิ์เรียน เลยต้องไปทำอย่างอื่นที่เค้าไม่ชอบ ไปเรียนในสิ่งที่เค้าไม่ชอบ มันทำให้เกิดปัญหาชีวิต พี่ว่าคนมันเสียเพราะระบบเยอะ ระบบมันมีผล” สอดคล้องกับครอบครัว B จากการสัมภาษณ์พี่ชายของผู้เรียนครอบครัว

B เล่าด้วยสีหน้าและแววตาที่มั่นใจอย่างมีความสุขว่า “มีเพื่อนที่เรียนในระบบหลายคนบอกว่าชอบเรียนระบบแบบนี้ สบาย สนุก ไม่ต้องเครียดเรื่องการบ้านและอีกหลาย ๆ เรื่อง เพื่อนบอกว่าเวลานั่งเรียนในห้องไม่ค่อยเข้าใจบางครั้งก็ง่วงนอนและหลับในที่สุด แต่เรียนแบบนี้ถ้าเราไม่สะดวกก็สามารถเลื่อนเวลาหรือดูเทปย้อนหลังได้”

โดยสรุปแสดงให้เห็นว่า แต่ละครอบครัวกรณีศึกษานั้นนับได้ว่าผู้เรียนมีความพร้อมในการเรียนรู้แบบโฮมสคูล เห็นได้จากการที่ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าใจแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ดี มีการเตรียมความพร้อมอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งผู้เรียนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวมีส่วนร่วมตลอดเวลา ตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองในฐานะผู้เรียนโฮมสคูลซึ่งมีความแตกต่างจากผู้เรียนในระบบโรงเรียน ให้ความสำคัญกับการพูดคุยสนทนา สอบถามระหว่างพ่อแม่หรือผู้จัดการศึกษาและผู้เรียนโดยเฉพาะเวลาเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากวิธีการเรียนการสอนได้ผ่านการลองผิดลองถูกลองผิดมาแล้ว เมื่อมาถึงวิธีการต่าง ๆ มีความชัดเจนมากขึ้นแล้วในช่วงเวลาของผู้เรียน จึงทำให้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นและดำเนินการอย่างเป็นธรรมชาติภายในครอบครัว

(8) **ความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้** ในการจัดการการศึกษา โดยครอบครัว องค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในการเรียนการสอนเพื่อบุตรหลานก็คือ สถานที่ที่ครอบครัวใช้เพื่อจัดกระบวนการเรียนการสอน อันได้แก่ ที่อยู่อาศัยของครอบครัวกรณีศึกษาดังปรากฏในตารางที่ 9 ดังนี้

ตารางที่ 9 ข้อมูลด้านความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
สถานที่และแหล่งเรียนรู้	ห้องพักในบ้านพัก อาจารย์ มีลักษณะเป็นตึก 4 ชั้น ในมหาวิทยาลัย	บ้านชั้นเดียว มีบริเวณด้านข้างเป็นสนามม้าและคอกม้า	บ้านทาวน์โฮมสองชั้น และสร้างต่อเติมห้องบนหลังคา	โรงเรียน Sunshine International Homeschool

ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า ทั้งสี่ครอบครัวนั้นมีการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับบ้านที่อยู่อาศัยเป็นอย่างดี มีการแบ่งสัดส่วนหรือพื้นที่ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียน เพื่อใช้ส่งเสริมและเอื้อต่อการเข้าถึงการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจ และความจำเป็นต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างอิสระ โดยพอจะสรุปความคิดเห็นของครอบครัวได้ 4 วิธี ดังนี้

(1) สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนอยู่อย่างเรียบง่าย สอดคล้องกับที่คุณพ่อ**ครอบครัว B** เล่าให้ฟังด้วยน้ำเสียงสบาย ๆ ว่า “...บรรยากาศของการเรียนรู้ชีวิตเริ่มใกล้ชิดกับตนเองมากยิ่งขึ้น ชีวิตได้มาอยู่ในบรรยากาศที่เรียบง่ายไม่รีบร้อน...มีเวลาคิดใคร่ครวญถึงแนวทางที่เป็นจริงของตน ตอบสนองความเป็นไปของตนเองและตัวลูกมากขึ้น...”

(2) แสวงหาสื่ออุปกรณ์ และเครื่องมือการเรียนรู้ เพื่อใช้ทั้งความเพลิดเพลินทำให้ลูกใช้เวลาอยู่กับสิ่งนั้นได้ดีและมอบหมายให้เป็นของตนเองเพื่อมีความรับผิดชอบในการจัดเก็บ ดูแล รักษา รวมถึงเครื่องมือการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น แทปเล็ต คอมพิวเตอร์ และสมาร์ตโฟน โดยใช้ในการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตได้สะดวกตามที่คุณเรียนสนใจจะสืบค้น ผักผ่นด้วยสื่อสารในสังคมออนไลน์ และเล่นเกมสับ้าง ในบางครอบครัว ดังตัวอย่าง**ครอบครัว D** ที่กล่าวไว้ว่า “...มีอะไรเค้าก็ใช้คอมพิวเตอร์เข้าไป Google หาข้อมูลของเขาเอง...เดี๋ยวนี้ความรู้จะไรก็มีใน Google Youtube ทั้งนั้น เร็วด้วย”

(3) การจัดสรรพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งภายในบ้านและนอกบ้าน เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามความสนใจ ปรับเปลี่ยนบรรยากาศในครอบครัวให้ส่งเสริมการเรียนรู้ พ่อแม่ศึกษาและเรียนรู้ในพฤติกรรมของลูกแต่ละช่วงวัย พร้อมนำมาปรับใช้จริง ทุกครอบครัวใช้บริเวณบ้านโดยรอบในการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้อย่างคุ้มค่า โดยใช้เป็นพื้นที่เก็บวัสดุเหลือใช้ เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ทั้งพืชสวนครัว สมุนไพร ไม้ดอกและไม้ประดับ ดังตัวอย่าง**ครอบครัว A** คุณแม่อธิบายเรื่องการจัดห้องเพื่อให้พร้อมต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยใช้กระดานดำที่มีขาตั้งยื่นและการจัดพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างบรรยากาศการเรียน การเล่นของเด็กๆ ว่า “เวลาแขกมา ใครมา ก็จะชอบกระดานนี้มาก เขาก็พอใครมา คือไม่ใช่กระดาน แต่ลูกเรา ให้ลูกเราเขียนนะ แต่ว่าพอใครมา พอเพื่อนเขียนเขาก็อยากเขียนใน แล้วห้องนี้พยายามจัดให้มันต้อนรับเด็ก เพื่อที่ว่าพอเด็กมาปู่ลูกเราก็จะได้ๆ เรียนรู้ด้วย แบบเหมือนกับว่าเขาทำคนเดียว เขาจะเบื่อใจ” ส่วน**ครอบครัว C** คุณแม่เล่าเกี่ยวกับการแบ่งโซนเก็บหนังสือของครอบครัวด้วยน้ำเสียงร่าเริงว่า “ชอบอ่านกันใหญ่ แบ่งส่วนบ้านกันเป็น Zone ของพี่ อยู่ข้างบน ของน้องอยู่ข้างล่าง ก็ต้องดูด้วยนะ เล่มไหนไม่อยากจะอ่านต้องเอามาตั้งข้าง ๆ ที่นอน อย่างพี่เล่มนี้ได้รับรางวัลซื้อก่อน แต่ยังไม่อยากอ่านพอมันตั้งไว้ ก็อ่านอันอื่นหมดแล้วก็ต้องมาอ่าน” และจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมพบว่า ครอบครัวมีการจัดพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ของผู้เรียน สังเกตได้จากการสิ่งของและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ของผู้เรียนตั้งวางไว้เฉพาะห้องตรงหน้าบ้าน ถัดมาในบ้านจึงเป็นชั้นวางหนังสือ และกองหนังสือที่จัดเรียงอย่างเป็นระเบียบตามความสูงของฝาผนังบ้านทั้งชายและสาวจนเกือบถึงเพดานบ้าน

(4) สืบหาแหล่งเรียนรู้สำหรับครอบครัว โดยเริ่มต้นจากบริเวณแถวบ้าน หมู่บ้านที่ครอบครัวอาศัยอยู่ หรือสถานที่ทำงานของครอบครัว โดยแสดงให้เห็นว่าครอบครัวจะเริ่มต้นจากแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ใกล้ตัวและสามารถเข้าถึงเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของครอบครัว ดังตัวอย่างข้อมูลจากการสังเกตและเอกสารบันทึกการเรียนรู้ของ**ครอบครัว B** เมื่อเริ่มแรก ครอบครัวร่วมกันพิจารณาแหล่งเรียนรู้รอบ ๆ หมู่บ้านที่ตนเองอาศัยอยู่ เช่น การปั่นจักรยานรอบหมู่บ้านเพื่อส่งเสริมการออกกำลังกายของผู้เรียน การไปเรียนทำขนมไทยจากผู้รู้ซึ่งมีประสบการณ์และอาศัยอยู่ไม่ไกลจากบ้านของครอบครัว การเรียนรู้การทำกรงนกจากเพื่อนบ้าน เป็นต้น และจากการที่คุณพ่อไปสำรวจสถานที่ต่าง ๆ แล้วนำมาต่อยอดเป็นกิจกรรมเข้าค่ายช่วงปิดเทอมโดยให้ผู้เรียนเดินและเรียนรู้ตามสถานที่ที่กำหนด ซึ่งมีผู้เรียนโฮมสคูลอื่น ๆ เข้าร่วมกิจกรรมด้วย ทำให้เกิดการเรียนรู้ท้องถิ่น ผู้คนทำความเข้าใจวิถีชีวิตของเพื่อนบ้านและผู้เรียนได้มีโอกาสทำความรู้จักกับครอบครัวโฮมสคูลอื่น ๆ ด้วยในเวลาเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับ**ครอบครัว A** โดยคุณแม่เล่าให้ฟังถึงหาพื้นที่นอกบ้าน ซึ่งนับได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้เรียนได้จากสถานที่ต่าง ๆ ใกล้บ้านพักอาจารย์ เช่น ลานออกกำลังกาย

ด้านหน้าบ้านพัก ชายทะเล ห้องสมุด ห้องเพื่อนบ้าน เป็นต้น ซึ่งเป็นการพูดคุยกันอยู่ถึงสถานที่ที่ผู้เรียนสามารถไปได้และค่อนข้างมีความปลอดภัย คุณแม่อธิบายถึงการออกไปนอกบ้านเพื่อลดความเบื่อหน่ายของผู้เรียนว่า “ในวันว่าง นื่องมักขอให้พาไปเที่ยว หรือเล่นนอกบ้านบ้าง เนื่องจากบ้านเราเป็นอาคารชุด ชั้น 4 ซึ่งอยู่บ้านนาน ๆ ทำให้รู้สึกเบื่อ ในวันหยุดหรือวันว่าง ถ้าเสร็จจากงานบ้าน หรืองานที่ต้องทำที่บ้านแล้ว มักจะชวนกันออกนอกสถานที่ สถานที่เล่นประจำของเด็ก ๆ ได้แก่ ชายหาดแหลมสมิหลา สนามเด็กเล่น ซึ่งถ้าเพื่อน ๆ ว่าง ก็จะชวนเพื่อน ๆ ไปด้วย”

โดยสรุปแล้ว เมื่อกล่าวถึงการเตรียมความพร้อมด้านสถานที่และแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว มีการดำเนินการดังนี้ สร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนอยู่อย่างเรียบง่าย แสวงหาสื่ออุปกรณ์การเรียนรู้ที่ลูกสนใจและสามารถสร้างความเพลิดเพลินทำให้ลูกใช้เวลาอยู่กับสิ่งนั้นได้ดี มีการจัดสรรพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งภายในบ้านและนอกบ้านเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมไปถึง การสำรวจแหล่งเรียนรู้สำหรับครอบครัว โดยเริ่มต้นจากบริเวณแถวบ้าน หมู่บ้านที่ครอบครัวอาศัยอยู่

1.2 มลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เมื่อครอบครัวเตรียมความพร้อมทั้งตัวผู้จัดการศึกษาและผู้เรียนแล้วการเปลี่ยนแปลงแนวทางการเรียนรู้จากกระแสหลัก คือ การศึกษาในระบบโรงเรียน มาเป็นการจัดการศึกษาโดยครอบครัวย่อมต้องมีเหตุปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้คุณพ่อคุณแม่ตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากการศึกษาพบว่า การตัดสินใจเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวเริ่มที่พ่อแม่ก่อนแล้วไปสู่ลูกทั้ง 4 ครอบครัว โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อให้เข้าใจชีวิตและสาระทางวิชาการ ประกอบกันไป ทุกอย่างต้องไม่ขัดแย้งกับแนวคิดพื้นฐานของครอบครัวและการเรียนรู้อย่างมีความสุข จะแตกต่างกันบ้างใน *ครอบครัว B* ที่น้าชายเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจกับคุณพ่อ *ครอบครัว B* ตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งปัจจุบัน ส่วนมลเหตุในการตัดสินใจนั้นของทั้ง 4 ครอบครัวนั้นส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน แต่ก็มีความแตกต่างกันไปในบางประการเป็นตามแนวคิดที่ครอบครัวเชื่อถือ โดยสาเหตุสำคัญที่มีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครอบครัว มี 10 ประการ โดยผู้วิจัยนำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 10 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 10 ข้อมูลมลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
มลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	- ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต	- ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต	- ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต	- ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
	- การเลี้ยงดูและให้ความรู้ภายใต้ความรัก ทำให้สามารถเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง	- การเลี้ยงดูและให้ความรู้ภายใต้ความรัก ทำให้สามารถเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง	- การเลี้ยงดูและให้ความรู้ภายใต้ความรัก ทำให้สามารถเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง	- การเลี้ยงดูและให้ความรู้ภายใต้ความรัก ทำให้สามารถเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง
	- การเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน	- การเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน	- การเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน	- การเรียนการสอนของโรงเรียนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน
	- ต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต	- ต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต	- ต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต	- ต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต
	- พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน	- พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน	- พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน	- พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน
		- ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี	- ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี	- ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี
		- ครอบครัวได้ใช้เวลาด้วยกัน	- ครอบครัวได้ใช้เวลาด้วยกัน	
		- การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ		
		- การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางการศึกษา วัฒนธรรมในการเรียนรู้		

1) แนวคิดพื้นฐานของพ่อแม่ที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมี
 ความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต มุ่งมั่นให้การศึกษาเรียนรู้เพื่อการปฏิบัติจริงในชีวิตของผู้เรียนในอนาคต
 ดังที่คุณพ่อ**ครอบครัว B** เน้นย้ำว่า “อย่ามากลัวว่าผิดหรือถูก คุณ ๆ ก็แก้ไข อะไรที่ไม่ได้ก็เรียนต่อไป
 เพราะเราเรียน ชีวิตทั้งหมดคือการเรียนรู้” สอดคล้องกับสาเหตุหลักที่คุณแม่**ครอบครัว C** จัดการศึกษา
 จากการสัมภาษณ์ ครอบครัวเชื่อว่าความใฝ่รู้เป็นเรื่องของแรงขับจากภายใน และผู้เรียนแต่ละคนก็มี
 ความแตกต่างหลากหลาย ทำให้การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถตอบสนองต่อธรรมชาติ
 การเรียนรู้ของเด็กได้อย่างเหมาะสม คุณแม่**ครอบครัว B** เล่าถึงเหตุผลในการตัดสินใจว่า “การจัดการ
 เรียนรู้ไม่ว่าเรื่องใดๆตามความเป็นจริง จากการได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้อย่างจริงจัง ในหลายๆ เรื่อง
 ที่สำคัญ ได้เข้าใจว่าสิ่งที่จำเป็นที่สุดในการเรียนรู้ของคนเรา คือ ความอยากเรียนอยากรู้ ซึ่งเป็นแรง
 ขับภายใน (ความใฝ่รู้) ของผู้เรียนแต่ละคน (ที่เกิดเฉพาะตนจากภายในแต่สามารถ จุดประกายให้กับ
 คนอื่น ๆ ได้)” และครอบครัวยังคงตั้งใจหล่อเลี้ยงความใฝ่รู้ที่เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแรงขับภายใน
 โดย ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกที่ดีคู่กันไป สอดคล้องกับ**ครอบครัว A** ที่คุณแม่บอกเล่าถึงความสำคัญ
 ในการเปิดโอกาสในเรื่องต่าง ๆ ให้กับลูก เพื่อต่อยอดความใฝ่รู้ของผู้เรียน กล่าวไว้ว่า “ต้องการเปิด
 โอกาสให้ลูกได้เรียนรู้ตนเอง ได้ค้นหาความต้องการของตนเองผ่านการสัมผัสประสบการณ์จริง
 เสริมสร้างจินตนาการ มีความสุขในการเรียนรู้ที่ไม่มุ่งแข่งขันสู่ความเป็นเลิศ เป็นการเรียนรู้ที่
 ปราศจากความกลัว” เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่มีแนวคิดพื้นฐานของแม่ที่จัดแบบ “ตามความ
 สะดวก หรือ ฟรีสไตล์” ตามความสนใจของผู้เรียน แต่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนากับการศึกษาแบบ
 วอลดอร์ฟ ซึ่งเป็นแนวคิดที่แม่สนใจและนำตนเองไปศึกษาเรียนรู้ ดังที่กล่าวว่า “...เราไปตามเขาเรียกว่า
 ตามความสะดวกของแม่ แล้วก็ตามความสนใจของลูก...” และ “สะท้อนให้เห็นว่าที่เขาเรียนรู้นั้นมันก็
 ถ้าในแนวของวอลดอร์ฟ ก็คือเป็นการใช้ทั้ง Head Heart Hand ซึ่งครบวงจรเรียนรู้ทั้ง 3 ฐาน เลย
 ที่เดียว เราดูตรงจุดนี้ค่ะ”

2) ครอบครัวมีความเชื่อว่าการเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่ลูกภายใต้ความรัก
 ความอบอุ่น การดูแลเอาใจใส่ของครอบครัว ทำให้ลูกเป็นคนดีมีเหตุผล มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 กล้าคิด กล้าลงมือทำ กล้าลอง ทำให้มีความสามารถในการเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง
 ได้ ดังที่ได้จากการเอกสารร่องรอยและการสัมภาษณ์จากแต่ละครอบครัว โดยคุณแม่**ครอบครัว A**
 มีความเชื่อว่า การเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่ลูกภายใต้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ของครอบครัว ให้ความ
 รัก ความอบอุ่น ทำให้ลูกเป็นคนดีมีเหตุผล มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าลงมือทำ กล้าลอง
 ทำให้มีความสามารถในการเรียนรู้และค้นพบวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเองได้ สอดคล้องกับเอกสารร่องรอย
 ในแผนการจัดการจัดการศึกษาของครอบครัวของ**ครอบครัว C** เขียนให้เหตุผลหนึ่งในการจัดโฮมสคูล
 ให้ลูก เนื่องจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีความรัก ความเมตตา และความรับผิดชอบชีวิตทั้ง
 ชีวิตของผู้เรียน ซึ่งเป็นจุดเด่นสำคัญที่ทำให้การจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่จัดโดยพ่อ แม่ หรือ
 ผู้ปกครองจัดให้แก่ผู้เรียนแตกต่างจากการศึกษาในระบบอื่นๆ

3) กระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนในระบบไม่เหมาะสมกับ
 ธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน โดย**ครอบครัว B** ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า “ธรรมชาติของลูก มีพฤติกรรม
 บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ตลอดจนพัฒนาการด้านต่าง ๆ จากการเลี้ยงดูด้วยตนเอง ไม่เหมาะสมกับ
 การศึกษาในระบบที่เน้นการเรียนที่ถูกกำหนดกรอบที่ตายตัว” ทั้งนี้**ครอบครัว C** ได้อธิบายเพิ่มเติม

รายละเอียดว่า บรรยากาศและรูปแบบการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน เนื่องด้วยลักษณะของการจัดการศึกษาที่กำหนดกรอบเวลา ระดับชั้น จำนวนผู้เรียน เกณฑ์การประเมินสำหรับผู้เรียนโดยรวม ดังที่ปรากฏในเอกสารแผนการจัดการศึกษาว่า “ไม่ว่าจากความหวังดี หรือเพื่อสอบ หรือด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม เป็นไปด้วยความยากลำบาก และเสียเวลาเป็นอันมากรวมไปถึง เกิดความเครียด ทั้งผู้เรียน และผู้สอน ทำให้ไม่เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ที่ดี แต่กลับเป็นบรรยากาศของการยึดเยียด ความรู้ต่างๆที่มีคุณค่า กลับกลายเป็นยาขม”

สอดคล้องกับ คุณแม่ **ครอบครัว A** ซึ่งเล่าถึงการพิจารณา ไตร่ตรองในการเลือกวิธีการเรียนรู้ให้แก่ลูกว่า “โรงเรียนก็ยังไม่ใช้คำตอบที่ว่าอยากจะทำ มันมีโรงเรียนเหมือนโรงเรียนทางเลือกเคยแบบลองหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้...แต่ก็คือเราคนเชื่อคนยากเนาะ...ไม่แบบว่าเรา ที่อยู่ในระบบมันจะเห็นอะไรหลายๆ อย่างเยอะ แล้วก็เหมือนภาพออกมานี้จะโฆษณาหรูหรา แต่พอลงไปจริงแล้วมันก็จะ มันทำไม่ได้” เช่นเดียวกันกับ**ครอบครัว D** ที่ลูกมีประสบการณ์ที่ไม่สามารถรับได้กับการเรียนในระบบโรงเรียน เกี่ยวกับการใช้กฎกติกาเชิงอำนาจมากกว่าการใช้เหตุผลกับผู้เรียน ใช้การควบคุมแบบเหมือนกันหมดกับนักเรียนทุกคนโดยคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และการใช้วาจาในเชิงลบเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความกลัว ดังที่**ครอบครัว D** เล่าให้ฟังว่า “เขามาบอกว่าเขาไม่อยากไปโรงเรียน...ครูบอกว่าถ้าเขาเขียนชื่อไม่ได้ก็ให้ไปอยู่นูบาลชะ...ทำให้เขารู้สึกกลัว...แล้วก็เรื่องบังคับให้นอน เวลาปวดฉี่ต้องรอลูกไปฉี่พร้อม ๆ กันกับเด็กทุกคน...พอมันถึงจุด Climax พี่ไม้นึกเลยในการเปลี่ยนโรงเรียน เพราะใจที่มันอยากเรื่องนี้ (โหมสกุล) มานานแล้ว”

4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ดังที่คุณพ่อ**ครอบครัว B** กล่าวว่า “ความทันสมัยเข้ามาแทนที่รอยยิ้มแห่งมิตรภาพเหือดหายไปพร้อมๆกับการมาเยือนของทุนนิยมบริโภคนิยม...ภาพของอดีตที่หายไปในเด็กยุคใหม่”

5) ต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงามในการดำเนินชีวิต รู้จัดการดำรงชีวิตที่พอเพียง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและพึ่งตนเองได้ ดังที่นาย**ครอบครัว B** กล่าวถึงข้อดีของการจัดการศึกษาโดย**ครอบครัว B** ว่า “ประโยชน์จากโหมสกุลในแง่ของศาสนานี้ก็คือว่าผ่าน การอบรมอิสลามควบคู่ไปกับวิชาการพื้นฐานที่ ๆ ความถนัดของแต่ละบุคคลมี แต่ว่าไอ้ตัวอบรมอิสลามนั้นมันต้องไปเรื่อยๆ ต้องไปร่วมทั้งไม่ได้ แต่ เอ้อ มัน ๆ ตรงนี้แหละมันจะเป็นข้อดีเรื่องของโหมสกุลที่ได้ใช้อยู่ พอไปสู่ในระบบเรารู้ว่ามันมีคาบมากกำหนด หลักสูตรมากกำหนด เอ้อ ระยะเวลาด้วยมากกำหนด ต้องทำแบบนั้น ต้องอะไร คือไปเร่งเด็ก ไปอีกด้านหนึ่ง ด้านที่สัมฤทธิ์ผลในเรื่องของวิชาการ ในเรื่องของการแข่งขันอะไร มันๆ ไม่สามารถมาเรื่องการอบรม บางทีจะเอาๆ นักเทศน์มาอะไรมาแบบชั่วโมงอะไรแบบนั้นมันไม่ได้พอ ไม่พอกับเด็กที่หลายๆ แล้วก็ฟังเสร็จแล้วก็ผ่าน”

6) การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทางการศึกษา วัฒนธรรมในการเรียนรู้ โดยคุณพ่อ**ครอบครัว B** กล่าวไว้ว่า “กลไกสำคัญไม่ใช่องค์ความรู้แต่กลับเป็นวิธีการนำเสนอและวิธีการได้มาซึ่งความรู้...เปลี่ยนไปสู่ผลประโยชน์ (เงิน) มากขึ้น จนละทิ้งคุณค่าและเป้าหมายของความรู้ที่จะนำพาชีวิตให้อยู่กับความสงบสุขอย่างพออยู่พอเพียง สู่การแสวงหาความสุขทางวัตถุของวิถีชีวิตสมัยใหม่ จนเกิดวิกฤตทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน” และอธิบายถึงช่องว่างทางการศึกษาในเรื่องผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ซึ่งนาย**ครอบครัว B** ขยายความว่า “ เราจะเห็นช่องว่างว่าระบบ

การศึกษามันจะมีช่องว่างอยู่ในระบบปัจจุบัน ช่องว่างที่เกิดส่วนใหญ่เป็น ส่วนใหญ่แล้วมันเกิดจากตัวของหลักสูตร เป้าหมายที่จะนำพาคนศึกษาไปสู่อะไร” และ “ปัจจุบันคนก็สนองต่อไอ้กระแสโลก โลกาภิวัตน์ที่เป็นอยู่ สร้างการศึกษาเพื่อผลิตไปสู่สิ่งนั้น ผลิตไปสู่ สุดท้ายก็คนจบปริญญาตรีก็เดินเตะฝุ่น เพราะเป็นปัญหาว่าคนเรียนปริญญาตรีต้องการไปแย่งงานในตัวเดียวกันที่มีคนจำนวนเยอะ บางที่ต้องเล่นเล่นเล่นสายอะไรกัน ปรากฏว่าการศึกษาไม่ได้ช่วยให้เขาพัฒนาตัวเองไปสู่การอยู่รอดได้”

7) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่ปัจจุบันมีการพัฒนากันอย่างรวดเร็ว จนผู้คนก็ตามไม่ทัน เมื่อเราไม่เท่าทันเทคโนโลยีเพียงพอก็อาจเป็นโทษได้ นายของ**ครอบครัว B** เล่าว่า “ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่ใช่ว่าไม่ทันเทคโนโลยี หรือแต่ทำเทคโนโลยี ลูกกุดเป็น เปิดอินเทอร์เน็ต สร้างเว็บโน่น นี่ นั่น คืออันนี้คือของที่ว่าเรียนรู้ ๆ ได้ แต่ว่าสิ่งที่จะเรียนรู้ได้ยากคือเรื่องอบรม เรื่องคุณธรรม จริยธรรม มัน ๆ เหมือนว่าเป็นรายละเอียดของการอบรมชีวิตตรงนี้”

8) สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้และการใช้ชีวิตของผู้เรียน เช่น ยาเสพติดในโรงเรียน นาย**ครอบครัว B** เล่าว่า “เพื่อนผมเองแล้วก็มีมารวมเครือข่ายกัน เด็กก็มาเรียนทุกวันทีนี่ ก็มีตารางสอน มีอยู่ พอจบ ป. 6 ปุ๊บ เขาก็ ๆ พ่อเขาก็ไม่มีเวลา พ่อเขาธุรกิจค้าขาย เลื้อยผ้าวิ่งไปตามหลายต่างจังหวัดตลอด แล้วเขาก็เข้าเรียนในระบบ แล้วเขาก็ไปติดเพื่อน พอติดเพื่อน เขาก็พาต่อเลย” สอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้เรียน**ครอบครัว B** ได้พูดถึงทัศนคติของตนต่อโรงเรียนทั้งที่ได้ยินมาและผ่านการพูดคุยกับเพื่อน ๆ ของตนเอง เพื่อข้างบ้าน รวมถึงเพื่อนของพี่ ๆ ว่า “ถ้าจะไปอยู่ ๆ ที่โรงเรียนพ่อแม่ก็จะไปทำงาน ไป พาลูกไปส่งโรงเรียนจะได้ไม่เห็น ครูรุ่นที่ดูแลเรา แล้วเพื่อน ก็ไปทะเลาะกับเพื่อน ไปพูดมึง กู พูดคำหยาบคาย แต่ถ้า ก็มีเหมือนกันนะถ้าอยู่ที่บ้าน ถ้าไม่ได้พูดเห็นเพื่อนเขาพูดแล้วเราถ้าพูดไม่ได้เพราะแม่ก็จะดู ถ้าเราไปไหน ๆ แล้วทุกคนจะระบายออกมา อย่างนั้นก็ไม่ได้”

9) ครอบครัวได้ใช้เวลาด้วยกัน ครอบครัวอยากดูแลลูกเองมากกว่า ผู้เรียน**ครอบครัว B** กล่าวเสริมถึงเหตุผลอีกประการหนึ่งที่ครอบครัวเลือกจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “ถ้า ๆ ปล่อยให้ลูกไปให้ ที่มีบอกรู้ที่เลี้ยงดู ให้ไปโรงเรียนอะไร ก็ไม่ค่อยเจอหน้าลูก ก็ถ้าเป็นพ่อแม่ทำงานก็กลับตีกลับมาเราก็กลับมาแล้วก็นอนพรุ่งนี้ก็พ่อก็ไปทำงานใหม่อีก ก็จะได้เจอก็คือวันเสาร์ วันอาทิตย์อะไรอย่างนี้ ก็อยู่ที่บ้านได้เจอกันทุกวัน”

10) พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน เมื่อครอบครัวเริ่มทำการจัดการศึกษาในครอบครัว ในปัจจุบันนี้ เนื่องมาจากเทคโนโลยีที่พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ช่วยเชื่อมโยงและเปิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับครอบครัวอย่างกว้างขวางและเข้าถึงได้ง่าย ทั้งนี้เครือข่ายบ้านเรียนก็รวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และคอยให้ความช่วยเหลือครอบครัวในทุกมิติ ประสบการณ์ต่าง ๆ จากครอบครัวที่ทำมาแล้ว รวมทั้งให้ความช่วยเหลืออย่างกัลยาณมิตรตลอดเวลา ร่วมกับเครือข่ายที่เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างความมั่นใจให้กับครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ดังที่ **ครอบครัว C** เล่าให้ฟังว่า “...พี่เพิ่งมาตกผลึกพอดี พี่นี่มาเกิดก่อน เพราะเค้าทำกับลูกเค้ามานานแล้ว...เค้าจึงเห็นว่ามัน (การเรียนตามหลักสูตรในโรงเรียน) มันไม่ใช่” และเค้าเพิ่มเติมว่า “...ก็หาข้อมูลจาก โรงเรียนทำเองของ วิศิษฐ์ (วิศิษฐ์ วัชรวิญญู) ของแม่ส้ม แล้วหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต แต่ไม่ใช่หาว่าทำอย่างไรนะ แต่หาความมั่นใจ หาจุดที่ต้องระวังมากกว่า...”

เช่นเดียวกับกับ**ครอบครัว D** ที่เล่าว่า “..มารู้จักคุณสาทร สมพงษ์ แล้วก็มีครอบครัวในพัทลุงทำบ้าง แล้วก็รู้จักคนทำโฮมสคูลอีกมากขึ้น ทำให้เรามั่นใจว่าไอ้หนทางนี้มันได้ยากเย็นอะไร”

นอกจากนี้ ยังพบความท้าทายที่**ครอบครัวต้องเจอในการตัดสินใจจัด**

การศึกษาโดยครอบครัว เมื่อใดก็ตามที่คนเราจำเป็นต้องเริ่มต้นอะไรใหม่ สิ่งที่มาควบคู่กันคงหนีไม่พ้นความท้าทายความคิดความสามารถที่เข้ามาให้ครอบครัวก้าวผ่านหรือแก้ไข เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายในการจัดการศึกษาของครอบครัวได้อย่างเข้มแข็ง จากการสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าความท้าทายหลากหลายประเด็นที่**ครอบครัวโฮมสคูลทั้ง 4 ครอบครัวยุ่ผ่านประสบการณ์มาแล้วใน 3 ข้อ** คือ การเผชิญกับความโดดเดี่ยว การวางระบบปฏิบัติด้วยตนเอง และการเปิดใจกับทัศนคติของเครือญาติ ดังต่อไปนี้

1) การเผชิญกับความโดดเดี่ยว ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว หากครอบครัวไม่สามารถสร้างเครือข่ายในการเรียนรู้ได้ ซึ่งมีพื้นฐานความเข้าใจที่ตรงกัน มิเช่นนั้นอาจทำให้**ครอบครัวรู้สึกโดดเดี่ยว** ขาดกำลังใจ ได้มีโอกาสพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เหมือนที่คุณพ่อและน้าชายมักพูดคุยปรึกษากันอยู่เสมอ ดังที่น้าชาย**ครอบครัว B** บอกว่า “ข้อเสียอยู่อย่างหนึ่งเรื่องว่าพอเราทำแบบนี้ถ้าหากว่าเราไม่สร้างเครือข่ายนะ มันจะเหมือนเราโดดเดี่ยวในการทำ ให้ ๆ กว้างขวางขึ้น...เพราะว่าถ้าเรามีเครือข่าย ไ้ ๆ ตัวเครือข่ายนี้เคยคุยกันนะ มันต้องเป็นตัวของผู้ปกครองแต่ละๆ คนนะ ต้องมีความเข้าใจเหมือนกัน...พอมาคุยตรงนี้ความเข้าใจแบบนี้ แบบเราสองคนเนี่ยถ้าคุยกัน อีกลหลายๆ คนเขายังไม่เข้าใจ...” และขยายความเพิ่มเติมว่า “เป็นความ ๆ โดดเดี่ยว คือ ๆ คนเราถ้ายืนมาก่อน 1 คน แล้วก็คนอื่นไม่มีใคร ๆ เขาไปตามกระแสทั่วไป อย่างน้อยหนึ่งก็กำลังใจมันก็จะน้อย มันหมายถึงว่าทำแต่ว่ากำลังน้อย แต่ว่าในขณะที่เดียวกันเราไปสู่เป้าหมาย ส่วนใหญ่เรื่องนี้มันจะโยงไปสู่เป้าหมายของอิสลามหรือเป้าหมายการศึกษาฐานของอิสลามนั้นเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเขาจะศึกษาอัลกรุอัน เขาจะเรียนวันจะอยู่เรื่อย ๆ ตัวนั้นจะเป็นแรงผลักดันให้เขามีกำลังใจในการ ๆ เดินไปเรื่อย ๆ แสดงว่าตัวที่ผลักดันให้เขาเกิดแรงปฏิบัติเยอะที่สุดก็จะเป็นเรื่องของเป้าหมายหรือทิศทางของอิสลามในการศึกษา พื้นฐานศาสนาของเขานั่นเอง”

2) การวางระบบปฏิบัติด้วยตนเอง เนื่องจาก**ครอบครัวไม่เคยมีประสบการณ์**ในเรื่องการศึกษาโดยครอบครัวมาก่อน จึงต้องทดลอง ทั้หาช่องทางทำความเข้าใจ เรียนรู้ กระบวนการจัดการเรียนการสอน เทคนิคต่าง ๆ เมื่อต้องเรียนรู้เพิ่มเติม จึงนำ**ครอบครัว**ไปสู่การแสวงหาและการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองเพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับการเรียนการสอนรูปแบบอย่างแท้จริง ดังที่น้าชาย**ครอบครัว B** กล่าวว่า “เราก็ต้องดูแบบอย่าง ดู หาช่องทาง หาวิธีการ เรียกว่าเรียนรู้เทคนิคไป...เป็นตัวที่เขาจะต้องเรียนรู้เพิ่มเติม...ต้องลงปฏิบัติจริงมันจะเห็นปัญหา” เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่เล่าว่า “ทำเองจนกระทั่งถึง ป.4 เพราะที่เขียนแผนหลายครั้งก็ไม่มั่นใจในตัวเอง คือไปขอคำแนะนำจากเขตแต่พอที่เราที่รู้สึกว่าเขตเองยังไม่ค่อยมีประสบการณ์...โทรไปหาหมู่บ้านเด็ก เขาบอกว่าไม่รับลงทะเบียนในช่วงนี้ เราก็เลยถามโรงเรียนต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีช่องทาง ไม่มีที่ไหนรับ เราก็เลยทำไปโดยไม่จดทะเบียนกับที่ไหน”

² นายสาทร สมพงษ์ เป็น**ครอบครัวหนึ่ง**ที่ริเริ่มและบุกเบิกการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้ ทั้งเป็นนักวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และผู้ประสานงานโครงการโรงเรียนใต้ร่มไม้ ที่ตำบลหนองธง อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง ก่อตั้งขึ้นตามแนวคิดของพรพนธนาถ ฐาการ เพื่อจัดกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย

3) การเปิดใจกับทัศนคติของเครือญาติ ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งไม่ได้เป็นระบบการศึกษาหลักเหมือนการศึกษาในโรงเรียน ซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกคนในสังคมไทย ดังนั้นเมื่อครอบครัวตัดสินใจจัดการศึกษาด้วยตนเอง ปัญหาแรกที่ต้องเจอส่วนใหญ่เกี่ยวกับทัศนคติของเครือญาติที่มีต่อการศึกษาทางเลือก ที่ไม่ได้เรียนในโรงเรียน ดังที่นำชาย**ครอบครัว B** อธิบายว่า

“ส่วนใหญ่ปัญหาเรื่องโฮมสคูลเบื้องต้นมันจะเกี่ยวกับเครือญาติ ถ้าไปคุยดู เคยไปพบที่งานสมาคมบ้านเรียนนะ เครือญาติจะเป็นตัวด่านก่อน...ว่าทำทำไมไม่เหมือนคนอื่น...แปลกแยกไม่เหมือนใคร ต่อไปๆ จะอยู่ยังไง คือหมายถึงว่ามันไม่รู้จะไปทางไหน แล้วก็ทำอะไรไม่เหมือนคนอื่น คือคนที่มาต่อต้านหรือว่า เขาเรียกว่ามาๆ คัดค้านก่อนก็คือเครือญาติ ถ้าใครผ่านเครือญาติได้แสดงว่าผ่านได้เหมือนกันเลยเนี่ยไปคุยในที่งานสมาคมบ้านเรียนส่วนใหญ่เครือข่ายเขาจะพูดกันทั้งนั้นแหละตลอดว่าคนที่มาต้านก่อนก็คือครอบครัว เครือญาติ พ่อแม่”

ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับ**ครอบครัว C** ที่ต้องเผชิญเกี่ยวกับความไม่เห็นด้วยของญาติ ๆ คุณแม่**ครอบครัว C** เล่าให้ฟังว่า “เกิดปัญหาจากญาติๆ รอบข้างเหมือนกัน แต่พี่ก็ยังยืนยงอยู่ แต่อุบาทก็ยังไม่เลิกอยู่ พอ ป.1 ก็เรื่อย ๆ มา ก็ยังชวนให้เค้าโรงเรียนตลอด เมื่อไหร่จะเข้า ม.1ไหม ก็เลยไปแล้ว ม.3 ก็ได้ อย่างว่านะ ถ้าทวนกระแส มันก็ต้องทวนตั้งแต่ในบ้าน แค่นี้ก็เห็นเป็นประโยชน์จริง”

ทั้งนี้ เมื่อกล่าวสรุปเกี่ยวกับมูลเหตุในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้ นั้น สามารถสรุปมูลเหตุสำคัญในการจัดได้ 11 ประเด็น ได้แก่ แนวคิดพื้นฐานของพ่อแม่ที่ต้องการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีความสุขในการเรียนรู้ในชีวิต ครอบครัวมีความเชื่อว่าการเลี้ยงดูและให้ความรู้แก่ลูกภายใต้ความรัก การดูแลเอาใจใส่ ทำให้ลูกเป็นคนดี กระบวนการจัดการเรียนการสอนไม่เหมาะสมกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงามในการดำเนินชีวิต การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อ ไม่ปลอดภัยต่อการเรียนรู้ และการใช้ชีวิตของผู้เรียน ครอบครัวต้องการใช้เวลาอยู่ร่วมกัน พลังแลกเปลี่ยนเรียนรู้เครือข่ายบ้านเรียน และครอบครัวใช้วิธีมอบหมายงานในบ้านบางอย่าง เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่ามีความท้าทายที่ครอบครัวต้องเจอในการตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัวในมิติต่าง ๆ ดังนี้ การเผชิญกับความโดดเดี่ยว การวางระบบปฏิบัติด้วยตนเอง และการเปิดใจกับทัศนคติของเครือญาติ

1.3 ปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

จากการศึกษา แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวมีแนวคิดที่ตนเองเชื่อถือและต้องการนำมาประยุกต์ใช้กับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยแนวคิดที่ทั้ง 4 ครอบครัวเชื่อถือและนำมาเป็นแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เหมือนกันทุกครอบครัว คือ แนวคิดแบบองค์รวมและหลักศาสนา ไม่ว่าจะเป็นทั้งศาสนาอิสลามและพุทธศาสนา นอกจากนี้จะแตกต่างกันไปตามความหลากหลายของวิถีชีวิตและประสบการณ์ของคุณพ่อคุณแม่หรือผู้จัดการศึกษา ทั้งนี้ วิจัยจะนำเสนอปรัชญาและแนวคิดที่ปรากฏในงานวิจัย โดยสรุปทั้งหมด 7 ข้อ ได้แก่ แนวคิดแบบองค์รวม หลักศาสนา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน แนวคิดแพทย์วิถีธรรม

ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดของแบบซัมเมอร์ฮิล โดยผู้วิจัยนำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 11 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 11 ข้อมูลปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัว	- แนวคิดแบบองค์รวม ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เราไม่สามารถแยกการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต	- แนวคิดแบบองค์รวม ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เราไม่สามารถแยกการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต	- แนวคิดแบบองค์รวม ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เราไม่สามารถแยกการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต	- แนวคิดแบบองค์รวม ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เราไม่สามารถแยกการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต
	- หลักศาสนา (พุทธ)	- หลักศาสนา (อิสลาม)	- หลักศาสนา (พุทธ)	- หลักศาสนา (พุทธ)
	- แนวคิดของแบบซัมเมอร์ฮิล		- แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง	- แนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ
			-แนวคิดแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงของ ดร.ใจเพชร กล้าจน	- การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน

1) แนวคิดแบบองค์รวม ที่เชื่อว่ากระบวนการเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ เราไม่สามารถแยกการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิตและยอมรับศักยภาพที่แตกต่างกันของเด็กแต่ละคน ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงแนวคิดการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางที่การจัดการศึกษาโดยครอบครัวสามารถจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องตามความต่างและความต้องการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคนอย่างแท้จริง เนื่องจากสอดคล้องกับเป้าหมายการจัดการศึกษาของทุกครอบครัว เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการเรียนรู้ภายในตนกับการเรียนรู้จากภายนอก เป็นการหลอมรวมหรือบูรณาการความรู้ที่เป็นทั้งศาสตร์ ศิลป์ และกระบวนการเรียนรู้ภายในตนเข้าด้วยกัน ไม่แยกย่อยลงลึกสู่แต่ละสาขาวิชา แต่เน้นการจัดสัดส่วนสาระกระบวนการทางการศึกษา และพัฒนาศักยภาพภายในของผู้เรียนได้อย่างสมดุลกัน ทั้งนี้เป็นการพัฒนาตนเองให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ใน**ครอบครัว B** สอดคล้องกับ**ครอบครัว D** ที่จัดการศึกษาเชื่อมโยงกับแนวคิดมนุษยปรัชญาการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ

ที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติความเป็นมนุษย์โดยจัดการเรียนรู้ที่สมดุลทั้ง Head, Heard และ Hand และเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ 3 ฐาน ได้แก่ ฐานกาย ฐานคิด และฐานใจ

2) หลักศาสนา ซึ่งพบว่า ทุกครอบครัวทั้งที่นับถือศาสนาพุทธหรือศาสนาอิสลาม ล้วนแล้วแต่มีความมุ่งหมายให้บุตรหลานมีหลักศาสนาหล่อเลี้ยงและพุ่มพักจิตใจของผู้เรียนให้เป็นคนดีต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคมได้ในระยะยาว เพื่อให้ตัวผู้เรียนดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังที่ปรากฏในแต่ละครอบครัว ดังนี้ **ครอบครัว A** ครอบครัวจะมีข้อปฏิบัติร่วมกันว่าทุกวันพระ ผู้เรียนต้องไปวัดเพื่อสวดมนต์ในช่วงก่อนเพลกับคุณยายหริ (ซึ่งเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของครอบครัว A ซึ่งอาสาช่วยดูแลผู้เรียนแม้จะไม่ได้รู้จักกันมาก่อน) เป็นประจำ ซึ่งได้มีข้อตกลงทำความเข้าใจร่วมกับผู้บริหารครูและเพื่อนร่วมชั้นในโรงเรียนศิริพงษ์วิทย์วิทยาลัยถึงสิ่งที่ครอบครัวให้ความสำคัญ และจากการอย่างมีส่วนร่วม ในวันสำคัญทางศาสนา ครอบครัวจะเดินทางไปสำนักสงฆ์แห่งหนึ่งเป็นประจำ โดยอาสาช่วยเหลือและเข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำบายศรีและพานดอกไม้บูชาพระ การทำความสะอาด การรำถวายมนโหราห์เพื่อเป็นสิริมงคลต่อครอบครัว เป็นต้น **ครอบครัว B** ยกตัวอย่างว่า “เช่นตัวของการที่จะไปมีครอบครัวมันก็มาจากฐานคิดเหมือนกัน เพราะในศาสนาอิสลามเราจะสอนหมดเลยเหมือนกันว่าเวลาจะมีครอบครัว เวลาจะเลือกผู้หญิง เขาจะบอก...เขาจะบอกไว้สูตรว่ายังไง อะไรอันนั้นแสดงว่ามันเป็นเรื่องรายละเอียดที่จะไปมีครอบครัว พอมีครอบครัวแล้วเขาจะมีหลักปฏิบัติเรื่องครอบครัวอีก พอมีเรื่องครอบครัว ปฏิบัติเรื่องครอบครัวเขาจะไม่เรื่องของสังคมเป็นๆ กลุ่มก้อนว่าการอยู่จะอยู่กันยังไง จะอยู่กันแล้วปฏิบัติตนยังไง จะมีอะไรเป็นศูนย์กลาง มีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง มีการศึกษาอะไรคือก็จะมีการเปียบตรงนั้น ตรงนั้นแสดงว่าฐานคิดของคนนั้นถ้าหากว่าไปอยู่ที่ตัวศาสนา มันก็จะไปได้ในระดับหนึ่ง แต่พอๆ ปัจจุบันส่วนใหญ่เรามองภาพรวมแล้วปรากฏว่ามันจะห่างไกลจากศาสนา *ไม่ว่าศาสนาใดนะ*” ทั้งนี้ แนวคิดเหล่านี้เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของคุณพ่อเป็นส่วนใหญ่ ทั้งแนวคิดและหลักปฏิบัติของศาสนา ร่วมกับการพิจารณาที่สอดคล้องกับรูปแบบการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายของครอบครัว ในขณะที่ **ครอบครัว C** กล่าวถึงหลักธรรมที่ครอบครัวยึดถือเกี่ยวกับ ปณิธานที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้ตั้งปณิธานไว้ 3 ประการ เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้ทุกคนได้พบกับสันติสุขโลก มีสันติภาพ ไว้ดังนี้

(1) พยายามทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน - ซึ่งนำไปสู่จุดมุ่งหมายของทุกศาสนา คือ ความไม่เห็นแก่ตัวทุกระดับ

(2) พยายามทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา เพื่อร่วมมือกัน ทำการช่วยมนุษยชาติ อยู่่าเปรียบเทียบเพื่อหาความแตกต่าง

(3) พยายามนำโลกออกมาเสียจากอำนาจของวัตถุนิยม ตามความเห็นของครอบครัว หมายความว่า วัตถุนิยมเป็นความรู้ที่ขาดสติปัญญา เป็นทาสตา หู จมูก ลิ้นกาย

เมื่อครอบครัวได้ศึกษามาถึงปณิธานดังกล่าว ทำให้สนใจในปณิธานข้อที่ 3 ที่ว่า วัตถุนิยม น่ากลัวอย่างไรถึงได้เป็นสิ่งที่ต้องออกมาเสีย และเป็นเรื่องสำคัญอย่างไร ซึ่งพบว่า แท้จริงแล้วสิ่งที่ทำให้โลกุ่นวายและไม่มีความสุข สงบ เย็น คือ วัตถุนิยม นั่นเอง

4) แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คำสอนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสอนเรื่องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสอดรับกัน ทำให้ครอบครัว คิดว่าน่าจะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่

น่าสนใจจึงได้ลองเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ซึ่งได้เรียนรู้ และลองปฏิบัติเพื่อจะถอยออกมาจากวัฏนิยม ใน *ครอบครัว C*

5) แนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ถือเป็นแนวการจัดการศึกษาที่สำคัญของ *ครอบครัว D* เน้นเกี่ยวความเป็นมนุษย์สมดุลทั้ง Head Heart และ Hand อ้างอิงจากการศึกษาในแนววอลดอร์ฟของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) จากประเทศเยอรมนี รายละเอียดดังนี้

- (1) Head หรือ Thinking เป็นการเรียนรู้ผ่านฐานการคิด ของสมอง
- (2) Heart หรือ Feeling เป็นการเรียนรู้ผ่านฐานความรู้สึก ของหัวใจ
- (3) Hand หรือ Willing เป็นการเรียนรู้ผ่านฐานการลงมือทำ ของกาย

6) การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน (Brain-based learning) ซึ่ง *ครอบครัว D* ให้ ความสำคัญและอธิบายการเรียนรู้สมอง 3 ระดับ เกี่ยวกับทฤษฎีสมองโดยอ้างอิงจากการศึกษาในแนววอลดอร์ฟของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner) โดยมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

(1) สมองขั้นต้น สมองสัตว์เลื้อยคลาน เน้นฐานกาย อยู่รอด ความมุ่งมั่น การลงมือทำ การพึ่งตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับ มาตรฐานที่ 2 สุขภาพกาย และจิตดี มาตรฐานที่ 3 ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนหาความรู้

(2) สมองขั้นกลาง สมองสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เน้นฐานใจ อยู่ร่วมอารมณ์ ความรู้สึก การขอบคุณ ชื่นชม ขอภัย สอดคล้องกับ มาตรฐานที่ 2 สุขภาพกาย และจิตดี

(3) สมองขั้นนอก สมองมนุษย์ เน้นฐานคิด การตระหนักรู้ ใคร่ครวญ สอดคล้องกับมาตรฐานที่ 1 คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ มาตรฐานที่ 4 คิดเป็น มีจินตนาการ มาตรฐานที่ 5 สำเร็จผลตามหลักสูตร

7) แนวคิดแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ของ ดร.ใจเพชร กล้าจน (หมอเขียว³) ใน *ครอบครัว C* เป็นผู้บูรณาการองค์ความรู้หลักแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีสาเหตุมาจากสถานการณ์ปัญหาสุขภาพของประเทศไทย 3 ประการ ได้แก่ 1) ปริมาณผู้ป่วยชนิดของความเจ็บป่วย และความรุนแรงของการเจ็บป่วยโดยรวมเพิ่มมากขึ้น 2) ค่าใช้จ่ายในการแก้ไข ปัญหาความเจ็บป่วยเพิ่มมากขึ้น 3) ยิงนับวันประชาชนก็ยังมีศักยภาพที่น้อยลงในการดูแลแก้ไข ปัญหาสุขภาพด้วยตนเอง (พึ่งตนเองไม่ได้หรือพึ่งตนเองได้น้อย) โดยหลักการนี้เป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนที่นำเอาจุดดีของวิทยาศาสตร์สุขภาพ แผนปัจจุบัน แผนไทย แผนทางเลือก และแผนพื้นบ้าน รวมถึงหลัก 8 อ. เพื่อสุขภาพที่ดีของสถาบันบุญนิยม มาบริหารจัดการ องค์ความรู้ ประยุกต์ ผสมผสาน บูรณาการด้วยพุทธธรรม และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้เหมาะสมและสามารถแก้ไข หรือลดปัญหาสุขภาพที่ต้นเหตุ ณ สภาพสังคม สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน นำไปสู่การปฏิบัติที่ ประหยัด ปลอดภัย เรียบง่าย และได้ผลเร็ว แก้ปัญหาที่ต้นเหตุ พึ่งตนเองได้ใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นหลัก และมีความยั่งยืน

³ดร.ใจเพชร กล้าจน (หมอเขียว) เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการดูแลสุขภาพแบบพึ่งตนที่สวนปานาบุญ อ.ดอนตาล จ.มุกดาหาร ซึ่งผู้เรียนได้ร่วมเรียนรู้และเป็นอาสาสมัครในค่ายสุขภาพพึ่งตนเองเป็นประจำ โดยเป็นทั้งครูผู้สอนและหนึ่งในคณะกรรมการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนครอบครัว C

8) แนวคิดของแบบซัมเมอร์ฮิล ผู้ริเริ่มแนวคิดชื่อ เอ.เอส.นีส ซึ่งเป็นแนวคิดส่งผลต่อความคิด การตัดสินใจ และสร้างให้เกิดแรงบันดาลใจในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกจากการศึกษา*ครอบครัว B* เชื่อในวิถีคิดของซัมเมอร์ฮิลที่มองว่า “การเรียนเป็นเรื่องของการเลือกไม่ใช่การบังคับ” เชื่อว่าเด็กทุกคนเกิดมาพร้อมกับความฉลาดและมีความคิด ถ้าเราปล่อยให้เขาพัฒนาตนเองอย่างเป็นอิสระไม่ต้องแนะนำหรือบังคับต่างๆเขาจะสามารถพัฒนาตนเองได้มากที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้ มุ่งให้ผู้เรียนได้รับความสุขจากการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับเกษตรทฤษฎีใหม่ และมีแนวคิดในด้านการพึ่งพาตนเอง โดยทำอย่างไรเด็กเหล่านี้ถึงจะพึ่งพาตนเองได้ จึงต้องฝึกให้มี Head หรือความคิด มีเรื่อง Hands หรือการใช้มือ ซึ่งมีทฤษฎีว่าการใช้มือมีประสิทธิภาพของสอง และ Heart คือ หัวใจ คิดด้วยใจ การมีน้ำใจ เรียนรู้จากการจัดการ เรียนรู้ถึงผลกระทบ เด็กเลือกเรียนจนสามารถค้นพบศักยภาพของตนเองได้ นั่นก็คือ เด็กจะเข้าใจว่าการเรียนเป็นการสร้างฐานของชีวิตให้เขาเป็นในศักยภาพที่เขาพบ และเด็กจะทุ่มเทและเอาใจใส่จนประสบความสำเร็จ นีสเชื่อว่าเด็กมีธรรมชาติที่ดีมาตั้งแต่เกิด แต่พฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปของเด็ก เช่น ลักขโมย โกหก ก้าวร้าว เกิดจากการเลี้ยงดูที่ผิดจากระบบครอบครัวและระบบโรงเรียน การเลี้ยงดูของผู้ใหญ่ในสังคมมักจะเลี้ยงดูไปตามปมของตนเอง และที่สำคัญการเลี้ยงดูที่ใช้อำนาจของผู้ใหญ่ก่อให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมมากมาย ครอบครัวแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน จนมีใจกว้างทั้งสองฝ่ายและยอมรับความเห็นกัน

โดยสรุปแล้ว ครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวในภาคใต้เชื่อถือและให้ความสำคัญด้านปรัชญาและแนวคิดการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่หลากหลายแตกต่างกันไป โดยสามารถสรุปได้ 7 แนวคิดหลัก ๆ ได้แก่ แนวคิดแบบองค์รวม หลักศาสนา แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง แนวการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ การเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐาน แนวคิดแพทย์วิถีธรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และแนวคิดของแบบซัมเมอร์ฮิล

1.4 รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา

ข้อพิจารณาอีกประการหนึ่งในตัดสินใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ย่อมต้องคำนึงถึงรูปแบบในการดำเนินการว่าจะเป็นไปได้ในลักษณะใดเพื่อให้ตอบสนองกับวิถีชีวิตและแนวคิดของครอบครัวตนเอง จากการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นประเด็นที่สังเกตได้เด่นชัดว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ทุกครอบครัวปฏิบัติร่วมกัน นั่นคือ การร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายบ้านเรียนตามหัวข้อที่สนใจ และโอกาสที่เหมาะสมของแต่ละครอบครัวเสมอ นอกเหนือจากนั้นพอจะสรุปทั้ง 4 ครอบครัวพร้อมทั้งเหตุผลที่เลือกแต่ละรูปแบบ โดยพอจะนำเสนอได้เป็น 3 รูปแบบ โดยทั้ง ได้แก่ แบบครอบครัวเดี่ยว แบบศูนย์การเรียนรู้ และแบบขยายประสานงาน โดยผู้วิจัยนำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 12 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 12 ข้อมูลรูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
รูปแบบการจัดการศึกษา	แบบครอบครัวเดี่ยว (50%) โดยฝากเรียนร่วมกับโรงเรียนศิริพงษ์วิทยา (โดยไม่คิดเวลาเรียนและผลการเรียน) (50%)	แบบครอบครัวเดี่ยว (80%) และแบบย้ายประสานงาน (20%)	แบบครอบครัวเดี่ยว (100%)	แบบครอบครัวเดี่ยว (10%) และแบบศูนย์การเรียนในรูปแบบโรงเรียนนานาชาติ Sunshine International Homeschool (90%)

1) แบบครอบครัวเดี่ยว จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าทั้ง 4 ครอบครัวนั้นมีการจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นแบบครอบครัว ที่มีความอิสระในการทำกิจกรรมและสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความสนใจและความเหมาะสมของครอบครัวในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างทันเวลา ตรงตามความต้องการของครอบครัวได้ดี ทั้งนี้แต่ละครอบครัวก็มีรายละเอียดในการประยุกต์ใช้และการให้ความสำคัญในการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัวนั้นมีความแตกต่างกันไป เมื่อพิจารณาจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว โดยมี 2 ครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวเป็นหลัก คือ **ครอบครัว A** ซึ่งฝากเรียนร่วมกับโรงเรียน โดยไม่คิดเวลาเรียนและผลการเรียน และ**ครอบครัว C** รองลงมาเป็น **ครอบครัว B** จัดการศึกษาในลักษณะแบบครอบครัวเดี่ยวราว 80% ของการเรียนรู้ทั้งหมดของครอบครัว และ**ครอบครัว D** ใช้การจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว เพียงแค่ 10% ของการเรียนรู้ทั้งหมดของครอบครัว แต่สามารถร่วมกิจกรรมกับกลุ่มครอบครัวไฮมสคูลต่างๆหรือครอบครัวอื่นได้ตามความสนใจและโอกาสตามความเหมาะสม โดยคุณแม่ขยายความให้ฟังถึงการตัดสินใจของครอบครัว ว่า

“ที่เลือกจุดเขตพื้นที่เราก็คือทำตามกฎหมาย เค้าอุตุสำหรับเปิดพรบ.ช่วย นี่คือช่องทางตรงอยู่ ถ้ามีคนมาทำมากขึ้น พอเป็นผลสะท้อนที่เค้าเห็นว่าแล้วต้องมีอะไรปรับเปลี่ยนหรือเปล่า พี่ว่าต้องช่วยกัน เค้าก็จะได้เห็นว่ามีคนสนใจ อาจทำให้การศึกษาตัวกระแสหลักเปลี่ยนแปลงได้ มันก็ต้องมีผลกระทบบ้างไม่มากก็น้อย พี่ว่าก็ดีนะครอบครัวที่ทำกันอยู่ อีกหน่อยก็จะทำได้ ถ้าคนไม่ทำนะ ช่องทางนี้ก็ไม่มีประโยชน์ เค้าอาจลิดรอนสิทธิ์ไปก็ได้”

สิ่งที่น่าสนใจ คือ ลักษณะการใช้โรงเรียนที่แตกต่างกันไปของครอบครัว ดังใน**ครอบครัว A** แบบฝากเรียนในโรงเรียน โดยไม่นับเวลาเรียนและผลการเรียน ครอบครัวถือว่าโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้หนึ่งสำหรับผู้เรียน ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้น ครอบครัวมีข้อตกลงร่วมกันเพื่อเรียนในบางวิชากับโรงเรียน ใน**ครอบครัว A** นอกเหนือจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครอบครัวเรียนร่วมกับโรงเรียน ในอัตราส่วนประมาณ 50 ต่อ 50 ใช้ทรัพยากรของโรงเรียนและการเรียนรู้ในโรงเรียน

ที่เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยครอบครัวได้มีแนวทางรอบการเรียนรู้ไว้แล้ว และเมื่อสิ้นปีการศึกษา ครอบครัวจะนำผลการเรียนหรือผลงานบางส่วนจากโรงเรียน มาร่วมพิจารณาผลการเรียนรู้และพัฒนาการของนักเรียน ซึ่งการประเมินโดยครอบครัวไม่เน้นที่คะแนนสอบ หรือเกรดจากโรงเรียนทั้งหมด แต่จะดูพัฒนาการด้านต่างๆ ของนักเรียน ซึ่งการไปเรียนรู้ในโรงเรียน ครอบครัวมองว่าเป็นประสบการณ์ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ สำหรับเหตุผลในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน เนื่องจากภาระงานของพ่อแม่ และลดความเครียดที่ลูกต้องอยู่กับพ่อแม่และแม่ตลอดเวลา นอกจากนี้ ครอบครัวเห็นว่าการเรียนในโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ชีวิตในมุมของวิชาการ ซึ่งช่วยสนับสนุนการเรียนรู้อีกช่องทางหนึ่ง ทั้งนี้จากเอกสารแนวทางการจัดการศึกษา ระดับการศึกษา : ช่วงชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3) ระยะเวลาจาก พฤษภาคม 2554 ถึงกุมภาพันธ์ 2557 ผู้จัดการศึกษาหรือคุณแม่สังเกตได้ว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้วิชาการจากโรงเรียนได้ดี เนื่องจากได้สัมผัส และลงมือทำไปก่อนหน้าแล้ว สำหรับวิชาการที่เรียนเสริมและจำครูพิเศษ คือ วิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งครอบครัวคิดว่า ควรมีการเรียนแบบโต้ตอบจากเจ้าของภาษา หรือผู้ที่ใช้ภาษาอย่างชำนาญ นักเรียนจึงจะเรียนรู้ได้ดีและใช้ภาษาอย่างถูกต้องเหมาะสม และวิชาดนตรี เป็นไปตามความสนใจของผู้เรียน สิ่งสำคัญอีกประการ คือ การเข้าเรียนในระบบแบบเต็มเวลา นักเรียนจะต้องคำนึงถึงเวลาเรียนตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ แต่การจัดการศึกษาโดยครอบครัว นักเรียนได้เรียนรู้ตลอดเวลา ดังนั้นการหยุดโรงเรียน หรือการไปโรงเรียน จึงนับได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดเวลา

2) แบบศูนย์การเรียน ในงานวิจัย*ครอบครัว D* ซึ่งครอบครัวดำเนินแบบศูนย์การเรียนในรูปแบบโรงเรียนนานาชาติเป็นหลัก ราว 90% ของวิธีการจัดการเรียนการสอนทั้งหมดให้แก่ผู้เรียน เป็นลักษณะการจัดการที่ครอบครัวมอบหมายให้ผู้จัดการศึกษาแก่ผู้เรียน โดยใช้เวลาเรียน การเรียนการสอนและผลการศึกษาจากสถาบันการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะการจดทะเบียนของครอบครัวที่ขึ้นทะเบียนกับหลักสูตร WES ในประเทศอังกฤษมีลักษณะการเรียนแบบเรียนเต็มเวลาแตกต่างกับ*ครอบครัว A* โดย*ครอบครัว D* นั้นใช้เวลาเรียน วิธีการเรียนการสอน และวิธีการวัดประเมินผล ซึ่งขั้นตอนและกระบวนการทั้งหมดสอดคล้องกับการจัดการศึกษาตามหลักสูตร World - Wide Education Service (WES) ตามหลักสูตรแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการประเทศอังกฤษ โรงเรียนนานาชาติชั้นไฮสคูล ก่อตั้งโดยความร่วมมือจากบรรดาผู้ปกครองที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้การศึกษาระดับที่ดีที่สุดแก่บุตรหลาน โดยผู้ปกครองและครูผู้สอนทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดเพื่อตัดสินใจในวาระต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการศึกษาและสถานศึกษาของเด็กๆ ให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่ด้านการบริหารจัดการทั่วไปเท่านั้น กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองเหล่านี้ยังมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการควบคุมดูแลและความเรียบร้อย และความเหมาะสมของการจัดการเรียนการสอนและทุกๆ ส่วนในโรงเรียนแห่งนี้

3) แบบช่วยประสานงาน เป็นการจัดการศึกษาที่หลายๆ ครอบครัวมาร่วมกันจัดการเรียนการสอนในสถานที่แห่งหนึ่งโดยจัดตั้งเป็นกลุ่มครอบครัว หรือใช้รูปแบบกลุ่มครอบครัว ดำเนินงานร่วมกับโรงเรียน หรืออาจจดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียนอย่างชัดเจนในลักษณะต่อเนื่องและจริงจัง สอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า *ครอบครัว B* มีประสบการณ์ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวเป็นเวลานาน โดยแรกเริ่มจัดเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเริ่มจากการจัดการศึกษาโดยครอบครัวให้กับลูกคนสาวคนโต ขณะที่กำลังเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ในปี พ.ศ. 2545 รวมถึง

การจัดแบบเดี่ยวไปสู่แบบรวมศูนย์ จัดการศึกษาในลักษณะครอบครัวเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ที่เอื้อให้ผู้เรียนหรือครอบครัวอื่นๆที่สนใจเข้ามาเรียนรู้อบรมด้วย ใช้ชื่อว่า “ครอบครัวบ้านเรียน A.R. บ้านเชิงเขา” เกิดขึ้นในปีการศึกษา 2550 โดยได้ขออนุญาตจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ต่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร ในช่วงหลังคุณพ่อของ*ครอบครัว B* ได้รับความไว้วางใจและมอบหมายจากครอบครัวอื่นให้เป็นผู้จัดการศึกษาที่ได้มอบหมายจากครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวด้วย ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มาตรา 12 และมาตรา 14 ที่ได้ให้สิทธิในการศึกษาแก่สถาบันอื่นๆนอกเหนือจากหน่วยงานของรัฐรวมถึงกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พุทธศักราช 2547 ทั้งนี้คุณพ่อได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการติดต่อประสานงานระหว่างครอบครัวและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานของรัฐอย่างเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดว่า “อาชีพของผู้ปกครองมีผลต่อทัศนคติของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากต่างก็มีประสบการณ์ทำงานในระบบราชการ เหมือนรู้เขารู้เรา” ประเด็นนี้จึงอาจเป็นเหตุผลที่ครอบครัวเลือกใช้วิธีถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันกับเจ้าหน้าที่รัฐ ครอบครัวเข้าใจความลำบากและอุปสรรคในการทำงานภายใต้ระบบเช่นนี้ จึงช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ ทำให้การประสานงานเป็นไปอย่างราบรื่น ลดเวลาและปัญหาในการทำงานระหว่างกันได้อย่างดี

อีกประการหนึ่งที่น่าถือเป็นข้อได้เปรียบสำหรับการเลือกรูปแบบการดำเนินการแบบนี้ของ*ครอบครัว B* คือ ผู้เรียนสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้แบบศูนย์การเรียนได้ดี อาจเนื่องจากการที่ครอบครัวมักมีแขกมาเยี่ยมเยียนที่บ้านเป็นประจำ ทั้งครอบครัวที่สนใจโฮมสคูล ซึ่งมาจากต่างจังหวัดทั้งใกล้และไกลอยู่เสมอเพื่อพูดคุย ปรีกษา ขอคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ซึ่งผู้เรียนก็จะได้มีโอกาสได้ร่วมฟังการสนทนาอยู่เป็นประจำ แม้เข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง ก็จะได้รับโอกาสในการรับฟังและร่วมแสดงความคิดเห็นและพูดคุยกับแขกอยู่เสมอตั้งแต่เล็กจนโต

โดยสรุปแล้ว ในด้านรูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัวภาคใต้ สามารถแสดงให้เห็นว่ามีรูปแบบการจัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้งหมด 3 แบบ ได้แก่ แบบครอบครัวเดี่ยว แบบศูนย์การเรียน และแบบข่ายประสานงาน โดยทั้งสี่ครอบครัวใช้การดำเนินการจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวในสัดส่วนมากน้อยแตกต่างกันไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนและวิถีชีวิตของครอบครัว

2. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

เมื่อกล่าวถึงการจัดการศึกษาโดยครอบครัว เรื่องที่ถือเป็นเสน่ห์และมีคุณค่าของการจัดการศึกษารูปแบบนี้ คือ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ของครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่หมายถึงการเรียนรู้ของบุตร แต่ก็สามารถขยายความครอบคลุมถึงการเรียนรู้ของพ่อแม่ร่วมไปด้วยได้เช่นกัน ในงานวิจัยฉบับนี้ครอบคลุม จำนวน 4 ประเด็น ได้แก่ หลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้วิจัยจะขอนำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 หลักสูตร

ในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะรูปแบบใดย่อมต้องมีแนวทางในการทำงานหรือการใช้ งานเพื่อทำให้การดำเนินการต่าง ๆ นั้นสำเร็จไปได้ ตามที่ครอบครัวตั้งใจไว้และเป็นแนวปฏิบัติของ ครอบครัวในการประยุกต์ใช้จัดการเรียนการสอนภายในครอบครัวนั้น ทุกครอบครัวจึงใช้หลักสูตร ดังกล่าวสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว จากการวิเคราะห์ เอกสารและการสัมภาษณ์ พบว่า ครอบครัวทั้ง 4 ครอบครัวมีการใช้หลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งเป็น แนวทางในการจัดการเรียนการสอนและเพื่อเอื้อต่อการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละ ระดับชั้น แต่แตกต่างกันตรงประเภทของหลักสูตรที่ครอบครัวเลือกใช้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ) ใน *ครอบครัว A B และ C* และหลักสูตรโฮมสคูลของต่างประเทศ สำหรับ*ครอบครัว D* โดยผู้วิจัย นำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 13 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 13 ข้อมูลหลักสูตร

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
หลักสูตร	หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ	หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ	หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่ม เป้าหมายเฉพาะ	หลักสูตรโฮมสคูล ของ The World-wide Education Service (WES) จาก ประเทศอังกฤษ
การปรับใช้	แบบบูรณาการ	แบบบูรณาการ	แบบบูรณาการ	แบบบูรณาการ

1) หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สืบเนื่องมาจากการ รูปแบบการจดทะเบียนของครอบครัวที่จดทะเบียนร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและแบบมี ข้อตกลงร่วมกับโรงเรียนทางเลือก แนวปฏิบัติในการจัดกระบวนการของหน่วยงานและสถานศึกษา เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีความเชื่อมโยงกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 อิงตามหลักเกณฑ์ และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (สำหรับ กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ) เพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ครอบครัว ผู้จัดการศึกษา ใช้เป็นแนว ปฏิบัติในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ในส่วนการนำไปหลักสูตรไปปฏิบัติจริงในครอบครัว สำหรับ การจัดการศึกษาโดยครอบครัวซึ่งถือเป็นหนึ่งในการศึกษานั้นได้ประกาศให้สามารถเลือกสรรจัด กระบวนการเรียนรู้ได้ตามความสนใจของผู้เรียน

2) หลักสูตรโฮมสคูลของต่างประเทศ ส่วน*ครอบครัว D* เนื่องจากใช้รูปแบบการ ดำเนินการ 2 แบบร่วมกัน ได้แก่ แบบศูนย์การเรียน คือ การจดทะเบียนเป็นสถานศึกษาที่มีหลักสูตร ร่วมกัน มีการบริหารจัดการร่วมกันอย่างเป็นระบบ และร่วมกับแบบกลุ่มครอบครัวซึ่งมีลักษณะหลาย ๆ ครอบครัวมาร่วมกันจัดการเรียนการสอนในสถานที่แห่งหนึ่งโดยจัดตั้งเป็นกลุ่มครอบครัว หรือใช้ รูปแบบกลุ่มครอบครัวดำเนินงานร่วมกับโรงเรียน หรือจดทะเบียนเป็นศูนย์การเรียนอย่างชัดเจนใน

ลักษณะต่อเนื่องและจริงจัง กลุ่มครอบครัวจึงเลือกใช้หลักสูตรโฮมสคูล ของ The World - wide Education Service (WES) จากประเทศอังกฤษ แทนการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งใช้ชื่อโรงเรียนว่า Sunshine International Homeschool แต่ในปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อเป็น Sunshine British Education School โดยจะได้รับเอกสารต่าง ๆ คล้ายคลึงกับ เอกสารต่างๆที่ใช้ในโรงเรียนซึ่งครอบคลุมการนำไปปรับใช้ของกลุ่มครอบครัวได้เป็นอย่างดี ได้แก่ แผนการสอนอย่างละเอียด บันทึกครูผู้สอน หนังสือคู่มือการสอน การสนับสนุนและให้คำแนะนำด้าน การสอน การประเมินผลทุก 4 สัปดาห์สำหรับวิชาภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์และทุก 6 สัปดาห์ สำหรับวิชาวิทยาศาสตร์ การประเมินผลในทุก 6 สัปดาห์สำหรับวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ (สำหรับ Year 7 - 9 เท่านั้น) รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์เกี่ยวกับความก้าวหน้าของผู้เรียนสำหรับการเข้าโรงเรียนใหม่ ประกาศนียบัตรจบการศึกษาสำหรับผู้เรียน และหนังสือแบบฝึกหัดต่าง ๆ

การปรับใช้หลักสูตร เพื่อไปใช้ในการปฏิบัติจริงทั้งในการเขียนแผนการจัดการศึกษา ของผู้เรียน การจัดกระบวนการเรียนรู้การประเมินที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่า ทั้ง 4 ครอบครัวปรับใช้หลักสูตรแบบ บูรณาการเป็นสำคัญ เป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน รวมถึง แนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของครอบครัวที่ไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนและบริบท ของครอบครัว สิ่งที่แตกต่างกัน คือ สัดส่วนในการปรับใช้ มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปตามจังหวะ ชีวิตครอบครัว ทั้งนี้มีรายละเอียดการปรับใช้ที่หลากหลายแตกต่างกันไป ใน 4 ครอบครัว ได้แก่ **ครอบครัว B และ C** ที่ใช้รูปแบบการดำเนินการโดยจดทะเบียนกับเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดนั้น เลือกปรับใช้หลักสูตรแกนกลางขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครอบครัว สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เพื่อให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ครอบครัว ผู้จัดการศึกษา ใช้เป็นแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษา โดยครอบครัวครอบครัวใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 เป็นส่วนหนึ่ง ในการจัดทำเอกสารเพื่อส่งเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดและนำมาจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ส่วน**ครอบครัว A** นั้นจดทะเบียนกับโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งโรงเรียนมีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ครอบครัว สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะเช่นเดียว แต่มีความยืดหยุ่น และเอื้อประโยชน์ต่อครอบครัวในการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว และ**ครอบครัว D** แม้จะ ใช้หลักสูตรจากประเทศอังกฤษ แต่เนื้อหาก็สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้เรียนในแต่ละประเทศ จึงโดยผสมผสานกันไปในแต่ละครอบครัวและสัดส่วนในแต่ละ วิธีการจะมากน้อยแตกต่างกันไปตามแต่วิธีการจัดการเรียนการสอนและความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียน ดังที่คุณแม่**ครอบครัว C** นำมาปรับเปลี่ยนหรือประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับวิถีชีวิตและรูปแบบการเรียนรู้ ของครอบครัวเท่าที่จำเป็น ดังที่คุณแม่**ครอบครัว C** เล่าว่า

“ดั่งมาบางส่วน เราจะมีคู่มือการปรับใช้ที่ครอบครัวสามารถเลือกให้มันเอามาปรับได้ ไม่จำเป็นต้องเป๊ะทุกอัน...คือหลักสูตรมันจะเกิดขึ้นไปเรื่อย ๆ ตามขั้น แต่ว่าของเราก็เรียนตามเด็ก แต่ว่ามันโยงได้ คือมันจะไม่ตาม step อย่างเป็นทางการอย่างเป๊ะ หมายความว่าหลักสูตรเป็น pattern ที่ต้องเรียงตามไป แต่กระบวนการไม่เรียง แต่บ้านเรียนที่เค้าทำตามนั้นก็มีการเอาแบบเรียนมาเรียนเลย แต่ถ้าบ้านเรียนที่ปล่อยเด็กอิสระมันก็จะเจออันอื่นก่อนได้ใช้ใหม่ ของบ้านเราก็เป็นสไตล์เจอไปก่อนหลังก็ได้ มันก็ไม่หลุดออกจากเป้าหมายมาก ถ้าคนเขียนหลักสูตรตามวัยหรือตามวิธีของการเป็นคนจริง มันก็อยู่อย่างนี้มันก็ไม่หลุดไปมากหรอก”

ทั้งนี้ ครอบครัวร่วมบริหารจัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ครอบคลุม ชุดความรู้ตามมาตรา 23 โดยยึดแนวทางการจัดการศึกษาตามมาตรา 22 และมาตรา 24 โดยให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะความสามารถอย่างหลากหลาย ตามความถนัดและความสนใจอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้อง และตอบสนองเป้าหมายในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวและสอดคล้องกับกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ นอกจากนี้ มีประเด็นที่แตกต่างออกไปในขั้นการเลือกใช้หลักสูตร เห็นได้จากวิธีการของ**ครอบครัว B** ซึ่งถือเป็นอีกตัวเลือกที่น่าสนใจของครอบครัวเมื่อเริ่มต้นจัดการศึกษาโดยครอบครัว เพื่อทำความเข้าใจเรื่องหลักสูตรเพิ่มมากขึ้น ดังที่ **ครอบครัว B** ได้ทำศึกษาหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนซึ่งพ่อแม่รู้จักคุ้นเคยกันดี จึงได้ติดต่อขอตัวอย่างหลักสูตรและแนวทางที่โรงเรียนปฏิบัติมาเพื่ออ่านทำความเข้าใจ เรียนรู้หลักการ ขั้นตอนในการทำหลักสูตรของครอบครัว พิจารณาทำความเข้าใจเพื่อเป็นแนวทางสร้างหลักสูตรของตนเอง

โดยสรุปแล้วเรื่องหลักสูตรในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวจากทั้ง 4 ครอบครัว นั้นมีการใช้หลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนและเพื่อเอื้อต่อการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น แต่แตกต่างกันไปตามประเภทของหลักสูตรที่ครอบครัวเลือกใช้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและครอบครัว สามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และหลักสูตรโฮมสคูลของต่างประเทศ เมื่อครอบครัวตัดสินใจเลือกประเภทของหลักสูตรได้ สิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการคือการปรับใช้หลักสูตร โดยพบว่า ทั้ง 4 ครอบครัวนั้น หลักสูตรแบบบูรณาการเป็นสิ่งสำคัญ เป็นการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน รวมถึงแนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของครอบครัวที่ไม่สามารถแยกส่วนออกจากกันได้ ซึ่งมีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนและบริบทของครอบครัว สิ่งที่แตกต่างกัน คือ สัดส่วนในการปรับใช้ มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปตามจังหวะชีวิตครอบครัว

2.2 วิธีการจัดการเรียนการสอน

เมื่อครอบครัวได้พิจารณาหลักสูตรหรือแนวทางการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนแล้ว ขั้นต่อไปจึงเป็นการปฏิบัติจริงในรูปแบบวิธีการเรียนการสอน หรือในปัจจุบัน ครอบครัวโฮมสคูลนิยมใช้คำว่า “การจัดประสบการณ์การเรียนรู้” ซึ่งเป็นคำที่สามารถสะท้อนให้เห็นวิธีการเรียนรู้แบบการ

จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ชัดเจนมากขึ้น ที่ครอบครัวโฮมสคูลใช้คำให้กับผู้เรียน เพื่อให้สำเร็จตามที่ครอบครัวได้ตั้งเป้าหมายหรือคาดหวังเอาไว้ ครอบครัวย่อมต้องมีเป้าหมายการเรียนรู้เปรียบเสมือนความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนโดยครอบครัวของครอบครัวซึ่งผู้จัดการศึกษาวาดหวังให้เกิดขึ้นหรือองงามอยู่ภายในตัวผู้เรียน จากเอกสารและการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าแต่ละครอบครัวมีเป้าหมายบางอย่างคล้ายคลึง ขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันไปตามหลักคิดความเชื่อของครอบครัว ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอเป้าหมายของทั้ง 4 ครอบครัว อันพอจะสรุปได้ ดังต่อไปนี้

1) ปลูกฝังและพัฒนาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สอดคล้องกับทุกครอบครัว ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัดและความสนใจของตนเอง พอจะสรุปได้เป็น 3 ข้อ ดังนี้

(1) ด้านกาย ส่งเสริมการพัฒนาบุคลิกภาพส่วนตน (มีงานที่ตรงกับความชอบสนใจ ตรงตามความถนัดของตน สามารถเลี้ยงชีพได้) รู้จักการพึ่งพาตนเอง ปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพัฒนาการตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ ทั้งด้านร่างกาย สติปัญญา จิตใจและอารมณ์ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

(2) ด้านความคิด มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ และคิดแก้ปัญหา มีทักษะในการดำเนินชีวิต มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ ดังปรากฏในเอกสารรายงานผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัวของ *ครอบครัว A* ที่มีเป้าหมายอยากให้ผู้เรียนมีนิสัยรักการเรียนรู้ สามารถหาวิธีในการเรียนรู้ให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม

(3) ด้านจิตใจ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความดีงาม และมีความภูมิใจในความเป็นไทย ตลอดจนใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพหรือศึกษาต่อ รวมทั้ง *ครอบครัว B* ที่คุณพ่อกล่าวไว้อย่างหนักแน่นว่า “พลังที่อยากจะทำคุณค่า จิตสำนึก ความผูกพันต่อความเป็นคน ความเป็นมนุษย์ให้มากที่สุด” ขณะเดียวกัน *ครอบครัว A* มุ่งหวังให้ผู้เรียนรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง เคารพตนเอง เคารพผู้อื่น และมีความมั่นคงทางอารมณ์ ทั้งได้ศึกษาเรียนรู้ตามแนวทางพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนสอดคล้องตามหลักคำสอนอย่างเป็นธรรมชาติ

2) การให้ผู้เรียนมีความสุขหรือความสุข สำหรับ *ครอบครัว C* ซึ่งมีความลึกซึ้งและเน้นหนักต่างออกไปบ้างตามความวิถีชีวิตของครอบครัว ซึ่งในความหมายของครอบครัว คือ จิตใจที่มีปัญญารู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่บนโลก ไม่ว่าจะ เป็น สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีครอบครัว ดิน น้ำ ลม ไฟ กิจกรรมการงาน ความดี ความชั่ว ความเหมาะสม ความไม่เหมาะสม ความถูกต้องความไม่ถูกต้อง ความเจ็บป่วย ความไม่เจ็บป่วย ปัญหาต่าง ๆ ทั้งหมดในโลก ไม่ใช่สุข ไม่ใช่ทุกข์ ไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุสสาร พลังงานที่เป็นกลางๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หมุนวน อยู่ในโลก トラบชั่วกาลนานไม่มีหมดไปอย่างถาวร และไม่มีตั้งอยู่อย่างถาวร สงบ เย็น และเป็นประโยชน์ทั้งต่อ ตนเองและผู้อื่นด้วยความไม่ประมาท (จากหนังสือความสุขที่แท้จริง โดย ดร.ใจเพชร กล้าจน หรือ หมอเขียว) มีงานที่ตรงกับความชอบสนใจ ตรงตามความถนัดของตน สามารถเลี้ยงชีพได้ มีเวลาอิสระที่ได้ทำหน้าที่ที่สำคัญ และจำเป็นต่าง ๆ คือ ดูแลตัวเอง ครอบครัว และสังคม

2.2.1 รูปแบบการจัดการเรียนการสอน

จากผลการวิจัย แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวทั้ง 4 ครอบครัวนั้นมีความเชื่อมโยงกับปรัชญาแนวคิด และรูปแบบการดำเนินการจัดการเรียนของครอบครัวของแต่ละครอบครัว

เหมือนกัน ส่วนที่ต่างกันนั้นคือสัดส่วนในการจัดศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจ ความถนัดของผู้เรียนและความพร้อมของครอบครัวในการจัดการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ค่าใช้จ่าย การแบ่งเวลาในการดูแลและจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียนของครอบครัว เป็นต้น ผู้วิจัยจึงขอแนะนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยสรุปจากทั้ง 4 ครอบครัวสามารถแบ่งออกได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์และการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ ซึ่งเชื่อมโยงกับวิธีการจัดการเรียนการสอน โดยผู้วิจัยนำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 14 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 14 ข้อมูลวิธีการเรียนการสอน

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
รูปแบบการจัดการเรียนการสอน	การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระ (จัดโดย โรงเรียนศิริพงษ์วิทยา) ร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ (จัดโดย ครอบครัว)	การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระ (จัดโดย มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมโรงเรียนวังไกลกังวล) ร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ (จัดโดย ครอบครัว)	การจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ (จัดโดย ครอบครัว)	การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระ (จัดโดย โรงเรียน Sunshine International Homeschool) ร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ (จัดโดย ครอบครัว)
วิธีการจัดการเรียนการสอน	- เป็นนักเรียนในโรงเรียน (โดยไม่คิดเวลาเรียนและผลการเรียน) - ผู้เรียนหยุดเรียนเพื่อไปวัด สวดมนต์ทุกวันพระ - ครอบครัวมีเทคนิคการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน เช่น ใช้ดูภาพยนตร์ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจประวัติศาสตร์ - คุณพ่อคุณแม่เป็นทั้งผู้สอนและผู้อำนวยความสะดวก	- เรียนที่บ้านเป็นหลัก - ผู้เรียนฝึกท่องจำอัลกุรอานและทำละหมาดอย่างถูกต้องทุกวัน - ครอบครัวมีเทคนิคการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน เช่น ใช้การเล่นขายของและทำเงิน กระดาษในการเรียนรู้การบวกลบเลข - คุณพ่อคุณแม่เป็นทั้งผู้สอนและผู้อำนวยความสะดวก	- เรียนที่บ้านและแหล่งเรียนรู้เป็นหลัก - ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่บ้านและวัด - ครอบครัวมีเทคนิคการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน เช่น การได้รับประสบการณ์ตรงโดยพูดคุยกับผู้รู้เพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือ - คุณพ่อคุณแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก	- เป็นนักเรียนในโรงเรียน (การเรียนเหมือนในระบบ) - ครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมที่บ้านและวัด - ครอบครัวมีเทคนิคการสอนให้สอดคล้องกับผู้เรียน เช่น การได้รับประสบการณ์ตรงโดยการทัศนศึกษา - คุณพ่อคุณแม่เป็นผู้อำนวยความสะดวก

ตารางที่ 14 (ต่อ)

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
เวลา	- มีการปิดเทอมของโรงเรียน - การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน - ปรับเปลี่ยนได้ แต่เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกัน โดยเฉพาะวันที่มีคาบเรียนภาษาอังกฤษ	- มีการปิดเทอมของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม โรงเรียนไกลกังวล - การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาเป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน - ปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามการพิจารณาาร่วมกัน	- ไม่ได้ระบบการปิด-เปิดเทอม แต่ให้ความสำคัญเป็นปีการศึกษา - การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน - ปรับเปลี่ยนได้ตลอดตามการพิจารณาร่วมกัน	- มีการปิดเทอมของโรงเรียน - การเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน - ปรับเปลี่ยนได้ตลอดตามความเหมาะสมของโรงเรียนเป็นหลัก

1. การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์

ในงานวิจัยนี้ จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์และการสังเกต พบว่าครอบครัวดำเนินการจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์ มี 3 ครอบครัว ได้แก่ **ครอบครัว A B และ D** ที่ครอบครัวมีการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแบบมีข้อตกลงกับโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามแนวปฏิบัติที่ครอบครัวให้พูดคุยและตกลงกับโรงเรียนดังกล่าวไว้แล้วเมื่อเริ่มนำบุตรหรือผู้เรียนเข้ามาเรียนรู้อันตรายละเอียดวิธีการประยุกต์ใช้และสัดส่วนค่าน้ำหนักในการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัวนั้นมีความแตกต่างกันไป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ครอบครัว A และ D นั้น จากการสังเกตและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า แม้ผู้เรียนทั้ง 2 ครอบครัวได้เข้าเรียนในโรงเรียนในฐานะนักเรียนคนหนึ่ง เรียนร่วมกับเพื่อนนักเรียนคนอื่น ๆ และทำกิจกรรมกลุ่มกับโรงเรียน โดย**ครอบครัว A** มีวิธีการจัดการศึกษายังคงเรียนร่วมกับโรงเรียน ในอัตราส่วนประมาณ 50 ต่อ 50 ประเมินผลโดยครอบครัวทั้งหมด แต่มีข้อแตกต่างบางประการระหว่าง 2 ครอบครัวนี้ คือ **ครอบครัว A** เหตุผลในการจัดการศึกษาร่วมกับโรงเรียน เนื่องจากภาระงานของพ่อแม่ และลดความเครียดที่ลูกต้องอยู่กับพ่อแม่ตลอดเวลา นอกจากนั้นครอบครัวเห็นว่าการเรียนในโรงเรียน ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ชีวิตในมุมของวิชาการ ซึ่งช่วยสนับสนุนการเรียนรู้อีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งจากการสังเกต ลูกสามารถเรียนรู้วิชาการจากโรงเรียนได้ดี เนื่องจากได้สัมผัส และลงมือทำไปก่อนหน้าแล้ว ในการดำเนินการนั้น ครอบครัวมีข้อตกลงและกำหนดเงื่อนไขร่วมกับโรงเรียน เนื่องจากครอบครัวถือว่าโรงเรียนเป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบหนึ่งของครอบครัว โดยที่คุณครูและเพื่อนร่วมชั้นรับรู้ เข้าใจตรงกันถึงเงื่อนไขหรือข้อยกเว้นที่แตกต่างออกไปจากเพื่อนนักเรียนในโรงเรียนปกติ เช่น การเข้ามาเรียนร่วมเพียงบางวัน ในบางวิชา การขาดเรียนได้เมื่อครอบครัวแจ้งความประสงค์หรือเหตุผลในการอย่างในวันพระ ทั้งนี้คุณแม่จะเป็นผู้จัดการศึกษา

หลักให้กับผู้เรียนในวันที่ผู้เรียนไม่ต้องไปโรงเรียน จากการสังเกต นอกจากการเรียนรู้เนื้อหาสาระ ความรู้ต่างๆที่บ้านแล้ว สถานที่อีกแห่งหนึ่งที่นอกจากนี้จากการสังเกต แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนมักใช้เวลาอยู่กับที่ทำงานของคุณพ่อ และคุณแม่อยู่เสมอซึ่งเป็นตามวิถีชีวิตของคุณพ่อที่เป็นเจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญซึ่งดูแลห้องปฏิบัติการงานวิศวกรรมของมหาวิทยาลัย อีกส่วนหนึ่งครอบครัวจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาผู้เรียนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีการพัฒนาด้าน ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ที่สมดุลนั้น ครอบครัวเน้นการใช้ชีวิตประจำวัน การปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง การจัดสภาพแวดล้อม การพบปะบุคคล เช่น ญาติ เยาวชน นักศึกษา เพื่อนร่วมงานของพ่อแม่ อาจารย์สอนธรรมะ พระสงฆ์ และบุคคลต่างๆ ซึ่งมีความแตกต่างกัน เมื่อเด็กได้สัมผัส พุดคุย หรือร่วมงานด้วยความสนใจ เด็กสามารถซึมซับ เรียนรู้โดยตรงจากบุคคลเหล่านั้น ซึ่งทั้งนี้ พ่อแม่เป็นส่วนสำคัญ ในการสร้างทัศนคติที่ถูกตรงสำหรับ*ครอบครัว D* ที่จัดการศึกษาแบบศูนย์การเรียนในรูปแบบโรงเรียนนานาชาติ Sunshine International Homeschool แม้ผู้เรียนได้เข้าเรียนในโรงเรียนในฐานะผู้เรียนคนหนึ่งเหมือนกัน แต่ครอบครัวให้ความสำคัญในการเรียนในโรงเรียนนานาชาติที่ใช้หลักสูตรโฮมสคูลเป็นหลัก ในการเรียนการสอนครอบครัวได้มอบหมายให้มีผู้จัดการศึกษาที่ครอบครัวไว้วางใจให้เป็นผู้จัดการศึกษาหลักให้กับผู้เรียนร่วมกับผู้เรียนครอบครัวอื่น ๆ จึงทำให้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเรียนในระบบโรงเรียนค่อนข้างมาก

ส่วน*ครอบครัว B* จะเห็นได้ว่า ผู้เรียนจัดการเรียนรู้อบรมร่วมกับโรงเรียน แต่เป็นการรับชมทางโทรทัศน์ ในการเรียนร่วมเช่นนี้ เมื่อมีกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะได้รับมอบหมายให้ส่งชิ้นงานตามรายวิชาที่เลือกเรียน ซึ่งครอบครัวต้องส่งกลับไปโรงเรียนไกลกังวล ครอบครัวไม่ได้ใช้ผลการประเมินจากการทดสอบของโรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามรูปแบบที่ครอบครัวจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยวและแบบช่วยประสานงาน ครอบครัวจัดการการเรียนการสอนแบบกลุ่มสาระจากการศึกษาผ่านสถานีวิทยุโทรทัศน์การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมของมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เพื่อรับชมรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมตามตารางเวลาที่ออกอากาศ ข้อดีคือผู้เรียนสามารถกลับมาดูย้อนหลังได้ จัดทำเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ตามรายวิชา ซึ่งครอบครัวพิจารณา ร่วมกันในการเลือกรายวิชาที่ครอบครัวและผู้เรียนเห็นพ้องร่วมกันว่าจำเป็นและตรงตามความสนใจของผู้เรียน โดยเป็นรายวิชาหลัก ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา สังคมศึกษา ทัศนศิลป์ เป็นต้น

2. การจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์

สำหรับจะเห็นได้จาก*ครอบครัว C* ซึ่งจัดการศึกษาแบบครอบครัวเดี่ยว โดยสัดส่วนในการจัดแบบกลุ่มประสบการณ์นั้นเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ประสบการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน ดังตัวอย่างเอกสารแผนการจัดการศึกษาของ*ครอบครัว C* ที่ต้องจัดทำเพื่อส่งเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวตนเองได้จดทะเบียนไว้ เพื่อเป็นการแจจแจง แจ้งรายละเอียดเบื้องต้นถึงแนวทางการจัดการเรียนการสอนของครอบครัวในแต่ละระดับชั้น โดยครอบครัวจัดระดับการศึกษาโดยใช้ระดับการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดระดับการศึกษาเป็น 3 ระดับ (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551) ซึ่งจากการใช้เกณฑ์ การจัดระดับใช้การศึกษา เป็น 3 ระดับดังกล่าว พบว่า สิ่งที่ผู้เรียนและครอบครัว ดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนในขณะนี้ ใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับช่วงมัธยมศึกษาตอนต้น

ผสมอยู่มาก (แม้ผู้เรียนยังศึกษาอยู่ในระดับประถม) ในการนำมาปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน **ครอบครัว C** มีการจัดการเรียนการสอนแบบกลุ่มประสบการณ์ ครอบครัวใช้แนวทางในการเรียนรู้ที่บูรณาการกลมกลืนไปในวิถีชีวิต เช่น เดียว กับในปีที่แล้วโดยหลอมรวมบูรณาการเป็นกลุ่มประสบการณ์และมีสัดส่วนค่าน้ำหนัก ดังนี้

- 1) กลุ่มประสบการณ์พัฒนาคุณภาพชีวิต (20%)
- 2) กลุ่มประสบการณ์พัฒนาองค์ความรู้แพทย์ทางเลือกวิถีธรรม (10%)
- 3) กลุ่มประสบการณ์พัฒนาการเรียนรู้ร่วมกับสังคม (10%)
- 4) กลุ่มประสบการณ์พัฒนาศักยภาพตามความถนัดและความสนใจ (60%)

ในการดำเนินการครอบครัวได้หลอมรวมบูรณาการเป็นกลุ่มประสบการณ์ ดังปรากฏในร่างคู่มือการดำเนินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว จากหลักสำคัญที่ครอบครัวใช้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างครอบคลุมและสอดคล้องกับเป้าหมายของครอบครัว มี 5 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) ความสนใจของผู้เรียน เป้าหมายของครอบครัวและแนวทางการจัดการศึกษาตาม มาตรา 23 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542
- (2) แนวทางที่เกิดจากความรักจึงได้แสวงหาแนวทาง ที่ดีที่สุดที่จะให้ลูกได้สิ่งที่ดีที่สุด สำหรับการเกิดมาเป็นมนุษย์ ที่เริ่มจากคำถามที่ว่าเราเกิดมาทำไม หากถ้าว่าครอบครัวมองข้ามคำถามนี้ไปก็จะทำให้ห่างออกไปเสียจาก เป้าหมายที่แท้จริงที่เราได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ก็จะทำให้เราไปเสียเวลากับหลายสิ่งหลายอย่างที่ไม่จำเป็นสำหรับการไปสู่เป้าหมายของชีวิต
- (3) หลักศาสนา เมื่อได้ค้นหาคำตอบจากการศึกษาหลายๆ แนวทางพบว่าพุทธศาสนา ให้คำตอบที่สมเหตุสมผล และสมบูรณ์ โดยมีประเด็นที่สะดุดใจ คือ ปณิธานที่ท่านพุทธทาสภิกขุ
- (4) คำสอนของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงสอน ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง
- (5) แนวสุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ครอบครัวหมายรวมถึงตัวผู้เรียนด้วย จึงตัดสินใจที่จะลองก้าว ออกห่างจากวัตถุนิยมโดยจะมุ่งเน้นไปที่การเรียนรู้ และร่วมกิจกรรม ที่ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพพึ่งตนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

2.2.2 วิธีการจัดการเรียนการสอน

วิธีการจัดการเรียนการสอนหรือที่ครอบครัวผู้จัดโฮมสคูล เรียกว่า “การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้” ที่เป็นข้อค้นพบในการงานวิจัยนี้ จากทั้ง 4 ครอบครัว พบว่า คุณพ่อคุณแม่หรือผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวใช้วิธีการจัดประสบการณ์ที่หลากหลายและมีความคล้ายคลึงกันในการปฏิบัติอยู่หลายส่วน อาจมีการพลิกแพลงแตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยรวมแล้วมีความคล้ายคลึงเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้วิธีการ 10 ข้อ และมีตัวอย่างภาพประกอบในภาคผนวก ง ดังต่อไปนี้

1. ครอบครัวกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้และกลุ่มประสบการณ์ ตามความสนใจความถนัดของผู้เรียน และความเชื่อแนวคิดทางการศึกษาของครอบครัว ดังที่คุณแม่**ครอบครัว A** กล่าวถึงการที่ครอบครัวควรปล่อยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ไปตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อได้ทำ

สิ่งที่ชอบ ผู้เรียนจะสามารถทำงานหรือเรียนรู้เรื่องนั้นได้ดีและมีประสิทธิภาพ คุณแม่อธิบายให้ฟังว่า “เหมือนวาดรูปเหมือนกัน ถ้าเขานึกจะวาดเองนะมันก็จะมีรายละเอียดนั่น นี่ นั่น ยิบๆ ย่อยๆ แต่พอเราบอกน้องวาดหลังบ้านให้แม่ดูหน่อยสิ วาดอันนั้นหน่อยสิ เหมือนคือเราเห็นเขาวางๆ ด้วยนิสัยผู้ใหญ่เนาะ...ก็กลัวเขาจะไม่ได้เรียนรู้ไง พอเห็นเขาวาง ที่จริงการที่เขาว่างเขาก็ได้เรียนรู้ละ...นั่นคือความกังวลของเราไงว่ากลัวเขาจะไม่ได้เรียนรู้ที่เขาอยู่ว่าง ๆ...เราก็เลยไปครีเอทเขาให้ทำหุ่น ทำนี่ปรากฏว่าเขาเรียนรู้ได้ไม่ตีหรือก้อที่เราไปครีเอทให้เขาทำ... แต่ว่าถ้าเขาไปเจออะไรสักอย่างแล้วเขาอยาก นึกอยากจะทำ เขาจะทำได้ดี แล้วก็ทำได้นาน แล้วก็ทำออกมาแบบเห็นแล้วก็ เออ ชื่นใจ”

สอดคล้องกับ**ครอบครัว B** ที่ครอบครัวอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมเพื่อเข้าใจชีวิตและสาระทางวิชาการประกอบกันไป ทุกอย่างต้องไม่ขัดแย้งกับแนวคิดพื้นฐานของครอบครัวที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานศาสนาอิสลามและปลูกฝังความรักที่จะเรียนรู้ให้เกิดในตัวลูก คุณพ่อกล่าวว่า “เมื่อวันเวลาผ่านไปไปถึงวัยที่โตขึ้น ลูกๆ ได้แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวตนของแต่ละคนมากยิ่งขึ้น บทบาท วิธี รูปแบบต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพข้อเท็จจริง พ่อแม่ต้องเฝ้ามองและสังเกตพฤติกรรมของลูกๆ แต่ละคนอย่างเอาใจใส่ ซึ่งจะมีผลต่ออนาคตที่สามารถต่อยอดให้องงามตามฐานที่เป็นจริงได้อย่างมั่นใจ รู้และเข้าใจในตัวลูกแต่ละคน จนสามารถให้ความรักกับในความแตกต่างกับทุกคนได้อย่างทัดเทียมแม้จะไม่เหมือนกันก็ตาม”

2. ครอบครัวใช้การเดินทางไปทัศนศึกษาในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ทั้งผู้เรียนและครอบครัว ทั้งนี้ในการเดินทางนั้น ครอบครัวไม่ได้กำหนดจำนวนการเข้าร่วมกิจกรรมต่างจังหวัดที่แน่นอน แต่จะใช้การลงปฏิทินกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า แล้วเมื่อใกล้ถึงเวลา สมาชิกทุกคนในครอบครัว คือ พ่อ แม่ พี่น้องและผู้เรียน จะพูดคุยปรึกษากันอีกครั้ง โดยผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าถึงหลักการพิจารณาร่วมกันของครอบครัวว่า “ประโยชน์ที่จะได้ คุ่มกับเวลาใหม่ เวลาดีแต่อย่างเอาไปไร้สาระ ไม่คุ้ม” ครอบครัวใช้ปฏิทินของบ้านจึงทำให้สมาชิกทุกคนทราบกิจกรรมต่างๆ ที่วางแผนเอาไว้ล่วงหน้า ว่าใครจะทำอะไร ที่ไหนบ้าง จึงช่วยอำนวยความสะดวกในการปรับเปลี่ยนกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว เพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดร่วมกันในครอบครัว

สอดคล้องกับแนวคิดของ**ครอบครัว B** ที่มีต่อการทัศนศึกษาและการเที่ยวชมแหล่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะช่วยก่อเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายไม่จำกัดเวลาและสถานที่ วางพื้นฐานการเรียนรู้ในบรรยากาศของความพึงพอใจ ดังที่**ครอบครัว B** มักเดินทางไปร่วมงานวิชาการของโรงเรียนใกล้บ้าน การจัดกิจกรรมร่วมเรียนรู้กับกลุ่มเพื่อนที่เป็นนักเรียนในระบบโรงเรียนในช่วงปิดภาคเรียน เช่น การชมวิถีทัศน์ร่วมกัน อาจเป็นช่วงสุดสัปดาห์ที่อาจมีทั้งเพื่อนของพี่ๆ และเพื่อนของตัวเองมาที่บ้าน หรือเป็นช่วงเวลาปิดเทอมของโรงเรียน เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่ใช้การเดินทางท่องเที่ยวร่วมกันเป็นครอบครัวไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยเน้นการขับรถขึ้นเหนือล่องใต้ค้ำแรมระหว่างทางไปด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึก ไปในประสบการณ์การเรียนรู้ นั้น ๆ และครอบครัวยังพบว่า ระหว่างการเดินทางผู้เรียนจะมีข้อสงสัยจากการสังเกตต่าง ๆ ผุดขึ้นมาเรียนรู้และหาคำตอบทั้งด้วยตัวเองและระหว่างกัน ดังบทสัมภาษณ์**ครอบครัว D** ว่า “..เราจะมีพากันไปขับรถทั้งครอบครัวแบบทริปยาว ๆ ไปเที่ยวเชียงใหม่..ขับรถกันไปรถยนต์ การไปรถยนต์ดีกว่า..ผ่านจังหวัดอะไร ๆ ก็ถาม เรียนรู้ทั้งเรื่องระยะเวลา ระยะทาง น้อง..บอกว่าถ้านั่งเครื่องบินเราก็จะไม่ได้เห็นอะไรมากแบบนี้”

3. ครอบครัวใช้หลักศาสนาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังที่ปรากฏในหลักฐานร่องรอยการบันทึกการเรียนรู้ของผู้เรียน *ครอบครัว A* ที่แสดงให้เห็นว่าครอบครัวให้ความสำคัญกับศาสนาเป็นอย่างมาก โดยในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา หรือวันอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าว ส่วนใหญ่ ครอบครัวจะจัดเวลาสำหรับไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นที่ทำให้ไปไม่ได้จริง ๆ โดยครอบครัวเตรียมดอกไม้บายศรี สำหรับถวายด้วย ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับวันสำคัญหรือประวัติของวันสำคัญจากพระอาจารย์ และได้สัมผัสวัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งการทำงานฝีมือ การทำบายศรี ร้อยมาลัย จัดดอกไม้ในแต่ละเทศกาล หรือแม้แต่สิ่งที่ต้องใช้ในงานพิธีต่าง ๆ เป็นต้น เช่นเดียวกับกับคุณพ่อ *ครอบครัว B* กล่าวว่า “วิถีครอบครัวดำเนินไปด้วยบรรยากาศและรูปแบบตามแนวกรอบของคุณธรรมในศาสนาที่เป็นแกนหลักให้ทุกคนได้ยึดถือปฏิบัติด้วยความเข้าใจตามภาวะที่เป็นจริงของแต่ละคน” สอดคล้องกับ *ครอบครัว D* ที่ดำเนินตามวิถีของชาวพุทธทั้งการตื่นมาสวดมนต์ตอนเช้า การทำสมาธิเจริญสติภาวนา การฟังเทศน์ การบูชา-วิสาขนาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา เรียนรู้ระหว่างกันในวิถีชีวิตประจำวัน

4. ครอบครัวใช้วิธีการพลิกแพลงกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนจากการศึกษา ซึ่งมาจากการที่คุณพ่อ คุณแม่หรือผู้จัดการศึกษาสังเกตผู้เรียนอยู่เสมอและพยายามแก้ไขปัญหาในการเรียนที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เมื่อผู้เรียนไม่อยากจะเรียนเรื่องราวบางเรื่อง อาจเป็นประวัติศาสตร์ คณิตศาสตร์ แต่เนื่องจากครอบครัวตระหนักเรื่องราวนั้นเป็นสิ่งที่ผู้เรียนควรต้องทราบหรือรู้เอาไว้ จึงพยายามปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมากขึ้น นี่เป็นสิ่งที่ทำให้การเรียนการสอนของผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวน่าสนใจยิ่งขึ้น แต่ละครอบครัวต้องใช้เทคนิคการเรียนการสอนหรือปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้ เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการเรียนการสอน เช่น ความเบื่อหน่าย ความซ้ำซากจำเจ เนื้อหาเป็นไกลตัวสำหรับผู้เรียน เนื้อหายากแก่การอธิบาย ดังที่ปรากฏจากการสัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า ผู้เรียนทุกครอบครัวเลือกใช้การเล่าเรื่อง ผูกโยงเป็นเรื่องราวซึ่งเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ได้เป็นอย่างดี เมื่อต้องการให้ผู้เรียนเรียนรู้ประวัติศาสตร์ เช่น การเล่านิทาน ตำนาน ความเชื่อโบราณเรื่องผี เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระในรายวิชาต่าง ๆ สามารถช่วยดึงดูดความสนใจของผู้เรียนให้เกิดความรู้สึที่น่าติดตาม เกิดความตั้งใจในการรับฟังและจดจำเรื่องราวได้อย่างเป็นธรรมชาติ ดังตัวอย่างผู้เรียนใน *ครอบครัว D* เล่าถึงการที่ตนเองชอบฟังเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมะ เรื่องประวัติพระพุทธเจ้าจากวิทยุในรถ ซึ่งจะได้ฟังในช่วงเช้าที่คุณแม่ไปส่งสมาชิกทุกคนไปโรงเรียน รวมทั้งการอ่านจากหนังสือการ์ตูนในเรื่องนี้ด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเริ่มต้นจากความสนุก น่าติดตามทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เรื่องราวหลายๆอย่างในคราวเดียวกัน และ คุณพ่อ *ครอบครัว B* ได้อธิบายว่าได้ใช้การเล่านิทาน ประวัติ เหตุการณ์ต่างๆที่เป็นบทเรียนให้ลูกฟัง เพื่อสร้างความสนใจและความอยากรู้ให้เกิดในตัวลูก ทั้งนี้ยังเล่าเพิ่มเติมอีกเกี่ยวกับการเลี้ยงแมว ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ครอบครัวพิจารณาแล้วว่าจะช่วยสร้างเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างหลากหลายในการดูแลที่ตนเองไปเก็บมา ครอบครัวจึงอนุญาตเพื่อต่อยอดพฤติกรรมและนิสัยที่ดีของผู้เรียนต่อไป โดยคุณพ่อเล่าไป ยิ้มไปว่า “จากการปั่นจักรยานออกกำลังกายตอนเย็นกับเพื่อนสองคน ไปเจอลูกแมวตัวเล็กๆที่ถูกทิ้งอยู่ริมถนน จำนวน 4 ตัว อยู่ในสภาพหิวลม จึงได้หาถุงพลาสติกนำลูกแมวทั้ง 4 ตัวใส่ถุงแล้วปั่นจักรยานกลับบ้าน บอกแม่ว่าขออนุญาตนำมาเลี้ยงให้โตก่อนแล้วจะนำไปปล่อยทิ้ง

ภายหลัง ที่พูดเช่นนี้เนื่องจากกลัวว่าแม่จะไม่อนุญาตให้เลี้ยงแมวที่บ้าน พ่อและแม่เห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่สามารถนำมาต่อยอดในเรื่องของจิตและอารมณ์จึงไม่ได้ปฏิเสธ ทั้งแนะนำวิธีดูแล โดยเฉพาะกลั่นจากการขบถาย จากการสังเกตอย่างใกล้ชิดของพ่อแม่ ปรากฏว่าลูกมีพัฒนาการในเรื่องความอ่อนโยนและความเอาใจใส่มากขึ้นเป็นพิเศษ” ทั้งเล่าเทคนิคหรือการพลิกแพลงวิธีการเรียนรู้ที่คุณพ่อ ใช้ในการสอนให้กับบุตรสาวคนเล็ก ยกตัวอย่างว่า “เมื่อก่อนผมมีม้าตัวนึงพูดภาษาอาหารับ มันฟังภาษาอาหารับนะ ที่นี้เด็กที่จะขึ้นมาขี่ม้าผมเนี่ยต้องมีโปรแกรม อย่างน้อยมีพื้นฐานคุยภาษาอาหารับสัก 4-5 คำก่อน ว่ายังงี้ให้หยุด ยังงี้ให้เดิน ยังงี้ ไซ้ไหม มันเป็นเทคนิคการที่ว่าภาษาไปในตัว เด็กแต่ละคนจะมาอย่างนี้ต้องมาคุยภาษาด้วย ภาษาอาหารับไปด้วย”

สอดคล้องกับ**ครอบครัว C** ในเรื่องการประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็ปลูกฝังและสนับสนุนให้ผู้เรียนรู้จักการประหยัด การเก็บวัสดุเหลือใช้เพื่อจะได้นำกลับมาใช้ใหม่อีกครั้งหรือการรีไซเคิล จากการสังเกตพบว่า**ครอบครัว C** จัดสรรพื้นที่สำหรับจัดเก็บวัสดุเหลือใช้ภายในบ้านโดยใส่ไว้ในกล่องพลาสติกที่มีหลายลิ้นชักซึ่งจัดเรียงซ้อนกันไปเรื่อยจนสูงติดเพดานบ้าน คุณแม่**ครอบครัว C** กล่าวเสริมว่า “ก็เก็บไว้ไง เมื่อก่อนเค้าชอบประดิษฐ์สิ่งมาประกอบ ก็เลยเก็บวัสดุเหลือใช้มา เหมือนของเล่น จะมีเป็นลิ้นชักเยอะแยะมีหลายอย่างก็เก็บไว้ ได้มาใช้เรื่อย ๆ ตั้งแต่เล็กนั่นแหละ” ส่วนผู้เรียนเองบอกว่าแม้ว่าในการประดิษฐ์หากจะซื้อของใหม่เลยก็จะง่ายขึ้น แต่เลือกเอาวัสดุเหลือใช้หรือของที่มีอยู่แล้วจะดีกว่า เมื่อต้องการทำอะไรก็รื้อจากห้องเก็บของเพื่อนำเอาไปใช้ได้ และยกตัวอย่างต่อว่า “มีจอ LCD (ญาติให้ไม่ได้ซื้อ) ยังใช้ได้อยู่ ถึงรุ่นเก่าก็ยังใช้ สารพัดที่เรายังเก็บไว้ พวกเศษกล่อง เศษกระดาษก็ยังเก็บ อย่างน้อยก็ชั่งกิโลขาย” ของบางอย่างที่เก็บมาใช้ในการประดิษฐ์ต้นทุนแค่ 20 กว่าบาท จะเห็นได้ว่าการจะสร้างนิสัยการใช้ของรีไซเคิลในตัวผู้เรียนได้นั้นครอบครัวจะต้องปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง นอกจากการสอนเพื่อให้เด็ก ๆ เกิดนิสัยแล้วคุณพ่อคุณแม่ก็ต้องช่วยส่งเสริม จัดสรรพื้นที่และปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับสิ่งที่สอนไปแล้วควบคู่ไปด้วย เพื่อแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญในเรื่องนี้ สอดคล้องกับคุณแม่**ครอบครัว C** เล่าว่า “ถ้าของคุณแม่ จะแยกเป็นลิ้นชักไว้ เลยจะทำให้ดูเป็นตัวอย่างว่าถ้าของที่เก็บไว้ มันใช้ไม่ได้ ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะเก็บ แต่ถ้าเราเก็บ เราต้องเอามาใช้ให้ได้ เราต้องแยก พยายามทำลิ้นชักแยก แล้วทำตารางเก็บของ” จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนและครอบครัวไปพร้อมๆกัน ดังที่คุณแม่กล่าวว่า “บางทีที่ไหน หรือในโรงเรียน ก็จะบอกว่าให้รีไซเคิล แต่ไม่ได้ให้ลงมือทำ มันก็ไม่เข้าในตัวเด็กไซ้ไหม แล้วเด็กไม่ได้ตระหนัก แต่เค้าได้ตระหนัก ประหยัดไปเยอะ” และจากการสังเกต พบว่าคุณแม่และผู้เรียนจะใส่ชุดสีเหมือนกันโดยเป็นการตกลงกันของทั้งคู่ เพื่อช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย โดยคุณแม่เล่าให้ฟังว่า “เป้าหมายของแม่และลูกต้องไปด้วยกัน แล้วกลับมานั่งคุยกับเค้า เช่น ไม่พร้อม ค่าใช้จ่ายเยอะ ก็ไม่เค้ารู้อ่าพุ่มเฟือยเกิน มันก็เลยเป็นการเรียนรู้ตลอดเวลา อย่างเรื่องเสื้อ ครั้งแรกที่ไม่อยากใส่กางเกงเล แต่ตอนนั้นมึนธรรมะอยู่แล้ว ก็เลยได้การปลอ่ยวางมา แต่เค้าชอบ เค้าเสนอมานะ เค้าสบายเลยไม่รู้ลึ้ออะไรหลังจากนั้นพ่อก็เลยคิดว่า ถ้าลูกใส่อย่างนั้นคนเดียวไม่ ok เลยนะ แม่เลยใส่ด้วยพอลองทำดู ก็จะเห็นผลเองเลยนะ แล้วเราก็กดการไปซื้อเสื้อผ้า ลดเวลาไปช้อปปิ้ง แล้วเวลาใส่เราต้องจับคู่ชุดกัน ใช้เวลานานมาก พอเราลองมาทำดูก็ตัดอะไรที่มันพุ่มเฟือยได้จริงๆ” และจากการสัมภาษณ์พบว่าครอบครัวเลือกใช้การเดินทางทางรถไฟเป็นส่วนใหญ่เมื่อต้องเดินทางไปต่างจังหวัด แม้ว่าใช้เวลาในการเดินทางยาวนานกว่าวิธีการอื่น ๆ แต่ครอบครัวและผู้เรียนถือว่าการเดินทางรูปแบบนี้ช่วย

ประหยัดค่าใช้จ่ายให้กับครอบครัวได้และได้เรียนรู้วิถีชีวิตของผู้คน รวมถึงสถานที่ต่าง ๆ ที่อยู่ระหว่างการเดินทางทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นต่างๆที่พบเห็นได้ในการใช้เวลาบนรถไฟ ซึ่งจากการสัมภาษณ์อาจารย์สอนอิเล็กทรอนิกส์ของผู้เรียน นั่นคือ พ.อ.สิทธิโชค มุกเตียร⁴ ท่านเป็นอดีตนายทหารนักประดิษฐ์ ที่ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการหาวิธีการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ให้ทำลายสิ่งแวดล้อมและเป็นผู้ก่อตั้งชมรมสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ ซึ่งครอบครัวต้องเดินทางไปพบที่กรุงเทพฯอยู่เสมอ ได้เล่าถึงถึงวิธีการเดินทางที่ครอบครัว C ใช้เป็นประจำซึ่งก็คือการเดินทางโดยรถไฟประจำทาง แม้จะใช้เวลามากไปบ้างแต่เห็นได้ว่าครอบครัวของผู้เรียนก็ถือว่าช่วงเวลาที่อยู่ในรถไฟก็สามารถเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ตามวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละจังหวัดได้เช่นกัน

5. ครอบครัวเปิดโอกาสให้ทดลองปฏิบัติจริง กิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบนี้มีลักษณะร่วมแบบการบูรณาการ ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ด้วยตนเองและได้รับความรู้หลายๆแขนงได้ในเวลาเดียวกัน ครอบครัวใช้การทำกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันและการจัดกลุ่มประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจ มอบโอกาสให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เป็นตัวช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตัวผู้เรียน ตัวอย่างเช่น ผู้เรียน**ครอบครัว B** จะไม่ค่อยกล้าแสดงออกกับคนที่ไม่รู้จัก รู้สึกเขินอาย กลัวผิด ๆ ไม่กล้าตอบอะไรเวลาไปไหน ผู้เรียนจึงเล่าว่า “แต่ย่า ๆ ชอบให้เวลาไป ๆ ซื้อของคนเดียวจะว่าจะรอที่รถแล้วก็บอกว่าไปซื้อน้ำ ไปซื้ออย่างอื่น ก็ไม่กล้าไป ยาก็บอกว่าอ้าวทำไมอะไม่กล้าเรื่องแค่นี้เอง แล้วก็พอไปแล้วก็ยกาก็ถามว่า พอกลับมาเขาก็ดีรีเปล่าที่ไม่กล้านะ พอช่วงหลัง ๆ ก็ไปเองได้ค่ะ” และการไปขายของที่ร้านก๊วยสาว⁵ ผู้เรียนได้เรียนทักษะที่หลากหลาย ได้ใช้วิชาคณิตศาสตร์ในการขายของ ทั้งรับเงิน ทอนเงินให้กับลูกค้า ได้เข้าใจคุณค่าของเงิน รู้สึกอย่างแท้จริงถึงความเหนื่อยยากในการทำงาน เข้าใจระบบการทำงาน ได้พูดคุยกับลูกค้าที่หลากหลาย

ส่วนผู้เรียน**ครอบครัว C** ครอบครัวก็ส่งเสริมและเปิดโอกาสเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงของผู้เรียนอยู่เสมอ ซึ่งเริ่มต้นมาจากความสนใจใฝ่รู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญตัวอย่างเช่น ผู้เรียนเล่าถึงโครงการที่ทำให้ตนเองเริ่มกลับมาสนใจอิเล็กทรอนิกส์อีกครั้ง ว่า “ผมเห็นเค้าตัดป้ายแปะประกาศประกวดสิ่งประดิษฐ์และวัสดุเหลือใช้ ก็เลยสมัครไป แล้วอาจารย์บอกให้ทำเรื่อง เครื่องเตือนน้ำเกลือหมด ทำยังไงไม่บอก ให้ไปคิดเอาเอง” ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะค้นหาคำตอบและวิธีการด้วยตนเอง ทั้งนี้นอกจากการสนับสนุนจากครอบครัว ลักษณะนิสัยการเรียนรู้ของผู้เรียนก็ถือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้การเรียนรู้ไปได้อย่างราบรื่นและมีความสุขในการใช้เวลาในการเรียนรู้เรื่องนั้นๆ จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับวิธีการเรียนรู้และใช้งานโปรแกรม Microsoft Word บวกกับผู้เรียนมีนิสัยรักการเรียนรู้โดยผ่านการลองผิดลองถูกอยู่เสมอในการทำกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ โดยผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าถึงเรื่องนี้ด้วยน้ำเสียงสบายว่า

⁴ อาจารย์สอนอิเล็กทรอนิกส์ของผู้เรียนครอบครัว C และอดีตนายทหารนักประดิษฐ์ ที่ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการหาวิธีการจัดการขยะอิเล็กทรอนิกส์ ไม่ให้ทำลายสิ่งแวดล้อมและเป็นผู้ก่อตั้งชมรมสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ใน Facebook และเป็นหนึ่งในคณะกรรมการประเมินผลการเรียนรู้ด้านอิเล็กทรอนิกส์ของครอบครัว C

⁵ เป็นร้านขายน้ำแข็งไส อาหารและเครื่องดื่มที่อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล เจ้าของร้าน คือ ก๊วยสาว ซึ่งเป็นร้านที่ครอบครัวติดต่อเพื่อให้ผู้เรียนครอบครัว B ได้ไปเรียนรู้การทำงานในหน้าที่ต่างๆและเพิ่มพูนประสบการณ์ชีวิต และถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้หนึ่งของครอบครัว B

“เวลาใช้คอมพิวเตอร์ ทำไปมั่ว ๆ เดี่ยวก็รู้เอง word นี้แหละครับใช้บ่อย นอกนั้น
 ไม่ใช่เลย ตอนเริ่มใช้ก็ลองทุกฟังก์ชันของมัน เป็นอะไรก็เข้าไป ไม่ซื้อหนังสือนะ
 ในอินเทอร์เน็ตก็ไม่อ่านด้วย อย่าง word นี้เข้าไปเล่น ลองพิมพ์ไป 2-3 ตัวแล้วก็
 ทำอะไรกับมัน หายเป็นหาย มันก็จะจำได้ว่ายังไง ถ้าตอนนี้แล้วข้อมูลหาย กตอนนี้แล้ว
 เป็นยังไง”

เป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อผู้เรียนโฮมสคูลเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งพอสมควรแล้ว จากสถาบันหรือสถานที่
 สอนเรื่องต่าง ๆ หรือมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนั้นได้ดีแล้ว เช่น โรงเรียนสอนดนตรี โรงเรียน
 สอนอักษรรูาน เป็นต้น ผู้เรียนมักจะเปลี่ยนกลับมาเรียนที่บ้าน เป็นไปในทางพัฒนาและต่อยอดการ
 เรียนรู้ของตนเอง ซึ่งสามารถทำได้ดี ดังตัวอย่าง จากการให้สัมภาษณ์ ผู้เรียน**ครอบครัว B** เล่าว่า
 เมื่อก่อนผู้เรียนเคยไปเรียนอักษรรูานตอนเย็นที่ตำบลฉลุง ซึ่งไม่ไกลจากบ้าน เมื่อเรียนไปแล้วพักหนึ่ง
 จนพออ่านทำความเข้าใจเองได้แล้ว จึงไม่มีความจำเป็นต้องเรียนอีก คุณพ่อจึงให้หยุดเรียนและ
 กลับมาเรียนต่อด้วยตนเองกับคุณแม่ที่บ้าน สอดคล้องกับผู้เรียน**ครอบครัว A** จากรายงานผล
 การประเมินการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ที่เมื่อก่อนผู้เรียนจะไปเรียนพิเศษวิชาดนตรีตามที่ตนเอง
 สนใจ เช่น เปียโน เป็นต้น เมื่อผู้เรียนเล่นได้ระดับหนึ่ง จึงไม่ได้ไปเรียนต่อ แต่ผู้เรียนสามารถต่อยอด
 ได้ด้วยตนเอง โดยสามารถแต่งเพลงและเล่นเพลงที่ชื่นชอบได้โดยการฟังและแกะ โน้ตเองรวมทั้ง
 สามารถเล่นเพลงอย่างอิสระตามอารมณ์ความรู้สึกในเวลานั้นและสามารถร่วมเล่นดนตรีกับคนอื่น ๆ
 ได้อย่างดี

6. ครอบครัวกระตุ้นและแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ การสังเกต การ
 ค้นคว้าและแสวงหาการแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยตนเอง เชื่อมโยงพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากกิจกรรม
 การเรียนรู้ นำไปสู่การเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง โดยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง เช่น
 การฝึกงาน การค้าขาย การเป็นอาสาสมัคร เป็นต้น ดังที่สังเกตเห็นจากแนวปฏิบัติในการบริหารร้าน
 ขายอาหารเพื่อสุขภาพของผู้เรียน**ครอบครัว C** ซึ่งโดยคุณแม่ช่วยออกเงินลงทุนให้ก่อนรอบแรก
 4,000 กว่าบาท ได้ข้าวปริมาณ 90 กิโลกรัม แต่มีการทำข้อตกลงว่า เมื่อค้าขายได้กำไรค่อยคืนทุน
 กลับให้คุณแม่ ซึ่งผู้เรียนนอกจากจะขายของด้วยตนเองแล้ว ยังมีความคิดใช้วิธีการต่างๆในการ
 ส่งเสริมการขายสินค้าของตนเอง โดยผู้เรียนเล่าว่า “ในอินเทอร์เน็ต ใน facebook ก็ไม่ได้เป็นแบบขาย
 ก็แค่อัปโหลดที่เราขายตรงนั้นนะ ราคาเท่าไร เค้าจะรู้มาหมดเลย พอมาซื้อจะรวดเร็ว สะดวก ก็
 หาที่ได้ง่ายขึ้น” ผู้เรียนเข้าไปตรวจสอบทุกคืน ว่ามีการเคลื่อนไหวหรือมีการสั่งซื้อสินค้าจากหน้าเว็บของ
 ตนเอง ทั้งนี้ จากการสังเกตของผู้วิจัย เมื่อเข้าไปดูเฟสบุ๊ค ชื่อ รักสุขภาพ ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ
 (Alternative & Holistic Health) แสดงให้เห็นว่ามีการโพสต์ประกาศขายสินค้าต่างๆ มีรูปประกอบ
 น้ำหนัก ราคา นอกจากนี้ผู้เรียนยังพยายามส่งเสริมการขาย โดยการใช้การแถมสินค้าเพิ่มเติมเมื่อผู้ซื้อ
 สินค้าในจำนวนที่กำหนดไว้ เช่น พริกที่ปลูกเองที่บ้าน เป็นต้น ผู้เรียนเล่าถึงความเป็นมาของการขาย
 อาหารเพื่อสุขภาพ สินค้าเหล่านี้สั่งซื้อมาจากเว็บไซต์ ชื่อ บริษัทแต่ชีวิตอโศก ซึ่งเป็นบริษัทในเครือ
 ของหมอเขียว (หรือ ดร.ใจเพชร กล้าจน ซึ่งเป็นครูผู้สอนและหนึ่งคณะกรรมการประเมินผลการเรียนรู้
 ของผู้เรียน**ครอบครัว C**) มีจำหน่ายข้าวปลอดสารพิษ **ครอบครัว**ผู้เรียนเคยสั่งซื้อมาลองกินภายใน
ครอบครัว แต่เนื่องจากในการสั่งแต่ละครั้งต้องสั่งจำนวนมาก จึงทำให้กินไม่หมด มอดขึ้น ทั้งนี้เรื่อง
 ความคิดที่จะขายของเหล่านี้ผู้เรียนคิดอยู่ 2-3 ปี จึงตัดสินใจได้ เมื่อพิจารณาด้วยเหตุผลหลายประการ

ดังที่ผู้เรียนเล่าว่า “ก็มีร้านเดียวในภูเก็ตที่ส่งมาจากแต่ชีวิต ไม่มีร้านใดเลย ที่มันถูกขนาดนี้ เราก็สำรวจจากร้านต่างๆ อยู่ 2-3 ปี” ผู้เรียนได้ยกตัวอย่างให้ผู้วิจัยฟังเกี่ยวกับการตัดสินใจตั้งราคาผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อสุขภาพของตนเองว่า “อย่างถั่วเขียว ครึ่งกิโล เราขาย 36 บาทที่ร้านปลอดสารพิษอื่นเค้าขายกัน 45 บาท มันจะแพงขึ้นไป ของเราถูกกว่าดีกว่า เพราะเราตรวจสอบกลับไปได้ว่าจากบริษัทนี้” จากการสังเกตเกี่ยวกับการจัดร้านขายสินค้าเพื่อสุขภาพที่ห้างเทสโก้โลตัสภูเก็ต ประตูสุดท้าย หน้าร้าน Pizza Hut มีลักษณะร้านขนาดเล็กที่จัดวางอยู่บริเวณทางเดินเข้าห้าง ประตูด้านซ้ายมือ เป็นบูธวางขายสินค้าของผลิตภัณฑ์โอท็อป มีตู้ล็อกกุญแจด้านล่างสามารถเก็บของได้แบบถอดประกอบได้ ทั้งนี้เมื่อนำสินค้าไปจัดแสดง ทางห้างมีข้อกำหนดเรื่องพื้นที่การใช้ โดยผู้เรียนได้พยายามคิดหาทางแก้ไขปัญหานี้โดยการคิดพิจารณาร่วมกันคุณแม่ โดยผู้เรียนนำชั้นวางของที่ตนมีอยู่แล้วที่บ้านมาทดลองแขวนหรือจัดวางที่ร้านด้วยตนเองก่อน ตัดสินใจว่าเหมาะสมหรือต้องหาซื้อชั้นวางของเพิ่มหรือไม่ ผู้เรียนเล่าว่า “วางแผนตั้งแต่ก่อนไป ชั้นวางของซื้อไว้ตั้งแต่ก่อนไป เราตั้งที่พื้นเค้าไม่ให้ตั้ง ต้องหาวิธีเลยช่วยคิดกันกับคุณแม่ มันตัวแขวนดีกว่า”

เมื่อผู้เรียนเล่าถึงสิ่งตนเองต้องทำในการขายของครั้งนี้ ผู้เรียนทำทุกกระบวนการด้วยตนเอง โดยมีคุณแม่เป็นที่ปรึกษาอยู่เคียงข้างเสมอ ตั้งแต่การวางแผนงาน การตรวจสอบตลาด ทั้งการเช็คราคาสินค้าประเภทเดียวกันในตลาดก่อนค้าขาย การทดลองใช้สินค้าด้วยตนเองก่อนสั่งซื้อมาขาย การตรวจสอบแหล่งผลิตสินค้า การส่งสินค้า ตรวจสอบความถูกต้อง การบรรจุหีบห่อสินค้า การพบปะเพื่อประชุมหาข้อตกลงร่วมกันในการขายของ ได้แก่ การเฝ้าร้าน ช่วงเวลาในการผลิตเวร เฝ้าร้าน การจัดการเวลาขายของ เป็นต้น ในที่นี้ขอขอยกตัวอย่างกระบวนการ 2-3 ตัวอย่าง เพื่อให้เห็นสิ่งที่ผู้เรียนต้องดำเนินการในการทำกิจกรรมการเรียนรู้นี้ ตัวอย่างเช่น ในขั้นตอนการตรวจสอบสินค้าของ**ครอบครัว C** ครอบครัวเดินทางไปดูที่มาของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งมาจากเกษตรกรไร้สารพิษที่บริษัท แต่ชีวิต จำกัด ปัจจุบันเป็นเป็น บริษัท พลังบุญ (บุญนิยม) จำกัด ที่จำหน่ายสินค้าให้ลูกค้าทั่วประเทศจำนวนมากมานานกว่า 14 ปี สินค้าที่จำหน่ายจะเน้นจากธรรมชาติเพื่อสุขภาพ ปลอดสารพิษ ไม่พอกสี ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค เช่น ข้าวกล้อง ธัญพืชปลอดสารพิษ และวัตถุดิบสำหรับประกอบอาหารมังสวิรัต อาหารเสริม สมุนไพร กาแฟดีท็อกซ์และสินค้าอุปโภค เมื่อได้สั่งซื้อแล้วทดลองรับประทานกันที่บ้าน แต่เนื่องจากเมื่อสั่งซื้อต้องสั่งในปริมาณที่มาก บางครั้งจึงทำให้ใช้วัตถุดิบเหล่านี้ไม่ทันเวลา ในการขายสินค้ารอบนี้ของผู้เรียน ประกอบด้วยข้าวกล้อง ถั่วแดง ถั่วเขียว ลูกเดือยขาว ถั่วเหลือง โจ๊กผักแห้งไร้สาร รุ้นเส้น ฟองเต้าหู้ เป็นต้น ส่วนขั้นตอนการหาข้อตกลงร่วมกันในการขายของ ผู้เรียน**ครอบครัว C** พูดถึงเรื่องนี้ว่า “ก็มาคุยกันกับคุณน้าเพื่อนคุณแม่ คุณว่าจะวางยังไง ทำยังไง คุยกันเรื่องร้าน จัดร้าน ใครจะอยู่เฝ้า เป็นผลัด เป็นกะ เอากะละครั้งวัน ทั้ง 3 คนนี้แหละผลัดกัน ส่วนค่าเช่าไม่มี เป็นของทาง OTOP ค่าให้ขายสินค้า OTOP ของ OTOP ค่าให้ทุน มันก็เป็น OTOP อยู่ 2 จ้าว คือ ปุยไส้เดือนกับเลื้อ ก็เลยได้ด้วย” โดยในการขายของโดยใช้บูธร่วมกัน ทุกคนตกลงกันว่าแบ่งเป็น แบ่งเป็น 2 กะ เช้า 9.30-15.00 น./15.00-20.00 น. และขั้นดำเนินการบรรจุหีบห่อสินค้า ผู้เรียนเล่าถึงความยุ่งยากและการบรรจุสินค้าที่ใช้เวลาพอสมควร ซึ่งผู้เรียนเป็นผู้บรรจุเองทั้งหมดว่า “หลักๆที่ใช้ก็กระชอน (พัฒนาเป็นตะแกรงร่อน) ขวดโหล ร่อนถั่วเขียว เดือด ข้าว ต้องรอนาน มีมอด หนอน เดิมถุง 5 กก. ใช้เวลาแบ่ง 2 ชม. ร่อน > ใส่ถุง > ชั่ง > ซิล > ปรราคา > ใส่ถุง pack” ซึ่งสะท้อนให้เห็นการทำงานทุกขั้นตอนด้วยตนเองของผู้เรียนอย่างชัดเจน ส่วน**ครอบครัว**

D นั้น จะใช้การสังเกตและการกระตุ้นความคิดผ่านการถามแบบเชื่อมโยงไหลไปตามสถานการณ์ที่ผู้เรียนสนใจในลักษณะการสนทนาพูดคุยกันในครอบครัว ตามที่เล่าว่า “..เขาชอบอ่านเรื่องสงครามกรีกมาก ในเน็ตก็มีหมดเลยนะแล้วพื่อนั้นก็ได้เรียนรู้ว่าจริง ๆ แล้ว โท่ ความรู้จะอะไรถ้าคุณจะไปหา Google ก็มีให้คุณหมดเลย เราแทบไม่ต้องวิเคราะห์หรือทำอะไร หรือแม้แต่สอนเด็ก จริง ๆ แล้วเด็กสามารถเรียนรู้เอง แต่เราต้องรู้จักตั้งคำถาม ถามอะไรที่มันนำไปสู่การเรียนรู้ แล้วก็เชื่อมโยงเข้าหาตัวเองยังไง...ฉะนั้นคำถามที่พี่จะถามลูกว่า ลูกคิดว่าสงครามมันเกิดจากอะไร รัก โลภ โกรธ หลงใช่ไหม แล้วลูกคิดว่าสาเหตุสำคัญเกิดจากอะไร...ถามเขาอะไรอย่างนี้ กลับมาหาตัวเอง การศึกษามันต้องทำให้เกิดการพัฒนาตัวเอง ไม่ใช่เรียนแต่เรื่องของเขา ไม่งั้นมันมีแต่ Zoom out มันไม่ได้ Zoom in เหมือนกล้องถ่ายรูปที่ถ่ายแต่คนอื่น และไม่ได้ถ่ายตนเอง”

7. ครอบครัวมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน คอยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกและปฏิบัติในสิ่งที่ผู้เรียนตัดสินใจทำเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เช่น การเข้าถึงสื่อและแหล่งเรียนรู้ การเงินด้านการลงทุน การให้ยืม เป็นต้น ดังตัวอย่างใน**ครอบครัว C** ที่ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกเพื่อเป็นการฝึกให้ผู้เรียนเรียนการหารายได้ด้วยตนเอง โดยเริ่มต้นมาจากเรื่องใกล้ตัวของครอบครัว คือ อาหารเพื่อสุขภาพหรืออาหารเกษตรอินทรีย์ครอบครัวรับประทานอยู่เป็นประจำ แล้วช่วยส่งเสริมความคิดของผู้เรียนที่ต้องการหารายได้ให้กับตนเอง คุณแม่จึงส่งเสริมโดยคอยให้คำแนะนำและออกต้นทุนให้ผู้เรียนได้มีโอกาสลงมือทำตามความตั้งใจของตนเอง โดยผู้เรียนเล่าว่า “แม่ออกให้ก่อน ต้นทุน lot แรก 4,000 กว่าบาท 90 กก. ตอนนี้ได้มาเกินครึ่งแล้ว” และบทบาทของคุณพ่อที่มีส่วนสำคัญในการเสนอความเห็นและให้คำปรึกษาในเรื่องการค้าขายของผู้เรียน ดังที่ผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าให้ฟังว่า “พ่อก็สนับสนุนพ่อก็อยากขายของเหมือนกัน อย่างขายของ นำเสนอหมด ตั้งราคาช่วยกันว่าจะเอากำไรกี่เปอร์เซ็นต์ก็คิดกันไป โปรโมชันอะไร คุณพ่อก็เสนอมาบ้าง มาขายใหม่ๆ ซื้อมา 5 กก. แยมถั่วเขียว 250 กรัม” รวมถึงการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางไปสถานที่ต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าถึงความรู้จากผู้รู้ ปรชาญชาวบ้านหรือครูผู้สอนที่ครอบครัวไว้วางใจในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังที่ผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าถึงการเดินทางเพื่อซื้อของและไปพบอาจารย์ที่สอนอิเล็กทรอนิกส์ที่กรุงเทพฯว่า “อาจารย์ไปเดินคลองถมทุกวันอาทิตย์มา 30 กว่าปีแล้ว แกจะไปทุกอาทิตย์เหมือนแกจะรู้เส้นทางเราก็คงไปตัดรอปหลายทาง เวลาเท่าไรก็จะรู้กัน เดินกับอาจารย์ก็ไปเจอพวกนี้แหละครับเลยซื้อมา” รวมถึง**ครอบครัว D** ที่ผู้เรียนหลงใหลการอ่านหนังสือเป็นอย่างมาก ทางครอบครัวจะส่งเสริมเช่น พาไปเลือกซื้อหนังสือที่ผู้เรียนสนใจ รวมถึงการจัดมุมชั้นหนังสือไว้สำหรับจัดเก็บหนังสือของบ้าน ดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า “บ้านก็จะมีชั้นหนังสือแต่พี่ไม่ได้จัดแบบห้องสมุดนะ พี่ก็ซื้อชั้นหนังสือแล้วก็เอาหนังสือลูกนั้นไปแยกวางไว้ ตั้งแต่เขาอ่านหนังสือได้ เขาก็หยิบมาอ่านเอง เขาจะรู้ว่าอะไรอยู่ตรงไหน บางเล่มเขาก็หยิบมาอ่านหลายรอบ” รวมไปถึงการเล่นสแต็ค ซึ่งต้องมีอุปกรณ์ในการฝึกทางครอบครัวก็จะจัดสรรเครื่องมือให้ผู้เรียนฝึกฝนตามความสนใจ

8. ครอบครัวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพิ่มเติมไปพร้อมกับผู้เรียนอยู่เสมอ ความสนใจของครอบครัวก็เป็นส่วนหนึ่งในการปลูกฝังและทำให้ผู้เรียนได้รับโอกาสในการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้ใช้เวลาร่วมกันในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน ผลที่ตามมาของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้น ครอบครัวในที่นี้ คือ คุณพ่อ คุณแม่

หรือผู้จัดการศึกษาเกิดการเรียนรู้ร่วมกันไปพร้อมกับผู้เรียน เมื่อผู้เรียนสนใจในการทำเรื่องใด ๆ เพื่อจะได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าอย่างหรือปฏิบัติอย่างถูกต้อง นอกจากจะส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของผู้เรียนแล้ว ยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยตรงกับครอบครัว ดังที่พบใน**ครอบครัว C** ที่ผู้เรียนเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับคุณแม่ เมื่อจัดการศึกษาโดยครอบครัวว่า “แม่เปลี่ยนนิสัยเยาะเย้ยนะครับ เช่น การแต่งตัว ไม่ซื้อเสื้อผ้าเลย เพราะเวลาไปเรียน เราไปด้วยกันตลอด” และจากรายงานการประเมินผลผู้เรียน ยังแสดงให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นโดยมีคำอธิบายว่าผู้เรียนประหยัด เรียบง่ายในการดำรงชีวิต เช่น ลดการซื้อเสื้อผ้า ด้วยการกำหนดยูนiformทำให้ลดค่าใช้จ่าย ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย และเวลาในการเลือกซื้อ รวมทั้งสะดวกในการสวมใส่ในแต่ละวันที่ไม่ต้องคิดต้องหาว่าจะใส่อะไร โดยใส่เสื้อยืดสีพื้นตามวัน เช่น วันจันทร์สีเหลือง วันอังคารสีชมพูและหากมีกิจกรรมเลอะและเปื้อนก็อยู่ในซ็อกเก็ต โดยใส่สีดำ เป็นต้น ส่วน**ครอบครัว D** ผู้ปกครองสะท้อนถึงการเรียนรู้จากการจัดการศึกษาให้ลูก ทำให้เห็นตัวเอง ครอบคลุมความคิดตัวเองชัดเจน ขึ้น จากที่กล่าวว่า “...เรารู้ว่าเราเครียดคือมีอยู่คนหนึ่งที้อยากให้ทุกอย่างมันเป็นไปตามที่เราต้องการ เพราะเราเรียนมาจากวอลดอร์ฟ ว่าแบบแผน ทำแบบโน้นแบบนี้ มันต้องมีรูปแบบภาพให้สวย ๆ นะ แต่ว่าในความเป็นจริงมันทำไม่ได้ พอเราไปยึดแบบแผนมาก จิตเราก็อาย เราก็อึด ละเอียดอารมณ์ตัวเอง แล้วก็ทำให้คนอื่นเขาอึดอัดไปหมด ...สุดท้ายมันต้องหาแก่นให้เจอว่ามันคืออะไร แล้วเราเรียนรู้อะไรจากลูก ลูกเรียนรู้อะไรจากเรา” โดยที่**ครอบครัว A** เมื่อเริ่มทำโฮมสคูล คุณแม่ก็ต้องเรียนรู้วิธีการดูแล วิธีการสอน ซึ่งต้องนำมาลองปฏิบัติเองเมื่อใช้เวลาอยู่กับลูก ตัวอย่างเช่น การปรับใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับพูดกับผู้เรียน ซึ่งก็ทำให้คุณแม่ได้เรียนรู้และพยายามปรับเปลี่ยนวิธีการพูดเพื่อช่วยสามารถส่งโดยคุณแม่เล่าให้ฟังว่า

“ทฤษฎีในเรื่องของการพูด ๆ กับลูกอะไรแบบนี้...ประมาณว่าไม่ไปชี้เขาว่าจะต้องทำอย่างนั้นนะ เหมือนกับให้เขาได้มีโอกาสได้ลอง เพียงแต่เราคอยระวังว่าอย่าให้มันตกลงไปแล้วกันอะไรตรงนั้นนะ สมมติถ้าเขาอยากจะเป็นแก้อะไรแบบนี้เราก็ ตอนเด็กๆ เนาะ ก็ให้เนาะ แต่ว่าเรารู้ว่าเขาจะป็นเราก็ไปจับไว้ให้เขาสักหน่อย เขาก็เรียนรู้ว่าถ้าจับแล้วก็ไม่ล้ม หรือไม่ก็ถ้าแบบมันไม่นั่นเกิน ไม่อันตรายเกินก็ลองให้จับดูบ้าง สักนิด สักหน่อย คือไม่ใช่ว่าเราตั้งใจลงนะ หมายถึงว่า เชิงปฏิบัติไม่ค่อยเข้าใจ แล้วก็เรื่องของโฮมสคูลที่ พี่เน้นเรื่องของการไม่แทรกแซงใจตอนทำใหม่ๆ แต่ตอนนี้แซงเต็มตัวแล้ว...การไม่แทรกแซงคือหมายถึงว่าให้เขาได้ลองทำ เราไม่ต้องไปบอกเขาว่าทำอย่างนี้ๆ หรือทำอย่างนี้ คือให้เขาได้ลองไป เหมือนสมมติเขาอยากจะทำรูปหรืออะไรอย่างนี้ ก็วาดไปเลย อยากจะวาดยังไงก็วาดไป เราก็นิ่งดู นอกจากเขาถาม.. ปล่อยเขาให้เขาทำ แต่ว่ามันต้องใช้สมาธิเยาะนะไอ้แบบนี้เนาะ”

9. ครอบครัวให้ความสำคัญการเรียนรู้จากครูผู้สอนภายนอก ทั้งนี้อาจเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้สอน หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งครอบครัวไว้วางใจและมีโอกาสในการเข้าถึงเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ ทำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้าใจเรื่องนั้น ๆ อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น สอดคล้องกับที่คุณแม่**ครอบครัว A** กล่าวว่า “ใช่ ๆ พี่จะให้พี่น้องเรียนรู้โดยการที่ให้เราไปเห็นตัวอย่างที่ดีไง ไม่ว่าจะอะไรทั้งนั้น ให้เขาได้เห็นตัวอย่างแล้วเขามา เขาสนใจ เขาสะดวก แล้วเขาเอามานั้นของเขาเอง เหมือนการพูดบางที่เรา เขาก็เรียนรู้จากเพื่อนร่วมงาน เวลาไปเข้าค่ายหรืออะไรแบบนี้ พี่อยากให้เขาไปเจอแบบมีอาชีพ” รวมถึงการเรียนรู้เสริมพิเศษ ดังตัวอย่าง**ครอบครัว B** ควบคุม

ไปกับการเรียนเสริมตามความต้องการของผู้เรียน เพื่อเน้นตามศักยภาพและพัฒนาการของลูก เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ ซึ่งเป็นอาจารย์จากภายนอก ส่วนใหญ่เป็นช่วงเย็นถึงค่ำและมีนักเรียนจากภายนอกมาเรียนร่วมด้วย ในช่วงบ่ายจะเป็นเวลาว่างผู้เรียนสามารถเรียนและทำกิจกรรมตามที่ตนเองสนใจ เช่น ช่วยพี่เลี้ยงม้า ประดิษฐ์ตกแต่งจากวัสดุเหลือใช้ รวมถึงส่งเสริมศักยภาพเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการออกแบบเสื้อผ้าที่ลูกมีแววมมาตั้งแต่เล็ก โดยเรียนรู้ทักษะและความรู้พื้นฐานที่จำเป็นตามเวลาที่เหมาะสม เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่ผู้เรียนต้องการเรียนว่ายน้ำ ทางผู้ปกครองก็จัดหาครูมาสอนว่ายน้ำ

10. ครอบครัวใช้วิธีมอบหมายงานในบ้านบางอย่าง เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ส่วนรวม และฝึกความมีวินัยของผู้เรียน สอดคล้องกับ**ครอบครัว C** คุณแม่เล่าว่า “ส่วนที่เค้ารับผิดชอบ ห้องน้ำห้องนึ่ง ช่วยงานอื่นก็อาหาร แล้วเรื่องทั่วไป ถ้าวันไหนแม่ทำอาหารก็ไปช่วยล้างจาน” และ “อยากให้เค้ามีพื้นที่เพิ่ม เค้าก็โตแล้วเริ่มแยกให้ดูแลข้างบน ทำความสะอาดเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้เลย เค้าต้องรับผิดชอบเรื่องของตัวเอง เรื่องเปิดเรื่องอะไร ตอนนั้นเปิดเป็นแกนตัวอื่นมาเป็นตัวเสริม” สอดคล้องกับจากการสังเกตและร่วมกิจกรรมกับผู้เรียน ผู้เรียน**ครอบครัว A** ที่คุณแม่มอบหมายให้ผู้เรียนเปลี่ยนน้ำในแก้วหน้าพระและตั้งถ้วยด้วยตัวเองทุกเช้า เวิร์กช็อปในช่วงเย็น และที่สำคัญคือการดูแลสิ่งของ อุปกรณ์การเรียนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เครื่องเขียน โต๊ะเขียนหนังสือ เป็นต้น ซึ่งผู้เรียนจะต้องจัดเก็บด้วยตัวเองให้เรียบร้อย ส่วน**ครอบครัว D** นั้นมีพี่เลี้ยงพี่เลี้ยงมักจะทำให้ แต่จะมีงานให้ช่วยเช่น ช่วยล้างจาน ช่วยอาบน้ำสุนัขบ้าง เป็นต้น เช่นเดียวกับผู้เรียน**79** จากการสังเกตและการพูดคุยกับพี่สาวคนโต ผู้เรียนได้รับมอบหมายจากครอบครัวให้ทำหน้าที่ประจำ ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบของตัวเอง ได้แก่ ดูแลในการทิ้งขยะ จัดสารบิกันข้าว เก็บจานช่วยเตรียมกับข้าวและดูแลเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของตนเอง

โดยสรุปแล้ว เมื่อกล่าวถึงด้านวิธีการจัดการเรียน ในงานวิจัยกล่าวไว้ 2 ส่วน คือ รูปแบบการจัดการเรียนการสอนและวิธีการจัดการเรียนการสอนของครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยรูปแบบการจัดการเรียนการสอนสามารถแบ่งออกได้ 2 แบบ ได้แก่ การจัดการศึกษาตามกลุ่มสาระร่วมกับแบบกลุ่มประสบการณ์และการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ ทั้งนี้ แม้ครอบครัวส่วนใหญ่จะดำเนินการแบบกลุ่มสาระร่วมกับกลุ่มประสบการณ์ มีเพียงครอบครัวเดียวที่จัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ แต่จะเห็นว่าทุกครอบครัวมีการจัดการศึกษาแบบกลุ่มประสบการณ์ร่วมด้วยอยู่ทั้งสิ้น เพียงต่างกันที่วิธีการและสัดส่วนในการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว เชื่อมโยงกับวิธีการจัดการเรียนการสอนหรือการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยครอบครัวที่ใช้วิธีการจัดประสบการณ์ที่หลากหลาย และมีความคล้ายคลึงกันในการปฏิบัติอยู่หลายส่วน อาจมีการพลิกแพลงแตกต่างกันไปบ้างตามธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้วิธีการ 10 ข้อ ได้แก่ ครอบครัวกำหนดกลุ่มสาระการเรียนรู้และกลุ่มประสบการณ์ตามความสนใจความถนัดของผู้เรียนและความเชื่อแนวคิดทางการศึกษาของครอบครัว ครอบครัวใช้การเดินทางไปที่สถานศึกษาในสถานที่ต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้ทั้งผู้เรียนและครอบครัว ครอบครัวใช้หลักศาสนาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตและเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้ของผู้เรียน ครอบครัวใช้วิธีการพลิกแพลงกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนจากการศึกษา ครอบครัวเปิดโอกาสให้ทดลองปฏิบัติจริงมีลักษณะร่วมแบบการบูรณาการช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้ด้วยตนเองและได้รับความรู้หลายๆ แขนงได้ในเวลา

เดียวกัน ครอบครัวกระตุ้นและแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ สังเกต ค้นคว้าและแสวงหาการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง เชื่อมโยงพัฒนาทักษะการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ไปสู่การเชื่อมโยงกับการใช้ชีวิตประจำวันของตนเอง ครอบครัวมีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียน คอยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงออกและปฏิบัติในสิ่งที่ผู้เรียนตัดสินใจทำเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกด้านต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงสื่อและแหล่งเรียนรู้ การเงินด้านการลงทุน เป็นต้น ครอบครัวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพิ่มเติมไปพร้อมกับผู้เรียนอยู่เสมอ ครอบครัวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้จากครูผู้สอนภายนอก ทั้งนี้อาจเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ครูผู้สอน หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งครอบครัวไว้วางใจและมีโอกาสในการเข้าถึงเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ ครอบครัวใช้วิธีมอบหมายงานในบ้านบางอย่าง เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเอง ส่วนรวม และฝึกความมีวินัยของผู้เรียน

ทั้งนี้ในรูปแบบการจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบนี้ มี**หลักคิดสำคัญร่วมกัน**

(Common thought) ในทุกครอบครัว 5 ประเด็น ได้แก่

1) ความยืดหยุ่นในด้านเวลา สถานที่ เนื้อหาสาระวิชา สามารถปรับเปลี่ยนเวลาได้ตามที่ ต้องการ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ประเด็นนี้ถือเป็นเรื่องที่โดดเด่นของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่ทำให้การเรียนรู้ทำได้ง่ายและทันต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน มีผลดีต่อการออกแบบและขยายผลการเรียนรู้ที่ชัดเจนต่อการพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ เรียนรู้ได้อยู่เสมอ สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนปฏิบัติที่บ้าน ผู้เรียน **ครอบครัว B** บอกถึงข้อดีในการเรียนแบบนี้ว่า ถ้าเราจะเรียนค้างอยู่ก็เราก็จะไปไหนก็จะไปได้เลย จะกลับมาเรียนต่อก็ได้ โดยส่วนตัวผู้เรียนไม่ค่อยต้องเรียนย้อนหลัง แต่ทำให้พอกับแม่มาสอนเสริม นิดหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเท็จจริงจากการสังเกต จะเห็นได้ว่าแม้ว่าครอบครัวจะมีการวางแผนกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่ครอบครัวและผู้เรียนก็จะพยายามจัดสรร โดยให้ความสำคัญอย่างมากกับการเรียนในสาระวิชาต่าง ๆ กับการศึกษาผ่านดาวเทียมในช่วงเช้าก่อน ทั้งนี้ผู้เรียนเล่าว่า “วิชาคณิตตีเท่าใครเราก็จะไปดูวิชาคณิตนะค่ะ ถ้า ๆ วิชาอื่นไม่อยากจะเรียน ไม่งั้นก็ทำอย่างอื่น ทำกิจกรรมอื่น ๆ” สะท้อนถึงความยืดหยุ่นในการเรียนและการที่ผู้เรียนสามารถตัดสินใจได้เองว่าจะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ แต่ครอบครัวก็มีข้อตกลงว่าก็ต้องทำกิจกรรมอย่างอื่นทดแทนหากไม่เรียนในวิชานั้นหรือมาเรียนย้อนหลัง หรือ การปรับเปลี่ยนเวลา เนื่องจากครอบครัวต้องพาลูกๆ ไปเยี่ยมและนำสิ่งของ เครื่องนุ่งห่ม ของใช้ประจำวันไปให้ชาวโรฮิงญาที่มาอาศัยอยู่ที่บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดสตูล สอดคล้องกับ **ครอบครัว A** ที่กล่าวถึงระยะเวลาในการเรียนพิเศษของผู้เรียนว่า “สำหรับวิชาการที่เรียนเสริมและจ้างครูพิเศษ คือ วิชาภาษาอังกฤษ และอื่น ๆ ที่น้องสนใจเป็นช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ดนตรี (ซิม) เต้นรำ เป็นต้น และเมื่อน้องลดความสนใจ ก็จะหยุดการเรียนพิเศษ”

ดังปรากฏในเรื่องช่วงเวลาในการอ่านหนังสือของผู้เรียนหรือครอบครัว ที่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยนได้ตลอด ไม่ได้จำกัดเวลาในการอ่านหนังสือ ผู้เรียนต้องการอ่านเมื่อไรก็ทำได้ตามอรรถาธิบายและนิสัยในการอ่านของแต่ละคน ดังตัวอย่างผู้เรียน **ครอบครัว C** สังเกตได้จาก เล่าว่า “ที่บ้านนี่คือ อ่านเวลาก่อนนอน ก็ซื้อบ้าง แต่ 3 ปีนี้ไม่ซื้อเลย แม่ก็ซื้อนิดเดียว ที่บ้านหนังสือเยอะแล้ว” ผู้เรียนบอกว่าตัวเองอ่านหนังสือที่ซื้อมาหมดทุกเล่มแล้ว แต่จะมีบางเล่มที่ชอบอ่านก็จะอ่านซ้ำอยู่เรื่อยๆ แม้จะมีบางเล่มที่อ่านแล้วเข้าใจยาก ผู้เรียนก็มีความพยายามในการอ่าน ผู้เรียนเล่าว่า

“ไม่มีเลือกอ่านด้วย เพราะสิ่งที่เราชอบ เราต้องเข้าใจมันก่อนแล้วมันก็ไม่มีอะไรยาก” สิ่งที่สำคัญ คือ ครอบครัวส่งเสริมการอ่านของผู้เรียน และครอบครัวจัดให้ผู้เรียนเรียนพิเศษเสริมทั้งที่บ้านและสถาบันภายนอก ตามความสนใจของผู้เรียนและไม่จำกัดระยะเวลา

2) การให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรงของผู้เรียน ผ่านการทำกิจกรรมที่แตกต่างหลากหลาย เพื่อช่วยเปิดโอกาสในการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เข้าถึงความรู้ เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ลองปฏิบัติ ลองทำด้วยตนเอง ทั้งนี้การปฏิบัติในรูปแบบนี้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการสังเกต ได้พบปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อตนเองลงทำในเรื่องนั้น นำไปสู่การ ตั้งตัวอย่างพี่สาวคนโต**ครอบครัว B** เล่าถึงน้องสาวที่เป็นผู้เรียนโฮมสคูลว่า “ก็วันไหนที่เค้าอยากไปดูก็ไป วันไหนที่ไม่อยาก ก็ไม่ไป เพราะว่าเค้ายังเข้าเรียนด้วยไม่ได้ มันเป็นหลักสูตรคอมพิวเตอร์อะไรอย่างนี้ เหมือนโปรแกรมพาวเวอร์พ้อย เค้าก็ไปดู บางทีก็ไป บางทีไม่ไป” เช่นเดียวกับ**ครอบครัว D** ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงผ่านสัมผัสรับรู้ที่หลากหลาย ทั้ง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ดังที่กล่าวว่า “คือยังไม่ได้เอาตำรามา กาง กันเลย แต่ Step แรกก็คือ ทำให้เด็กประทับใจ ให้เด็กเห็นบรรยากาศ Feeling พาลงไปท้องนาเลย พาไปดูของจริง พาไปชิม คือมันได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อการเรียนรู้แล้วสิ่งเหล่านี้มันจะจำเข้าไปในสมองเด็ก”

3) ผู้เรียนจะมีช่วงเวลากิจกรรมอิสระของตนเอง ตัวอย่างเช่น**ครอบครัว B** เล่าว่า เมื่อมีเวลาว่างในช่วงบ่าย ผู้เรียนจะชอบประดิษฐ์สิ่งของ เช่น ที่ใส่ของที่ประดิษฐ์จากไม้ไอศกรีม เล่นกับแมว อ่านหนังสือการ์ตูนความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เช่น การ์ตูนความรู้เรื่องครอบครัว ตั้งหินดี เป็นต้น ผู้วิจัยจึงนำเสนอตัวอย่างกิจวัตรประจำวันของผู้เรียนทั้ง 4 ครอบครัว โดยสรุปได้ดังตารางที่ 15 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 15 ข้อมูลตัวอย่างกิจวัตรประจำวัน

กิจวัตรประจำวัน	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ช่วงเช้า	ตื่นนอน ทำความสะอาด เปลี่ยนน้ำถวาย หน้าพระ ล้างจาน อาบน้ำ เก็บของ รดน้ำต้นไม้ ในวันที่ไปโรงเรียนก็ จะจัดตารางเรียน ทานอาหารเช้า ฟังเพลงในรถ ไปที่ทำงานของแม่ หรือพ่อ อาจวาดรูป ช่วยจัดเรียงของ เขาไปเรียนรู้งาน ช่างเล็ก ๆ น้อย ที่ shop ของพ่อ หรือแม่ กรณีไปโรงเรียน เข้าเรียนตามคาบ เรียน ในวิชา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ การงานและ เทคโนโลยี	ตื่นนอน ทำละหมาดและฝึก ท่องจำพระ คัมภีร์อัลกุรอาน ไปตลาด/ ออก กำลังกาย เช่น ปั่นจักรยาน วิ่ง ออกกำลังกาย ซี่ ม้ ทานอาหารเช้า อาบน้ำ ดูข่าว เรียนกับการศึกษา ทางไกลผ่าน ดาวเทียมไกล กังวล ได้แก่ วิชา ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สุขศึกษา สังคมศึกษา ทัศนศิลป์ วาดรูป	ตื่นนอน ออกกำลังกาย เช่น เดิน ปั่นจักรยาน เก็บผัก, รดน้ำต้นไม้ อาบน้ำ ทำอาหาร ทานอาหาร ทำกิจกรรม (1-2 อย่าง) อ่านหนังสือ ต่อวงจร ทำแบบฝึกหัด ดู ดีวีดี ซีดี ค้นข้อมูล อินเทอร์เน็ต ดู YouTube พื้นที่ ชีวิต, เจาะใจ, สารคดีต่างๆและ อื่นๆ ทำสวน ข้อปิ้ง ต่อวงจร ทดลอง ปรับแต่ง เล่นเปียโน ทำงานบ้าน เรียนรู้ร่วมกัน แม่ ลูก (อาจจะดู หนังสือเรียนและ อื่นๆ)	ตื่นนอน ไปส่งพี่สาวที่ โรงเรียน ฟังวิทยุเกี่ยวกับ ธรรมะและพุทธ ประวัติ แม่แวะซื้อของ เข้าแถวตอนเช้า เรียนตามคาบที่ กำหนด คาบละ 40 นาที สลับกัน ไป ได้แก่ เช่น Science (2 คาบ) English (2 คาบ) Thai (2 คาบ) PE/DM (2 คาบ) Art (2 คาบ) Math (2 คาบ) Design & Technology (2 คาบ)

ตารางที่ 15 (ต่อ)

กิจวัตรประจำวัน	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ช่วงเที่ยง-บ่าย	ทานอาหารเที่ยง ล้างจาน ไปที่ทำงานของแม่ หรือพ่อ อวดรูป ช่วยจัดเรียงของ เขาไปเรียนรู้งาน ช่างเล็ก ๆ น้อย ที่ shop ของพ่อ หรือแม่ กรณีไปโรงเรียน เข้าเรียนตามคาบ เรียน ในวิชา ภาษาไทย สังคม ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ศิลปะ วิทยาศาสตร์ การงานและ เทคโนโลยี เล่นกับเพื่อน วาดรูป อ่านหนังสือการ์ตูน ฟังเพลง	ทานอาหารเที่ยง ทำละหมาด กิจกรรมอิสระ เช่น เล่นกับแมว ทำงานประดิษฐ์ เล่นและสร้าง สิ่งของจากทราย ช่วยพี่ชายเลี้ยง ม้าโดยคนช่วยชน หญ้าและให้อาหารม้า ดู โทรทัศน์ คุยกับ พี่ๆ เล่น อินเทอร์เน็ต คุย ผ่าน skype กับ เพื่อนที่อยู่ ต่างประเทศ เล่น เกมส์แต่งตัวใน คอมพิวเตอร์ เรียนพิเศษภาษา อาหรับ (ในวัน อังคาร วันพุธ วันพฤหัสบดี ตั้งแต่ 13.30 - 15.30 น.) สามารถเลือกเข้า หรือไม่เข้าเรียน ก็ได้ เนื่องจาก ต้องเรียนร่วมกัน พวกพี่ ๆ	ทำกิจกรรม (1 - 2 อย่าง) อ่านหนังสือ ต่อวงจร ทำแบบฝึกหัด ดูทีวี ซีดี ค้นข้อมูล อินเทอร์เน็ต ดู YouTube พื้นที่ ชีวิต , เจาะใจ, สารคดีต่าง ๆ และอื่นๆ ทำสวน ข้อปิ้ง ต่อวงจร ทดลอง ปรับแต่ง เล่นเปียโน ทำงานบ้าน เรียนรู้ร่วมกัน แม่ลูก (อาจจะดู หนังสือเรียนและ อื่นๆ)	ทานอาหารเที่ยง เรียนตามคาบที่ กำหนด คาบละ 40 นาที สลับกัน ไป ได้แก่ Science (2 คาบ) English (2 คาบ) Thai (2 คาบ) PE/DM (2 คาบ) Art (2 คาบ) Math (2 คาบ) Design & Technology (2 คาบ) หลังเลิกเรียน เล่นกับเพื่อน ๆ เรียนพิเศษวิชา คณิตศาสตร์หรือ ภาษาอังกฤษ

ตารางที่ 15 (ต่อ)

กิจวัตรประจำวัน	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ช่วงเย็น	ทานอาหาร ไปเล่นกับเพื่อน เล่นกีฬา ออกกำลังกาย วาดรูป ดูละคร ทำการบ้าน นอนหลับ	ทำละหมาด เล่นกับแมว ออกกำลัง เช่น วิ่ง ปั่นจักรยาน เรียนพิเศษ ภาษาอังกฤษ (ในวันจันทร์ วันพุธ วัน พฤหัสบดี ตั้งแต่ 19.00-20.30 น.) ผู้เรียนต้องเข้า เรียนประจำ ซึ่งเรียนร่วมกัน กับรุ่นพี่	ทานอาหาร เรียนรู้พุดคุยใน ครอบครัว (เรียน เล่น เล่า ฟอย) อาบน้ำ อ่านหนังสือ นอนหลับ	ทานอาหาร เล่นบาสกับคุณพ่อ ทำการบ้าน เล่นเกม อ่านการ์ตูน ดูละคร เป็นต้น นอนหลับ

2.3 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

เมื่อมีการจัดการสอนให้ผู้เรียน สิ่งหนึ่งที่นับว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่ขาดไปเสียมิได้ คือ สื่อและแหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนของครอบครัว ซึ่งใช้เป็นสื่อกลางที่สามารถช่วยถ่ายทอด ความรู้ และส่งสารต่าง ๆ ไปยังผู้เรียน เป็นสิ่งที่ผู้เรียนสามารถมองเห็นเป็นรูปธรรม สัมผัสหรือเล่นได้ ช่วยส่งเสริมผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้บทเรียนหรือกิจกรรมดำเนินไปได้สะดวกและเข้าใจได้ง่าย จากการศึกษาพบว่าทั้ง 4 ครอบครัวมีการประยุกต์ใช้สื่อและการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ผู้เรียนและครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ในการใช้ชีวิตประจำวัน โดยสรุปได้ 2 ประเภท คือ สื่อภายในครอบครัวและสื่อภายนอก ทั้งนี้มีวิธีการใช้สื่อที่หลากหลายกันไปตามวัย ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน รวมถึงความสนใจของครอบครัวด้วย โดยผู้วิจัยนำเสนอตัวอย่างสื่อและแหล่งเรียนรู้ พร้อมทั้งวิธีการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของครอบครัว 6 ข้อ ซึ่งสรุปได้ดังตารางที่ 16 และ 17 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 16 ข้อมูลตัวอย่างสื่อ

สื่อ		ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
ภายในครอบครัว	1) สื่อบุคคล	คุณพ่อ คุณแม่	คุณพ่อ คุณแม่ พี่สาว และพี่ชาย	คุณพ่อ คุณแม่ ปู่ และย่า	คุณพ่อ คุณแม่ พี่สาว และพี่เลี้ยง
	2) สื่อสิ่งพิมพ์	หนังสือระบายสี หนังสือการ์ตูน นิทาน หนังสือภาพ ปริศนาคำทาย กระดานดำ	หนังสือ เช่น การ์ตูนความรู้ เรื่องตึ่งหนีด ปริศนาคำทาย นิทาน ไปสเตอร์	หนังสือ เช่น การ์ตูนความรู้ เรื่องตึ่งหนีด ประวัติ พระพุทธเจ้า	หนังสือ เช่น การ์ตูนความรู้ การ์ตูนตามรอย พระพุทธเจ้า 500 ขาดิ นิทาน
		ไปสเตอร์ หนังสือแบบเรียน หนังสือสวดมนต์ กระดาษคำศัพท์ ฉลากต่าง ๆ	ภาพวาด หนังสือพิมพ์ หนังสือแบบเรียน คัมภีร์อัลกุรอาน กระดาษโน้ต	เพชรพระอุมา นิทาน ศรีธัญชัย สีแผ่นดิน หนังสือสวดมนต์ เอกสารบ่นป้ายโฆษณา	ขาดก รามเกียรติ์ หนังสือเกี่ยวกับพญานาค คณิต คิดนอกกรอบ เป็นต้น หนังสือสวดมนต์ หนังสือแบบเรียน
	3) สื่อโสตทัศนวัสดุ	มือถือ ซีดี ดีวีดี ได้แก่อะ ภาพยนตร์ไทยและอังกฤษ เกมส์การศึกษา ธรรมะ สารคดี โทรทัศน์ วิทยู ของเล่น เช่น ตุ๊กตา บัตร คำศัพท์ เป็นต้น	มือถือ ซีดี ดีวีดี ได้แก่อะ ภาพยนตร์ไทยและอังกฤษ ภาพยนตร์เกี่ยวกับศาสนา อิสลาม ของเล่น เช่น ลูกบอล	มือถือ ซีดี ดีวีดี ได้แก่อะ ภาพยนตร์ไทยและอังกฤษ เกมส์การศึกษา ธรรมะ ของเล่น เช่น ลูกบาส	มือถือ ซีดี ดีวีดี ได้แก่อะ ภาพยนตร์ไทยและอังกฤษ ของเล่นต่างๆ เช่น แก้วสแต็ค รูบิค

ตารางที่ 16 (ต่อ)

สื่อ	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
4) สื่อออนไลน์	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ YouTube Facebook เกมส์ออนไลน์ เช่น Subway Surfer เกมส์ ทำอาหาร เกมส์ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ YouTube Facebook เกมส์ออนไลน์ เช่น เกมส์แต่งตัว ทำอาหาร เป็นต้น	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ YouTube Facebook	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ YouTube Facebook เกมส์ ออนไลน์ เช่น Dungeon Rampage เกมส์แอ็คชั่น เกมส์ยิงปืน
*สัตว์	ผึ้ง (มาทำรังที่ต้น แก้วตรงระเบียง)	แมว	เปิด	สุนัข
ภายนอก	1) สื่อบุคคล บุคคลที่ผู้เรียน พบปะในชีวิต- ประจำวัน เช่น ยายหริ คุณครู ครูสอนพิเศษ เพื่อนบ้าน เป็น พนักงานขายของ เพื่อนบ้าน นักศึกษา เป็นต้น ครอบครัวโฮม- สคูลอื่น วิทยากร ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์	บุคคลที่ผู้เรียน พบปะในชีวิต- ประจำวัน เช่น ครูสอนพิเศษ เพื่อนบ้าน เป็น ต้น ครอบครัว โฮมสคูลอื่น วิทยากร ปราชญ์ ชาวบ้าน โต๊ะอิหม่าม	บุคคลที่ผู้เรียน พบปะในชีวิต- ประจำวัน เช่น ครูสอนพิเศษ พนักงานขายของ คุณหมอ เจ้าหน้าที่ ธนาคาร เป็นต้น ครอบครัวโฮม- สคูลอื่น วิทยากร ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์	บุคคลที่ผู้เรียน พบปะในชีวิต- ประจำวัน เช่น คุณครู ครูสอน พิเศษ พนักงาน ขายของ เป็นต้น ครอบครัวโฮม- สคูลอื่น วิทยากร ปราชญ์ชาวบ้าน พระสงฆ์
2) สื่อสิ่งพิมพ์	หนังสือประเภท ต่าง ๆ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ โบชัวร์ ใบปลิว นามบัตร พ็อกเก็ตบุ๊ก ปฏิทิน บัตรเชิญ ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น	หนังสือประเภท ต่าง ๆ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ โบชัวร์ ใบปลิว นามบัตร พ็อกเก็ตบุ๊ก ปฏิทิน บัตรเชิญ ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น	หนังสือประเภท ต่าง ๆ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ โบชัวร์ ใบปลิว นามบัตร พ็อกเก็ตบุ๊ก ปฏิทิน บัตรเชิญ ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น	หนังสือประเภท ต่าง ๆ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ แผ่นพับ โบชัวร์ ใบปลิว นามบัตร พ็อกเก็ตบุ๊ก ปฏิทิน บัตรเชิญ ใบเสร็จรับเงิน เป็นต้น

ตารางที่ 16 (ต่อ)

สื่อ	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
3) สื่อโสตทัศน์วัสดุ	มือถือ เครื่องฉายภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นดีวีดี	มือถือ เครื่องฉายภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นดีวีดี	มือถือ เครื่องขยายเสียง โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียง เครื่องเล่นดีวีดี	มือถือ เครื่องขยายเสียง โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียง เครื่องเล่นดีวีดี
4) สื่อออนไลน์	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ	อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ต่าง ๆ

ตารางที่ 17 ข้อมูลตัวอย่างแหล่งเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
1. การเข้าค่ายต่าง ๆ	ภาษา สิ่งแวดล้อม ศิลปะ เป็นต้น	ภาษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การประดิษฐ์ เป็นต้น	ภาษา สิ่งแวดล้อม ศิลปะ อาสาสมัคร สุขภาพ ปฏิบัติธรรม การประดิษฐ์ เป็นต้น	ภาษา คณิตศาสตร์ ปฏิบัติธรรม เป็นต้น
2. การร่วมงาน การอบรมและประชุมร่วมกับผู้ปกครอง	งานเลี้ยงส่งนักศึกษา การประชุม การพบปะกับกลุ่มโฮมสคูล	การประชุม การพบปะกับกลุ่มโฮมสคูล	งานเลี้ยงรุ่น งานแต่งงาน การประชุม การพบปะกับกลุ่มโฮมสคูล	งานแต่งงาน การประชุม การพบปะกับกลุ่มโฮมสคูล
3. การเรียนพิเศษ	ศิลปะ ดนตรี ภาษาอังกฤษ	ภาษาอังกฤษ ภาษาอาหรับ	-	คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ

ตารางที่ 17 (ต่อ)

แหล่งการเรียนรู้	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
4. การทัศนศึกษา	พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ตลาด ครอบครัวโฮมส คูลอื่นๆ งาน แสดงสินค้า การ แข่งขันต่าง ๆ การเดินทางไป ต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย	พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ตลาด ครอบครัวโฮมสคูล อื่นๆ การแข่งขัน ต่างๆ วิทยาลัย ชุมชนโรงเรียน การเดินทางไป ต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย	พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ตลาด ครอบครัวโฮมสคูล อื่นๆ งานแสดง สินค้า การแข่งขัน ต่าง ๆ โรงละคร โรงเรียน การเดินทางไป ต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ คูไบ สหรัฐอเมริกา	พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ร้านค้า ตลาด ครอบครัว โฮมสคูลอื่น ๆ งาน แสดงสินค้า การ แข่งขันต่าง ๆ การเดินทางไป ต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์
5. การเป็น สมาชิกชมรม	เครือข่ายกลุ่ม บ้านเรียนภาคใต้ ชมรมในโรงเรียน	เครือข่ายกลุ่มบ้าน เรียนภาคใต้ ชมรม ขี่ม้า	เครือข่ายกลุ่มบ้าน เรียนภาคใต้ ชมรม สิ่งประดิษฐ์จาก วัสดุเหลือใช้ ชมรม ยิงธนู	เครือข่ายกลุ่มบ้าน เรียนภาคใต้ ชมรม ในโรงเรียน
6. การร่วม กิจกรรมทาง สังคม	วัด สถานปฏิบัติ ธรรม บ้านพัก คนชรา การ ทำงานการกุศล เช่น การร้อง เพลงเปิดหมวกที่ ถนนคนเดิน)	มัสยิด บ้านพัก ชั่วคราว ชาวโรฮิงญา	วัด สถานปฏิบัติ ธรรม โรงพยาบาล การทำงานการ กุศล เช่น อาสาสมัคร ช่วยงานที่วัดและ ค่ายสุขภาพแพทย์ วิถีธรรมของหมอ เขียว (ดร. ใจเพชร กล้าจน)	วัด สถานปฏิบัติ ธรรม บ้านพัก คนชรา

ตารางที่ 17 (ต่อ)

แหล่งการเรียนรู้	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
7. สถานที่ต่างๆ ในชีวิต ประจำวัน	บ้าน ห้องภาควิชา และห้องปฏิบัติการ ของคณะ วิศวกรรม- ศาสตร์ โรงเรียน ศิริพงษ์วิทยา ลาน ออกกำลังกาย ร้าน ขายของ เป็นต้น	บ้าน ร้านขายของ ตลาด บ้านเพื่อน คลองส่งน้ำ พื้นที่ โดยรอบหมู่บ้าน ธนาคาร	บ้าน บ้านปู่ย่า แผนกศัลยกรรม กระดูกและข้อ โรงพยาบาล กรุงเทพภูเก็ต ธนาคาร ห้างสรรพสินค้า	โรงเรียนนานาชาติ Sunshine International Homeschool บ้าน ร้านขายของ ตลาด โรงงาน ปลาป่นศรีนคร ธนาคาร สถาบัน สอนพิเศษ
8. สถานที่ฝึกงาน/ ทำงาน	ร้านเสริมสวย	ร้านขายน้ำแข็งใส ของกะสาว	บูทขายอาหาร เพื่อสุขภาพ	โรงงานปลาป่น ศรีนคร

ทั้งนี้ พบว่า มีวิธีการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวทั้งหมด 6 ข้อ โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

1. ครอบครัวใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในบ้านและภายนอกบ้านอย่างเต็มที่ จากการศึกษาพบว่า ครอบครัวกรณีศึกษาทั้ง 4 ครอบครัวมีการใช้สื่อการเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และดึงดูดความสนใจในเรื่องที่ต้องการให้กับผู้เรียน ทำให้เข้าใจเนื้อหาได้ง่าย เนื่องจากสามารถเห็นรูปธรรม จึงทำให้เกิดการเรียนรู้และการเชื่อมโยงความคิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ซึ่งในที่นี้ทั้งสื่อภายในครอบครัวและภายนอกครอบครัวก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ประเด็นที่เด่นชัดคือ คุณพ่อและคุณแม่ถือเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญที่สุดสำหรับผู้เรียน เนื่องจากเป็นผู้ที่ผู้เรียนไว้วางใจและซึมซับความคิดหรือพฤติกรรมได้ตลอดเวลา ดังที่คุณแม่**ครอบครัว C** กล่าวว่า “ก็มีอยู่รอบตัว เค้เห็นเราอ่าน เราต้องเป็นแบบอย่างให้เค้า พฤติกรรมที่ไม่ได้ ก็ต้องเลิก มันทำให้เราเปลี่ยนจากการเลี้ยงลูก เพราะเค้าจะเห็นเราเป็นสิ่งแวดล้อม เราอยากให้ลูกเป็นยังไง เราต้องเป็นก่อน เราบอกเค้าอย่างนึง แต่เราไม่เป็น เช่นเราบอกให้เค้ากินผัก แต่เราไม่กินแล้วเค้าจะกินไหม เราต้องเปลี่ยนแปลงที่เราก่อน” นอกจากนี้สื่อที่มีอิทธิพลอย่างใกล้ชิดทั้งภายในและภายนอกครอบครัว คือ สื่อออนไลน์ ซึ่งครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ทุกที่และสามารถใช้งานได้อย่างทันที่ในปัจจุบัน กับผู้เรียนและครอบครัว ทั้งนี้พ่อจะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) สื่อบุคคล 2) สื่อสิ่งพิมพ์ 3) สื่อสื่อดิจิทัล และ 4) สื่อออนไลน์ รวมถึงแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ บ่มเพาะการแสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง จากการสังเกต 4 ครอบครัวที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว

2. ครอบครัวจัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัวทั้ง 4 ครอบครัว พบว่า แม้ว่าผู้เรียนแต่ละคนจะมีความสนใจหลากหลายและแตกต่างกันไป แต่ในการจัดหาสื่อของครอบครัวนั้นจะให้ความสำคัญ

กับความต้องการและความสนใจที่ผู้เรียนต้องการเรียนรู้เป็นหลัก สื่ออย่างหนึ่งพบว่ามีการใช้ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ อันได้แก่ หนังสือนิทาน หนังสือการ์ตูน หนังสือพิมพ์ วารสาร หนังสือเรียน หนังสือแบบฝึกหัด หนังสือวาดรูป โดยแต่ละครอบครัวจะมีวิธีนำสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้มาใช้ต่างกัน ดังตัวอย่างจากการสังเกตผู้เรียน**ครอบครัว C** ครอบครัวนี้มีหนังสือจำนวนมากจัดเรียงอย่างเป็นระเบียบเรียงลำดับกันไปตามฝาผนังและโต๊ะข้างๆโซฟา รวมถึงชั้นวางหนังสือทางด้านซ้ายมือหลังจากเข้าประตูบ้านไป จะพบหนังสือที่จัดเรียงกันมากมายเต็มตู้หนังสือและยังมีหนังสือจำนวนมากกองเรียงกันไปด้านบนชั้นวางหนังสือ ทางด้านมือเป็นโซฟารับแขก ส่วนหนึ่งด้านบนสุดของโซฟา ครอบครัวนี้จัดเรียงวางหนังสือสูงใต้ไปตามฝาผนัง ส่วนวิธีการเลือกซื้อหนังสือ ผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าว่า “เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยซื้อหนังสือแล้ว อยากอ่านอะไรก็ไปอ่านที่ร้านหนังสือรวดเดียวจบ เข้าไปทุกร้านเลยครับริบมืออะไรน่าสนใจก็เข้าไป อ่านจนเกือบหลับ แล้วค่อยออกมา พอหมดเล่มบางที่ติดพัน ไม่ได้ซื้อแล้ว ก็แคร่เวลา แม่มาอีกทีเท่าไรก็ไปอ่านเล่มเดิมนั้น ถ้าร้านหนังสือเค้ายุบไป ก็ข้างมันเถอะ” เมื่อคุณแม่ไปทำธุระ หลังจากทำธุระเสร็จแล้ว จะขอแวะที่ร้านหนังสืออยู่เสมอ จากการสัมภาษณ์ พบว่าผู้เรียน**ครอบครัว C** ชอบอ่านหนังสือทุกแนว เพราะบางครั้งอ่านเรื่องอิเล็กทรอนิกส์มันก็เบื่อบ้าง จึงต้องหาความบันเทิงใส่ตัวนิดหน่อยด้วยหนังสือการ์ตูนหรือการ์ตูนวิทยาศาสตร์แทรกความรู้ นอกจากนี้พบว่า ผู้เรียนของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดยครอบครัว 2 ครอบครัวจะมีหนังสือที่ตนเองชื่นชอบและอ่านซ้ำไปซ้ำมาอยู่เป็นประจำ ในผู้เรียน**ครอบครัว C** คือ เรื่องศรีธนญชัย เป็นหนังสือของคุณปู่คุณย่า ผู้เรียนอ่านเป็น 10 รอบแล้ว แม่เมื่อเริ่มจะยังไม่เข้าใจความหมายก็พยายามทำความเข้าใจเรื่อย ๆ เพื่อให้ตนเองเข้าใจในเรื่องนั้นๆ และเรื่องราวก็สนุก อ่านได้ไม่เบื่อ ส่วนผู้เรียน**ครอบครัว B** ที่มีนิสัยในการอ่านหนังสือในช่วงกลางคืนเช่นกัน ผู้เรียนชอบอ่านนิทาน บางครั้งเป็นนิทานในหนังสือแบบเรียนภาษาไทย เนื่องจากชอบอ่านออกเสียงบทกลอน ชอบการอ่านออกเสียงคำคล้องจอง เช่น หนังสือแบบเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 3 รวมถึงการ์ตูนความรู้ เรื่องตึงหนืด ปริศนาคำทาย นิทานพื้นบ้าน เนื่องจากเนื้อเรื่องน่าติดตามและมักสอดแทรกความขำขัน ภาพเป็นสีสดดึงดูดใจและราคาไม่แพง

3. ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้สื่อหลากหลาย แล้วจึงปรับเปลี่ยนให้เข้าความสนใจของผู้เรียนและสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามพัฒนาการของผู้เรียนที่เปลี่ยนไป ครอบครัวสามารถทำความเข้าใจประโยชน์หรือลักษณะของสื่อแต่ละชนิดและนำมาใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน สังเกตได้จากการส่งเสริมและจัดหาสื่อต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและครอบครัว ทำให้ผู้เรียนเกิดความสุข ความเพลิดเพลินในการเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้เรื่องนั้นไปพร้อม ๆ กัน ช่วยให้เสริมให้กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้เรียน บางครั้งในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่ผู้เรียนเกิดความสนใจก็ศึกษา หรือค้นหาจากอินเทอร์เน็ต โดยเลือกพิจารณาดูอันที่มายาวนานนัก ดังที่ผู้เรียน**ครอบครัว C** เล่าว่า “ผมใช้เวลาไปกับ internet ซักครึ่งชั่วโมงดู ๆ ไปคลิกเดียวจบ อ่านหนังสือต่อ” รวมถึงใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารในการติดต่อเพื่อเรียนรู้กับผู้รู้ หรืออาจารย์ภายนอกเกี่ยวกับการเรียนอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งอาศัยอยู่ต่างจังหวัด รวมถึงการส่งงาน ความคืบหน้าต่าง ๆ ในการเรียนของผู้เรียน ตามที่อาจารย์กำหนดให้ รวมถึงหนังสือเช่นเรื่องสี่แผ่นดิน ซึ่งเป็นเรื่องราวต่อยอดมาจากที่ผู้เรียนได้มีโอกาสไปชมละครเวทีเรื่องสี่แผ่นดิน เมื่อเกิดความประทับใจจากการดูละครเวที เมื่อผู้เรียนเกิดความสนใจอยากอ่านเรื่องราวจึงไปยืมหนังสือที่ห้องสมุดประชาชนภูเก็ต

มาอ่านเนื่องจากเนื้อเรื่องทั้งหมดสนุกและได้ความรู้ทางประวัติศาสตร์เมื่อสมัยก่อน หรือจากที่ปรากฏใน**ครอบครัว B** ที่ครอบครัวพาผู้เรียนยังแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนประทับใจคือ เรือนกรบสายรุ้ง 3 (Rainbow Worrier III) ของกรีนพีซ ไทยแลนด์ ขับเคลื่อนด้วยพลังงานแสงอาทิตย์และลมเป็นหลัก โดยมีทางเลือกในกรณีที่สภาพอากาศไม่อำนวย ก็จะใช้ระบบพลังงานไฟฟ้าที่ผลิตจากน้ำมันดีเซลที่มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมลดภาวะโลกร้อน ผู้เรียนเล่าว่า “*เขาก็ให้เสื้อคนละ 1 ตัว ให้วาดรูปตามใจชอบ รูปทะเล รูปเรืออะไรก็มีอยู่*”

4. ครอบครัวใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่ผู้เรียนใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ผลงานของตนเอง ตัวอย่าง เช่น Facebook YouTube เป็นต้น และในปัจจุบันนี้ครอบครัวนิยมใช้เป็นแหล่งเก็บหลักฐานร่องรอยของครอบครัวซึ่งทวีความสำคัญขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากความสะดวกในการเข้าถึง การนำไปใช้ที่เพียงถ่ายรูป หรือถ่ายวิดีโอ แล้วโพสต์ลงในแผนผังแสดงลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา (timeline) ของครอบครัวซึ่งอำนวยความสะดวกในการบันทึกข้อมูลต่าง เช่น วัน เวลา สถานที่ ทั้งยัง เช่น ปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนๆ เพื่อศึกษาความก้าวหน้าและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นของสมาชิกแต่ละคน อันไปสู่การเปิดโอกาสทางความคิดของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับผู้เรียน**ครอบครัว C** กล่าวว่า “*ส่วนใหญ่ใช้ facebook โปสเตอร์ตัวเอง/ดูว่าเค้าทำอะไรกัน/ update ในกลุ่ม แล้วเราก็ศึกษา แค่นี้โอเคเลย แต่จะไม่เอากลับมาทำเอง โดยส่วนตัวไม่ชอบทำอะไรซ้ำกับคนอื่น*” ในที่นี้ ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มสร้างกลุ่มผ่านสื่อออนไลน์ facebook ชื่อ “*กลุ่มสิ่งประดิษฐ์และนักคิด*” จึงช่วยสร้างช่องทางการรวมกลุ่มของผู้ที่ชอบประดิษฐ์สิ่งของต่าง ๆ เหมือนผู้เรียน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ มีการพูดคุยปรึกษา การหาความรู้ในเรื่องสนใจร่วมกัน โดยมีความเป็นมาคือ “*เริ่มจากทำผลงานน้ำเกลือส่งชิวริช แล้วจะหาที่ โปสเตอร์ผลงานให้ทุกคนได้รู้ ก็เลยสร้างกลุ่มขึ้นมา ชื่อเดิมคือ สิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ แล้วเปลี่ยนชื่อไปเยอะเหมือนกัน พอมีพวกสิ่งประดิษฐ์ที่ไม่ใช่ ก็กลายเป็นกลุ่มสิ่งประดิษฐ์และนักคิด ซึ่งก่อนหน้านี้ เปลี่ยนมาหลายชื่อ จาก กลุ่มสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ เป็นกลุ่มสิ่งประดิษฐ์เก๋ๆ ที่เปลี่ยนเป็นกลุ่ม สิ่งประดิษฐ์และนักคิด เพราะบางคนไม่ได้อยู่ภูเก็ตด้วย เช่น กรุงเทพฯ มีคนมา comment มาว่าอย่าเอาภูเก็ตเลย ก็เลยเอานักคิดดีกว่า*” จำนวนสมาชิกมากขึ้นความหลากหลายของชิ้นงานและความคิดก็แตกต่างกันมากขึ้นเช่นกัน ทำให้ผู้เรียนเกิดการรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่นซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มและใช้ความพยายามในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และแก้ปัญหาต่าง ๆ อยู่เสมอ

5. ครอบครัวจัดสรรพื้นที่ในบ้านและบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด จากการที่ผู้เรียนมีนิสัยชอบประดิษฐ์คิดค้นจากวัสดุเหลือใช้ที่ครอบครัวเก็บสะสมเอาไว้ คุณแม่จึงทำตัวอย่างในการจัดเก็บวัสดุต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตาม ดังที่**ครอบครัว C** เล่าว่า “*ถ้าของคุณแม่ จะแยกเป็นลิ้นชักไว้ เลยจะทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ว่าถ้าของที่เก็บไว้มันใช้ไม่ได้ ก็ไม่มีประโยชน์ที่จะเก็บ แต่ถ้าเราเก็บ เราต้องเอามาใช้ให้ได้ เราต้องแยก พยายามทำลิ้นชักแยก แล้วทำตารางเก็บของ*” จากการสังเกตจะพบว่าภายในบ้านด้านใน จะถูกจัดสรรไว้เป็นพื้นที่สำหรับจัดวางกล่องพลาสติกหลายลิ้นชักที่เก็บวัสดุเหลือใช้หลากหลายประเภท ซึ่งเรียงซ้อนกันสูงขึ้นไปจนถึงเพดานบ้านเต็มพื้นที่ห้องหนึ่งห้อง วิธีการทำตารางเก็บของ ครอบครัวเลือกใช้โปรแกรม Excel โดยให้การให้รหัส (code) เพื่อจะได้ระบุถึงกล่องที่เก็บสิ่งของนั้นๆไว้ ผู้เรียนเล่าว่า “*มี 142 box 528 ลิ้นชัก นี่ครบในห้องเก็บของมี ABCD เหมือนเขาวงกต เรียงถึงหลังคาชั้น 3 ยังมีส่วนหนึ่งยังไม่ได้ทำ*”

บัญชีลงทะเบียนอีกเยอะแยะ มีพิกัดสิ่งของ เคยทำ excel ทำได้ 500 กว่าอย่าง ไม่มีเวลาทำแล้ว” นอกจากนี้เพื่อส่งเสริมสุขภาพของผู้เรียนและขยายพื้นที่ในบ้านเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประโยชน์ใช้สอยเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวจึงตัดสินใจต่อเติมบ้านเพิ่มเติม จากการสังเกต ในช่วงเย็นหรือช่วงที่ผู้เรียนรู้สึกเบื่อ ผู้เรียนจะออกกำลังกายโดยโหนราวที่มีเชือกเอาให้พุ่งตัวบริเวณในบ้าน ห้องด้านหน้าเมื่อเดินผ่าน ประตูบ้านเข้ามา ผู้เรียนสนุกกับเหวี่ยงตัวและห้อยโหน พร้อมเปิดเพลงประกอบการออกกำลังกายอย่างแข็งแรง ช่วยให้ผู้รู้สึกคึกคักและกระฉับกระเฉง นอกจากนี้ครอบครัวยังได้ต่อเติมห้องด้านบนหลังคาเพิ่มเติม เพื่อขยายพื้นที่การเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและต้องการไปสูดอากาศข้างบนบ้านให้ร้อนให้สบาย ครอบครัวเคยวางแผนจะทำการต่อเติมมานานแล้ว ตั้งแต่เมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านหลังปัจจุบัน ปัญหาคือเมื่อก่อนยังไม่มีช่างคนไหนรับทำ ต แต่ตอนนี้ครอบครัวหาช่างได้แล้ว ดำเนินการก่อสร้างจนแล้วเสร็จ ผู้เรียนเล่าถึงช่วงก่อสร้างห้องด้านบนด้วยน้ำเสียงสนุกสนานว่า “คนอยู่กับฝุ่นกับทุกอย่างเลย ตั้งแต่ด้านล่างจนถึงด้านบน ไป 3 เดือน เริ่มสร้างตั้งแต่ 27 ธ.ค. ห้องด้านบนที่ต่อเติมก็นอนเหมือนกันครับ ถ้าทำความสะอาดก็จะเอามุ้งไปกาง มันเป็นลูกกรงแล้วหลังคา จะนอนก็เอามุ้งไปกาง แต่มันขึ้นยากจะขึ้นก็มีบันได ก็เลยเรียกกัน บ้านบน บ้างกลาง บ้านล่าง” ถือเป็นเพิ่มพื้นที่การใช้สอยและเรียนรู้ร่วมกันของครอบครัวได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากคำบอกเล่าของผู้เรียนต่อไปว่า “นอนเลยครับ ขึ้นไปทุกวัน บางวันขึ้นไปอ่านหนังสือกันข้างบน แล้วมันก็ไม่ร้อนหลังคาเป็นเมทัลชีท พื้นเป็นไฟเบอร์บอร์ด (fiberboard)” เช่นเดียวกับครอบครัว D มีการจัดมุมหนังสือ และลานกีฬาภายในบ้านเพื่อรองรับการทำกิจกรรมค้นคว้าอ่านหนังสือ และเล่นกีฬาร่วมกันภายในครอบครัว

6. ครอบครัวใช้สถานที่ต่าง ๆ เช่น ที่ทำงานคุณพ่อหรือคุณแม่ ห้องสมุด ร้านหนังสือ พิพิธภัณฑสถาน ตลาดสด เป็นต้น เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลายให้กับผู้เรียน ดังตัวอย่าง **ครอบครัว A** จากบันทึกร่องรอยการเรียนรู้ของครอบครัว อธิบายถึงการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยการเข้าร่วมกิจกรรมหรือสังเกตการทำงานในที่ทำงานของคุณพ่อและคุณแม่ที่ทำงานในคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย คุณแม่ได้บรรยายว่า “ด้วยเหตุนี้ น้องจึงมีโอกาสเรียนรู้และซึมซับสิ่งต่างๆ ในงานที่พ่อและแม่ทำ รวมทั้งบรรยากาศ ความสัมพันธ์กับบุคคลต่างวัย หรือต่างสถานะกันภายในที่ทำงาน รวมทั้งบรรยากาศการเรียนรู้ของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย ได้เรียนรู้และสัมผัสกับนักศึกษาที่เลือกเรียนสายอาชีพ เช่น เครื่องกล ไฟฟ้า อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ในที่ทำงานคุณพ่อน้องได้เรียนรู้กฎ กติกา ในการอยู่ร่วมกันกับเพื่อนร่วมงาน และพี่ ๆ นักศึกษานอกจากนั้น น้องจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยภายในโรงงาน การปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงงาน ซึ่งน้องสามารถอยู่ได้ และไม่ซุกซนจนเป็นอันตราย” สอดคล้องกับ **ครอบครัว D** ที่ขอใช้พื้นที่ของสถาบันพัฒนาการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยภาคใต้ (กศน.) ที่สวนตุล จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่เรียนรู้เรื่องการเกษตร ตามที่กล่าวไว้ว่า “ลูกที่นั่นขาดกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ ทำสวนอะไรแบบนี้ เพราะที่นั่นธรรมชาติไม่ใช่คนทำสวน ทำต้นไม้ พี่ไม่ชอบวิชาการเกษตร พี่ได้ตาหลบมาเป็นวิทยากรที่สวนตุล พี่เลยส่งหมิงไปเรียนกับตาหลบ พี่ไปรับไปส่ง” อีกรูปแบบหนึ่งใน **ครอบครัว C** ที่ผู้เรียนเล่าถึงประสบการณ์ในการขายสินค้าเพื่อสุขภาพ ซึ่งเริ่มต้นมาจากเมื่อต้องสั่งข้างจากบริษัทแต่ชีวิตมารับประทานกันในครอบครัว ซึ่งจำเป็นต้องสั่งจำนวนจึงทานไม่หมด จึงมีความคิดที่จะนำมาขายโดยใช้สถานที่ต่างๆ โดยผู้เรียนเล่าว่า “ก็มีงานประกวดไม้ดอกไม้ประดับ ที่สะพานหิน งาน 4-13 ก.ค. เราไปขาย 7-13 ก.ค. ก็ไปฝากเค้า มันก็ 3 จ้าว แบ่ง ๆ กันผลัดเปลี่ยน หมุนเวียนกัน ขายดีมากที่

สะพานหิน ต้องเอาของจากที่นี่ไป แล้วก็ขายที่โรงพยาบาล แผนกพ่อเลยครับ *พริบเดียวหมด*” หรือ การที่ผู้เรียนได้มีโอกาสไปร่วมสังเกตและช่วยการทำงานของคณพ่ที่โรงพยาบาลกรุงเทพ ในแผนก ศัลยกรรมกระดูกและข้อ ที่โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต สอดคล้องกับที่ผู้เรียนเล่าให้ฟังถึงการทำ กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันคุณพ่ที่ว่า

“ที่คณพ่สอนก็มี อย่างพาเข้าห้องผ่าตัด เค้าก็จะชี้ให้ดูกระดูกตรงนี้ เป็นยังไง ก็เห็นเลือดสด ๆ ก็ทำกิจกรรมร่วมกับคณพ่ที่ รพ. คณพ่ก็สอนตรวจคนไข้ ก็ได้เข้าไปนั่งฟังด้วย เข้าไปห้องตรวจ ห้องผ่าตัด คนผ่าตัด ไปดูหมด ที่รพ.กรุงเทพ ก็เห็น กระดูก เลือด เนื้อหมดเลย ไม่กลัว ผ่าไปด้วยอธิบายไปด้วย ใช้อะไรดึงออกมา เห็นวิธีการขั้นตอน ช่างในมืออะไรบ้าง”

ทั้งนี้เมื่อก้าวสรุปด้านการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ของครอบครัวผู้จัดการศึกษาโดย ครอบครัวในภาคใต้ จะเห็นได้ว่าครอบครัว มีการประยุกต์ใช้สื่อและการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ผู้เรียนและครอบครัวสามารถเข้าถึงได้ในการใช้ชีวิตประจำวัน โดยสรุปได้ 2 ประเภท คือ สื่อภายในครอบครัวและสื่อภายนอก ทั้งนี้มีวิธีการใช้สื่อที่หลากหลายกันไป ตามวัย ความสนใจและความถนัดของผู้เรียน รวมถึงความสนใจของครอบครัว โดยผ่านวิธีการใช้สื่อ และแหล่งเรียนรู้ของครอบครัว 5 ข้อ ได้แก่ ครอบครัวใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ทั้งภายในบ้านและภายนอกบ้านอย่างเต็มที่ ครอบครัวจัดหาสื่อและแหล่งเรียนรู้ตามความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ครอบครัวส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ทดลองใช้สื่อหลากหลาย แล้วจึงปรับเปลี่ยนให้เข้าความสนใจของผู้เรียน และสอดคล้องกับวิถีปฏิบัติของครอบครัว เป็นการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตามพัฒนาการของผู้เรียน ที่เปลี่ยนไป ครอบครัวใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหนึ่งที่ผู้เรียนใช้เป็นช่องทางในการเผยแพร่ผลงานของตนเอง ครอบครัวจัดสรรพื้นที่ในบ้านและบริเวณบ้านให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด และครอบครัวใช้สถานที่ต่างๆ เช่น ที่ทำงานคุณพ่หรือคุณแม่ ห้องสมุด เป็นต้น เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่แตกต่างหลากหลายให้กับผู้เรียน

2.4 การประเมินผลการเรียนรู้

เมื่อครอบครัวจัดกระบวนการเรียนการสอนหรือจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน สิ่งที่ครอบครัวต้องทำไปควบคู่กันเมื่อครอบครัวทำกิจกรรมหรือเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่ง คือ วิธีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น การจัดการศึกษาโดยครอบครัวนั้นมีความแตกต่างกับการวัดและประเมินผลจากการศึกษาในระบบ เนื่องจากวิธีการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความยืดหยุ่น ประเมินผลตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษาที่หลากหลายที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และความต้องการในการพัฒนาในด้านต่างๆที่ครอบครัวมุ่งหวังให้เกิดกับผู้เรียน ครอบครัวให้ความสำคัญกับการวัดและประเมินผลที่ใช้กลุ่มประสบการณ์มากกว่าการวัดประเมินผลในกลุ่ม 8 สารการเรียนรู้ เนื่องจากการวัดและประเมินต้องเป็นการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งพิจารณาจากสิ่งผู้เรียนได้เรียนรู้จากวิถีชีวิตและความสนใจของผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการเรียนรู้ของโฮมสคูลเป็นลักษณะที่สามารถเรียนรู้เรื่องราวต่างๆได้ในคราวเดียวกัน โดยมีรายละเอียด แบ่งได้ 6 ข้อ โดยผู้วิจัยนำเสนอสรุปได้ดังตารางที่ 18 โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นต่อไปนี้

ตารางที่ 18 ข้อมูลการประเมินผลการเรียนรู้

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
รูปแบบการจดทะเบียน	โรงเรียน หมู่บ้านเด็ก จ.กาญจนบุรี	สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา ประถมศึกษาสตูล	สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา ประถมศึกษาภูเก็ต	สถาบัน World- wide Education Service (WES) ที่ประเทศอังกฤษ
การประเมินผล การเรียนรู้	- เน้นการประเมิน ตามสภาพจริง เพื่อพัฒนาการเรียน ไม่ใช่การตัดสิน - ประเมินผลการ เรียนรู้ของผู้เรียน โดยคุณพ่อ คุณแม่ ครูผู้สอน และผู้เรียน - ประเมินจบ การศึกษาแต่ละ ระดับชั้น โดย โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก	- เน้นการประเมิน ตามสภาพจริง เพื่อพัฒนาการเรียน ไม่ใช่การตัดสิน - ประเมินผลการ เรียนรู้ของผู้เรียน โดยคุณพ่อ คุณแม่ ครูผู้สอน และผู้เรียน - ประเมินจบ การศึกษาแต่ละ ระดับชั้น โดย คุณพ่อ คุณแม่ ศึกษานิเทศก์ และ เจ้าหน้าที่กลุ่ม - ส่งเสริม (เป็นการ ประเมินแบบเก่า ครอบครัวจะใช้แบบ ใหม่เหมือน ครอบครัว C ในการประเมิน รอบหน้า)	- เน้นการประเมิน ตามสภาพจริง เพื่อพัฒนาการเรียน ไม่ใช่การตัดสิน - ประเมินผลการ เรียนรู้ของผู้เรียน โดยคุณพ่อ คุณแม่ ครูผู้สอน และผู้เรียน - ประเมินจบ การศึกษาแต่ละ ระดับชั้น โดย คณะกรรมการวัดและ ประเมินผลการจัด การศึกษาโดย ครอบครัว คือ บุคคลที่เขตพื้นที่ฯ และครอบครัวเห็น พ้องร่วมกัน ได้แก่ คุณแม่ คุณพ่อ เจ้าหน้าที่กลุ่ม ส่งเสริมการศึกษา ศึกษานิเทศก์ ดร.ใจ เพชร กล้าจน พ.อ. สิทธิโชค มุกเตียร และพระอานนท์ อัมมโร	- เน้นการประเมิน ตามสภาพจริง ด้วยวิธีการ หลากหลาย - ประเมินผล การเรียนรู้ของ ผู้เรียน โดยคุณแม่ ครูผู้สอน - ประเมินจบ การศึกษาแต่ละ ระดับชั้น โดย สถาบัน World- wide Education Service (WES) ที่ประเทศอังกฤษ

ตารางที่ 18 (ต่อ)

ประเด็น	ครอบครัว A	ครอบครัว B	ครอบครัว C	ครอบครัว D
	- ใช้แบบทดสอบที่ปรับปรุงตามการเรียนรู้จริงของผู้เรียน - ส่งรายงานผลการดำเนินงานบ้านเรียนที่โรงเรียนหมู่บ้านเด็กในแต่ละปีการศึกษา	- ใช้วิธีการวัดประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน - ส่งรายงานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละปีการศึกษา	- ใช้วิธีการวัดประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน - ส่งรายงานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในแต่ละปีการศึกษา	- ส่งรายงานการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ วิดีโอ เอกสารที่เกี่ยวข้องตามที่ระบุไว้ในคู่มือการสอน ปีละครั้ง ที่สถาบัน World-wide Education Service (WES) ที่ประเทศอังกฤษ

1) ครอบครัวและผู้ประเมินภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอยตามสภาพจริงของผู้เรียนโดยตรง สอดคล้องตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษาของครอบครัวและประสบการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวที่ทำไปแล้ว เอกสารร่องรอยตามสภาพจริงที่กล่าวถึงนี้ได้แก่ รูปวาด สมุดบันทึก กิจกรรมของผู้ปกครองหรือของผู้เรียน แฟ้มสะสมงาน รูปถ่ายหรือวิดีโอ เป็นต้น ทั้งให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การพูดคุย และใช้คำถาม การสังเกต การเขียนสะท้อนการเรียนรู้ การประเมินการปฏิบัติ การตรวจการบ้าน การแสดงออกในการปฏิบัติงานการแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ การประเมินด้วยแฟ้มสะสมผลงาน แบบทดสอบ การประเมินตนเอง ฯลฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอน และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของผู้เรียนตลอดเวลาที่จัดกิจกรรม เพื่อให้การวัดและประเมินผลเกิดประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ครอบครัวและผู้ประเมินภายนอกประเมินผู้เรียนจากการสัมภาษณ์พูดคุย หรือการแสดงผลพัฒนาการ หรือแสดงวิธีการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบและยืนยันกับเอกสารที่ปรากฏ ซึ่งทั้ง 4 ครอบครัวใช้วิธีการนี้เหมือนกัน สอดคล้องกับที่คุณแม่**ครอบครัว A** กล่าวว่า “แต่สังเกต พี่ก็สังเกตเด็กอื่นด้วยนะ แบบ เออ เขาจะรู้อะไร เขาจะไปหมดเลย ก็เลยเรารู้ว่าความรู้นั้นไม่ได้ช่วยอะไรเลย ทว่าวิธีอยู่เหมือนกันนะว่าไอ้ที่รู้แล้วจะทำเอาแบบไหน” และจากเอกสารประกอบการจัดการเรียนรู้อิงของ**ครอบครัว A** ได้แสดงให้เห็นว่าการวัดและประเมินผลนั้นเป็นไปเพื่อนำข้อมูลมาพัฒนาผู้เรียน โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การพูดคุย สังเกตพฤติกรรมต่างๆ การใช้ชีวิตประจำวัน ความสุขในการเรียนรู้ ความเปลี่ยนแปลงของลูก รวมทั้งทบทวน สังเกตผลการบันทึกร่องรอยการเรียนรู้หลากหลายที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

2) ครอบครัวมีส่วนร่วมในการประเมินผลของผู้เรียนในทุกขั้นตอน ทั้งครอบครัวยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง โดยใช้แบบบันทึกการประเมินตนเองของผู้เรียนหรือการพูดคุยเพื่อประเมินตนเอง ทั้งนี้สิ่งที่สำคัญที่สุดเพื่อช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตามสนใจของผู้เรียนและครอบครัว อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวจึงต้องประเมินผู้เรียนจากการสังเกตอยู่เสมอ เพื่อช่วยแนะนำและต่อยอด

ความสนใจหรือความถนัดของผู้เรียน ครอบครัวเน้นการเปลี่ยนแปลงหรือผลที่เกิดในตัวผู้เรียนมากกว่า การบันทึกและเอกสารร่องรอย สอดคล้องกับสิ่งที่ครอบครัวได้สัมผัสและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับตัวผู้เรียน คุณแม่**ครอบครัว C** อธิบายให้ฟังว่า “เพราะเราให้น้องเรียนทุกอย่างไว้ แต่พอน้องเริ่มเจอตัวเอง เจออะไรอย่างนั้นมันก็เริ่มแคบลง เริ่มชัดขึ้นลงลึกขึ้น เพราะฉะนั้น ถ้า 8 สารจะมาประเมิน ก็จะไม่ใช้ตัวตนเอง น้องแล้ว เพราะน้องเค้าไปเรียนตัวนี้ไม่ใช่ แต่ 8 สารจะมาวัดตัวนั้น วัดคนละเรื่องที่เราเรียน แล้วจะใช้คำตอบหรือ แล้วมันจะตอบได้หรือว่าเด็กไม่รู้ เพราะเด็กไม่ได้เรียนในสิ่งที่มาวัด เลยไม่สอดคล้องที่เลยพยายามต่อสู้กับระบบว่ามันไม่ใช่แล้ว การเรียน home school ก็เลยเกิดการเปลี่ยนแปลง การประเมินเปลี่ยนแปลง ทุกอย่างทุกสิ่ง เลยต้องทำงานกันหนักช่วงนี้”

3) ครอบครัวประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้วยผลการเรียนรู้ตามกลุ่มประสบการณ์ ในกรณีที่ครอบครัวจดทะเบียนกับ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาของแต่ละจังหวัด และพยายามรวมกันกับเจ้าหน้าที่ประเมินเพื่อปรับเปลี่ยน จากการวัดและประเมินผลแบบ 8 สารการเรียนรู้ซึ่งเหมาะกับรูปแบบการจัดการศึกษาในระบบ ปรับเปลี่ยนการวัด และประเมินผลที่สะท้อนปัญหา และพัฒนาการตามสภาพจริงของผู้เรียน ทำให้ทุกคนมีความสำเร็จมีความก้าวหน้าเต็มตามศักยภาพ ใน**ครอบครัว C** เล่าถึงการประเมินที่ ครอบครัวใช้ จากการสัมภาษณ์ผู้เรียนถึงช่วงการประเมินผลจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โดย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวจดทะเบียนจะแจ้งให้ครอบครัวทราบล่วงหน้าในเรื่องวันเวลา ประเมินผลและคณะกรรมการที่จะเข้ามาประเมินผลการเรียนรู้ที่บ้าน โดยครอบครัวมีการเขียนรายงาน การประเมินผลการจัดการศึกษาของครอบครัวในแต่ละปีให้กับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทั้งนี้ ครอบครัวยึดถือแนวทางการประเมินผลการศึกษาของครอบครัวตามคู่มือการดำเนินงานการจัดการ การศึกษาโดยครอบครัว ปี 2555 ทั้งนี้คณะทำงานประกอบด้วย คุณพ่อ คุณแม่หรือผู้จัดการศึกษา บุคคลที่สำนักงานและครอบครัวเห็นพ้องร่วมกันสำหรับระดับประถมศึกษา -มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 5-7 คน ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมการศึกษา ผู้รู้ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่าง ๆ หรือตามความเหมาะสม โดยให้ผู้แทนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทำหน้าที่เป็นประธานคณะ ใน**ครอบครัว C** การประเมินผลไม่ได้ดำเนินการทุกปี ตามแต่เวลาการ ดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและความพร้อมของผู้เรียน ผู้เรียนเล่าว่า “ก็ดูว่าเราทำ อะไรมา ทำไม่ถึงเป็นแบบนี้ แบบนี้ได้มาไง แล้วมีประเมินแบบฝึกหัดเล็กน้อย ของเค้ามี 8 วิชา 2 วัน ไม่เตรียม ไม่เตรียม เป็นไงเป็นกัน” จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าในการประเมินผลการเรียนรู้จริง ของเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเขตพื้นที่ศึกษาและเมื่อก่อน ยังคงใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้จากผู้เรียน ซึ่งไม่สอดคล้องกับแนวทางการประเมินผู้เรียนที่จัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยผู้เรียนบอกว่า “เมื่อก่อนไม่ใช่ตามสภาพจริงนะครับ ตามข้อสอบมีคนตรวจ ประชุมกันสรุปเกรด” ทั้งนี้จากเอกสาร รายงานการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน แสดงให้เห็นว่าครอบครัวได้ปฏิบัติแนวทางดังกล่าวอย่าง ชัดเจน โดยปรากฏผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่มาเป็นผู้ประเมินผลผู้เรียนของครอบครัว ดังที่ผู้เรียน ยกตัวอย่างให้ฟังว่า “พระอานนท์ อัมโร⁶ ท่านจะมีความรู้เรื่องธรรมะพวกนี้ ก็จะประเมินสังคมศึกษา

⁶พระอานนท์ อัมโร เป็น เจ้าสำนักสงฆ์ สวนป่าโพธิ์ธรรม จังหวัดพังงา ท่านเป็นพระวิทยากรนักบรรยาย นักเขียน และเป็นหนึ่งในคณะกรรมการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนครอบครัว C

วัฒนธรรม” ในช่วงประเมินผล ผู้เรียนต้องไปนอนกับท่านด้วยตอนกลางคืนที่สำนักสงฆ์ เป็นเวลา 3-4 วัน โดยพระอาจารย์จะประเมินจากการสังเกตจากการปฏิบัติ เนื่องจากเมื่ออยู่ที่นั่น ผู้เรียนก็ต้องปฏิบัติธรรม เพราะไปปฏิบัติธรรม ผู้เรียนอธิบายเพิ่มเติมด้วยน้ำเสียงสบาย ๆ ว่า “สายพระอานนท์ แบบให้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำอะไรก็ได้ให้มีสติ มันก็ง่าย ชอบแบบนี้ด้วย”

นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า ครอบครัวยังได้รับความร่วมมือและประโยชน์จากการจัดตั้ง คณะกรรมการประเมินผลของครอบครัวซึ่งมาจากครอบครัวและจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ในกรณีที่ครอบครัวจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า เนื่องจากการขึ้นตอนการประเมินผลการเรียน ผู้ตรวจสอบจำเป็นต้องพิจารณาตามสภาพจริงของผู้เรียน ร่วมกับเอกสารร่องรอยต่างๆ จึงทำให้ครอบครัวให้ความสำคัญกับระบบการเก็บเอกสารหลักฐานการเรียนรู้ของผู้เรียน ในกรณีครอบครัวจดทะเบียนกับเขตพื้นที่การศึกษาหรือจดทะเบียนกับสถาบันในต่างประเทศ ซึ่งบางครั้งไม่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้ของผู้เรียน ครอบครัวก็ปรับเปลี่ยนใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การถ่ายรูป แล้วโพสต์ลงในเฟซบุ๊ก เว็บไซต์ของครอบครัว ซึ่งช่วยประหยัดเวลา ในการเก็บบันทึกสำหรับครอบครัวได้อย่างดีและรวดเร็วทันต่อสภาพการณ์ของผู้เรียนในขณะนั้น

4) ครอบครัวใช้ผู้ประเมินภายนอก ได้แก่ ครูผู้สอนในรายวิชาต่าง ๆ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อช่วยเพิ่มความมั่นใจและสะท้อนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้แก่ครอบครัว ทิศนคติมุมมองของผู้ประเมิน และวิธีการประเมินที่ดีที่สุดจะต้องใช้วิธีการประเมินที่หลากหลายรูปแบบแต่จะต้องสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนภาษาอังกฤษและภาษาอาหรับ 2 คน และสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมในห้องเรียน ในช่วงปิดเทอมที่ผู้เรียนครอบครัว B เข้าเรียนพิเศษวิชาภาษาอังกฤษที่อำเภอหาดใหญ่ พบว่าเมื่อผู้เรียนเรียนพิเศษจบแล้ว คุณพ่อของผู้เรียนได้ติดต่อคุณครูทั้งสองคน เพื่อขอให้ช่วยทำการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนในช่วงที่เข้าเรียนพิเศษ โดยมีในเอกสารประกอบด้วยประเด็นต่างๆ เช่น พฤติกรรม การแสดงออก ความเข้าใจในการเรียน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งคุณพ่อเล่าเพิ่มเติมว่าเมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องใดนอกบ้าน คุณพ่อจะพยายามให้คุณครู ผู้รู้ หรือเจ้าของสถานที่ที่ผู้เรียนได้มีโอกาสไปฝึกงานได้ทำการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเสมอ เพื่อเป็นการช่วยครอบครัวตรวจสอบผู้เรียนไปในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับครอบครัวที่จดทะเบียนกับสำนักเขตพื้นที่เช่นกัน คือ ครอบครัว C จากการสัมภาษณ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องของครอบครัว ในกรณีของการประเมินผลผู้เรียนร่วมกันกับคณะกรรมการ ครอบครัวมีการสร้างความเข้าใจกับผู้ประเมิน เช่น เจ้าหน้าที่ของเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษานิเทศก์ ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น คณะกรรมการการประเมินการเรียนรู้ของครอบครัว ประกอบด้วย

5) ครอบครัวให้ความสำคัญต่อการประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ครอบคลุมทั้งเรื่องบุคลิกภาพ พฤติกรรม ความคิด การแก้ไขปัญหา ทิศนคติต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เป็นต้น รวมทั้งใช้วิธีการประเมินโดยการสังเกต การซักถามอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ เพื่อจะได้ทราบพัฒนาการด้านต่างๆของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางจิตใจ หรือทางสังคม เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและทันต่อสถานการณ์ของผู้เรียน สำหรับครอบครัวแล้ว การประเมินทำไปเพื่อตรวจสอบพัฒนาการในเรื่องต่าง ๆ หลังผู้เรียนได้ผ่านประสบการณ์นั้นมาแล้ว เพื่อช่วยให้เข้าใจได้ว่าผู้เรียนมีการพัฒนาอันเกิดจากการจัด กิจกรรมการเรียนรู้หรือไม่ และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ต่อไปให้กับผู้เรียน

ทั้งนี้เมื่อกล่าวถึงวิธีการประเมินที่นิยมใช้กันในการศึกษาในระบบ คือ การใช้ครอบครัวใช้แบบทดสอบเป็นเครื่องมือประเมินพัฒนาการทางวิชาการของผู้เรียน โดยการทำแบบฝึกหัดซ้ำ การทำแบบทดสอบที่ครอบครัวสร้างเอง แบบทดสอบจากโรงเรียนที่ผู้เรียนจดทะเบียน เป็นต้น นอกจากนี้ครอบครัวยังคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน สอดคล้องกับ**ครอบครัว A B และ C** จากการสัมภาษณ์ พบว่า ครอบครัวอนุญาตให้ผู้เรียนตัดสินใจด้วยตนเองในการเลือกสอบหรือไม่สอบ วัดระดับความรู้เทียบกับโรงเรียนหรือหน่วยงานของรัฐ เช่น การสอบประเมินคุณภาพการศึกษา ระดับชาติขั้นพื้นฐาน (NT) การทดสอบการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) โดยเป็นการตัดสินใจร่วมกันทั้งครอบครัวและผู้เรียน ผ่านการพูดคุยและการซักถามเป็นระยะถึงเหตุผลในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับผู้เรียน

6) ครอบครัวและผู้ประเมินภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอยของผู้เรียน โดยตรง เช่น รูปภาพ สมุดบันทึกกิจกรรมของผู้ปกครองหรือของผู้เรียน แฟ้มสะสมงาน รูปภาพหรือวิดีโอ เป็นต้น ทั้งให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การพูดคุย และใช้คำถาม การสังเกต การเขียนสะท้อนการเรียนรู้ การประเมินการปฏิบัติ การตรวจการบ้าน การแสดงออกในการปฏิบัติงาน การแสดง กิริยาอาการต่าง ๆ การประเมินด้วยแฟ้มสะสมผลงาน แบบทดสอบ การประเมินตนเอง ฯลฯ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงการเรียนการสอน และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ของผู้เรียนตลอดเวลาที่จัดกิจกรรม เพื่อให้การวัด และประเมินผลเกิด ประสิทธิภาพสูงสุด นอกจากนี้ครอบครัวและผู้ประเมินภายนอกประเมินผู้เรียนจากการสัมภาษณ์ พูดคุย หรือการแสดงผลพัฒนาการ หรือแสดงวิธีการเรียนรู้ เพื่อตรวจสอบและยืนยันกับเอกสารที่ปรากฏ สอดคล้องกับที่คุณแม่**ครอบครัว A** กล่าวว่า“แต่สังเกต พี่ก็สังเกตเด็กอื่นด้วยนะ แบบ เออ เขาจะรู้อะ เขาจะรู้ไปหมดเลย ก็เลยเรารู้ว่าความรู้นั้นไม่ได้ช่วยอะไรเลย ทาวี้อยู่เหมือนกันนะว่า ไอ้ที่รู้แล้วทำอะไรเขาแบบไหน”

เมื่อกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับด้านการประเมินผลของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว วิธีการวัดประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความยืดหยุ่น ประเมินผลตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษา ที่หลากหลายที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ และความต้องการในการพัฒนา ในด้านต่าง ๆ ที่ครอบครัวมุ่งหวังให้เกิดกับผู้เรียน โดยแบ่งได้ 6 ข้อ ได้แก่ ครอบครัวและผู้ประเมิน ภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอยตามสภาพจริงของผู้เรียนโดยตรง สอดคล้องตามแนวคิด ปรัชญาการศึกษาของครอบครัวและประสบการณ์การเรียนรู้ของครอบครัวที่ทำไปแล้ว ครอบครัวมีส่วนร่วมในการประเมินผลของผู้เรียนในทุกขั้นตอน ทั้งครอบครัวยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง โดยใช้แบบบันทึกการประเมินตนเองของผู้เรียนหรือการพูดคุยเพื่อประเมินตนเอง ในกรณี ที่จดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ครอบครัวประเมินผลตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้ ตามประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ในรูปแบบกลุ่มประสบการณ์มากกว่าแบบกลุ่มสาระครอบครัว ใช้ผู้ประเมินภายนอก ได้แก่ ครูผู้สอนในรายวิชาต่างๆ หรือผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อช่วยเพิ่มความมั่นใจและ สะท้อนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้แก่ครอบครัว ทศนคติมุมมองของผู้ประเมิน ครอบครัวให้ความสำคัญ ต่อการประเมินพัฒนาการการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างรอบด้าน ครอบครัวทั้งเรื่อง บุคลิกภาพ พฤติกรรม ความคิด การแก้ไขปัญหา ทศนคติต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เป็นต้น และ ครอบครัวรวมถึงผู้ประเมินภายนอกประเมินผลจากเอกสารร่องรอยของผู้เรียนโดยตรง เช่น รูปภาพ

สมุดบันทึกกิจกรรมของผู้ปกครองหรือของผู้เรียน แฟ้มสะสมงาน รูปภาพหรือวิดีโอ เป็นต้น ทั้งให้ความสำคัญต่อการประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย

การประยุกต์ใช้ข้อมูลวิจัย (ต่อระยะที่ 3)

การนำผลการวิจัยมาใช้ในการดำเนินการวิจัยนั้น จากผลการวิจัยในบทที่ 4 นี้ ซึ่งได้ **ผลการวิจัยเชิงคุณภาพระยะที่ 1** เกี่ยวกับบริบทในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ทั้งหมด 4 ประเด็น ได้แก่ ภูมิหลังของครอบครัว โดย มุลเหตุในการจัด ปรัชญาและแนวคิด รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษา และ**ผลการวิจัยเชิงคุณภาพระยะที่ 2** เกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการศึกษา โดยครอบครัว ทั้งหมด 4 ประเด็น ได้แก่ หลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการประเมินผลการเรียนรู้ แล้วนำผลการวิจัยดังกล่าวมาสร้างเป็นประเด็นสำหรับข้อคำถามร่วมกับข้อคำถามที่ปรับปรุงมาจากการเอกสารที่เกี่ยวข้องในแบบสอบถามที่เป็น**เครื่องมือการวิจัยในระยะที่ 3** ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับสภาพการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยครอบครัวของครอบครัวโอมสกูลในภาคใต้